

sobotna priloga

Ljubljana, 23. julija 1983

stran 11 **DELO**

Mesec odločilnih preobratov

Nekateri so letošnji julij že označili kot mesec odločilnih preobratov. Čeprav ni potrebno nikakršno pretiravanje, je vendarle res, da nas ukrepi za zagotavljanje mednarodne likvidnosti Jugoslavije in sprejemanje dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije postavljajo v marsičem na nova realna tla. Pri enem in drugem je več kot jasno, kam pelje sprenevedanje nad ekonomskimi zakonitostmi, kje kaže iskati glavne vzroke naše krize. »Tržno vrednotenje rezultatov dela je bistveno okrnjeno z etatičnim vpletanjem državnih organov v urejanje gospodarskih tokov in s prevzemanjem funkcij, ki jim ne pripadajo. Voluntaristično planiranje, ki ni znanstveno in strokovno utemeljeno, ima stihijski, destabilizacijski učinek in zanemarljivo ekonomsko zakonitosti, ki objektivno delujejo v pogojih družbene lastnine in samoupravljanja. V takšnih pogojih praviloma manjka ali je bistveno zmanjšana ekonomska odgovornost za posledice takšnega ravnanja in odločanja. Na gospodarski in družbeni razvoj je zlasti negativno delovalo odtujevanje pravic in odgovornosti, ki jih imajo delavci v družbeni reprodukciji, in čedalje večje poseganje po dohodku in akumulaciji združenega dela.« (Iz sklepnega dela dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije).

Zdaj nekaterih pomembnih nalog in odločitev preprosto ni več mogoče odlagati, počasnost in nedoslednost pa opravičevati z doslej znanimi izgovori, ki marsikdaj niso bili daleč od brezcilnosti in tudi oportunitizma. Vsaj zdaj bi morali vedeti, kje pravzaprav smo, kaj hočemo.

Sklepni dokument Kraigherjeve komisije dobivamo po mesecih razprav in (ne)sporazumov glede poti iz ekonomskih in političnih zagat. Ni razlogov, da bi se naprej nasedali utvaram, da je mogoče naše gospodarstvo zdraviti ne da bi se zavedali, da je ekonomska kriza predvsem tudi posledica neuresničevanja družbeno ekonomskega položaja delavcev v združenem delu, ki je določen z ustavo. To pa tudi pomeni, da je treba

radikalneje pretrgati s tistimi »teorijami« in prakso, ki ne priznava delavca kot blagovnega proizvajalca in odgovornega ustvarjalca in upravljalca z dohodkom, ki negirajo ekonomske zakonitosti in enotni jugoslovanski trg, ki omogočajo pridobivanje dohodka, čeprav ta ne temelji na delu in rezultatih iz dela.

Upajmo, da postaja zdaj bolj nesporno, da je glavna nevarnost za stabilizacijo »rastoči etatizem, tehnokratizem, birokratski centralizem, nacionalizem, skupinsko-lastninski odnosi, zaprtost, stihijski anarhistične tendence in prilaščanje družbenega premoženja«. Bila bi tragična samoprevara, če bi se naprej mislili, da se je moč vsemu temu uspešno zoperstavljati po poti nekakšnih na hitrico in nedemokratsko pripravljenih in na hitro sprejetih (etatičnih) restriktivnih ukrepov, s praktičnim krpanjem posameznih lukenj in drugačnimi potezami, ki jim ni videti pravega smisla, z zapostavljanjem ali celo negiranjem samoupravnega sistema. Sklepni dokument komisije družbenih svetov za stabilizacijo zelo jasno in nedvoumno poudarja, da je v jugoslovanskih razmerah boj za stabilizacijo hkrati tudi boj za potrjevanje in afirmacijo novih samoupravnih proizvodnih odnosov. Nobenega dvoma potemtakem ne bi smelo biti, da je to hkrati ponovno opredeljevanje za kratkoročne in dolgoročne strateške opredelitve iz programa ZKJ, ustave in zakona o združenem delu. Ne gre za kakšno trmoglavljenje pri enkrat za vselej danih rešitvah, ki ne bi upoštevale razvoja in dialektike družbenih sprememb, nujnega usklajevanja med razvojem proizvodnih sil in proizvodnih odnosov. Nedvomno pa je pri nas ta čas še posebej pomembno, kako se bomo organizirali, da bomo že veljavni družbenoekonomski in družbenopolitični sistem čim dosledneje izvajali in izpopolnjevali, ne pa revidirali ali celo opuščali ali nadomestili z dvplyljivimi rešitvami. Pričakovati je, da bo zlasti zveza komunistov natančneje zaznavala in razmejevala vse, kar bi lahko v prihodnje v zvezi s tem – doma ali na tujem – vnašalo elemente idejne nejasnosti ali celo dezorientacije. Ne smemo pozabiti, da so v minulih mesecih nekateri ravno pod pretvezo »vedno novega, boljšega« v resnici ponujali različne nesamoupravne variante – ukinjali temeljne organizacije združenega dela, zahtevali revizijo ključnih postavk iz zakona o združenem delu, proglašali za poglavitnega krivca vsi težav nacionalne ekonomije in sploh suverenost republik in avtonomnost pokrajin, nasilno ločevali razredno od nacionalnega in podobno.

Tokrat je najbrž bolj kot kdaj prej nesporno, da je od stopnje enotnosti, jasnosti in doslednosti programske usmeritve zveze komunistov na ekonomskem področju, na področju družbenoekonomskih odnosov, od njene pozicije do samoupravnega proizvodnega odnosa, odločilno odvisno tudi stanje in razpoloženje v vseh drugih sferah družbenega življenja. Čedalje bolj se krepi zavest, da je nemogoče nekatera pomembna politična vprašanja – tako mednarodnih odnosov, razmer v kulturi, političnega razpoloženja, varnosti itd. – obravnavati ločeno od stanja v ekonomski bazi ali pa razmere v ekonomski bazi bistveneje popravljati ali prikrivati zgolj z nekakšno potencirano akcijo v drugih dejavnostih. Seveda gre za medsebojno odvisnost in seveda ne gre za podcenjevanje nobenega področja. Gre preprosto za to, da nekaterih stvari ne bi po nepotrebnem dramtizirali in, bolj kot je potrebno, postavljali v ospredje družbene akcije. To spoznanje je še posebej potrebno in pomembno ob začetku nelahke akcije za uresničitev stabilizacijskega programa. Ni treba, da bi se predajali nerealnim občutkom, da bo ta usmeritev poslej – po nekaj sestankih in nekaj svečanih deklarativnih opredelitvah – že tudi prevladujoča usmeritev vseh družbenih dejavnikov, da bo takoj vse drugače. Potrebna bo dolgotrajna, trda akcija.

Seveda pa že zdaj ne bi smelo izostati vsaj nekaj dokazil, da mislimo in delamo tokrat vendarle drugače. Vsekakor je res, da imamo tokrat – ob zaokrožitvi stabilizacijskega programa in po »šoku in streznitvi«, ki naj bi ju povzročila julijska razprava o naših dolgovih v tujini – vendarle več elementov in možnosti za sprotno preverjanje naše posamične in skupne resnosti, doslednosti in odgovornosti. Velja še enkrat ponoviti, da nikjer v Jugoslaviji – še zlasti odslej – niso in ne morejo biti dovolj zgolj lepo zvenceže zaobljube politiki stabilizacije, ampak dejanja. Čedalje več ljudi upravičeno in nestršno zahteva otipljive dokaze spremenjenega ravnanja na vseh ravneh, da se enako lotevamo izvajanja nalog tekoče in dolgoročne ekonomske usmeritve, zahtevajo bolj konsekvantno ravnanje ekonomskih politik na vseh ravneh. To bi lahko bistveno vplivalo k večji odločenosti, mobilizaciji in h krejti zaupanja v razglašeno politiko.

Ljudje imajo dovolj splošnih ocen, ki kažejo nemoč ali pa strah in nesposobnost posameznih družbenih činiteljev v konkretnih okoljih, da bi se soočili z realnimi razmerami na svojih področjih in območjih, saj bi šele tako lahko zastavili bolj določno in seveda tudi bolj poenoteno akcijo za spreminjanje razmer.

Ali je res tako težko nekatere pojave identificirati, jim dati pravi pomen in seveda prevzeti tudi odgovornost za to? Naše razprave o splošnih usmeritvah moramo začeti ilustrirati tudi s pozitivnimi in negativnimi primeri iz vsakodnevnega dela. Nesporno bo ob takšni identifikaciji več zaostritev, več kritike, več pretresov, tudi več diferenciacije. Toda, kaj drugega naj bo bitka za novo kvaliteto stabilizacije, če ne zaostrovanje razmer v posameznih okoljih. Če bomo še naprej doživljali enako »povprečnosti«, enake sivino, enako monolitnost, enako nekonflikt-

nost v družbeni praksi kot doslej, potem bo to zelo jasno in nespodbudno potrdilo, da naši odnosi ne prehajajo v novo kvaliteto, da ne prehajamo v fazo novih načelnih političnih zaostritev na liniji doslednega obračuna z vsem tistim, kar imamo za poglavitnega krivca nestabilnosti.

Tudi bolj določno zaznavanje in opredeljevanje posameznih pojavov lahko prispeva h krejti in ohranjanju, ponekod pa celo k ponovnemu vzpostavljanju zaupanja med delavci in občani v stabilizacijsko politiko, v obljube, da gre tokrat bolj zares. Spet in spet bi se morali zavedati, da stabilizacije, uresničitve tako težkih nalog ni brez ljudi, brez široke samoupravne akcije, pa tudi ne z ljudmi, ki ne bi bili jasno motivirani, ki bi se predajali malodušju, ki bi bili potisnjeni v položaj nekakšnih izvajalcev, ne pa gospodarjev, neposrednih tvorcev politike in akcij.

Izhodišča in sklepi del dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije so tisti realni program, ki računa na nov prodor, na nov nemoten razvoj jugoslovanske federativne skupnosti na kvalitetno novih osnovah. To je pomembna alternativa sedanjim pragmatičnim etatičnim, ekonomističnim, tehnokratski logiki urejanja gospodarskih zadev, ki vidi – ali pa vsaj ustvarja vtis – da je kratkoročna in dolgoročna rešitev v restrikcijah, v večnem zmanjševanju standarda, v sumljivi logiki enakosti v revščini, solidarnosti mimo ustavno določenih principov, ki je marsikdaj tudi potuha za slabo ekonomijo dela, odločitev itd.

Dolgoročni program ekonomske stabilizacije je usmeritev, ki ponovno afirmira delo in delavce v temeljni organizaciji združenega dela kot proizvajalce in upravljalce, od katerih se ne sme »odtujevati katerikoli del dohodka in akumulacije, ker se s tem krni in spodkopava njihov samoupravljalški položaj«. Delovnemu človeku torej ponovno odpirajo pot do popolnega gospodarja. Nujno bi bilo, da bi v naši družbeni praksi – kljub vsej protislovnosti in težavnosti ekonomskega položaja – začeli že zdaj korakoma, a vendarle dovolj izrazito praktično utemeljevati to perspektivo. Za začetek v ponujanju več samoupravnih alternativ sedanjim etatičnim rešitvam in v zaznavnejši selekciji med dobrim in slabim delom. Tó pa med drugim tudi pomeni, da bi morali v sleherni temeljni organizaciji, občini in republiki zagotoviti, da bi bili zaznavnejši razločki – tudi pri delitvi osebnih dohodkov – med tistimi, ki dobro poslujejo, veliko izvažajo, ki dosegajo s tehnološkimi in drugimi inovacijami boljše rezultate in tistimi, ki še vedno predstavljajo takšno ali drugačno družbeno breme.

JAK KOPRIVC

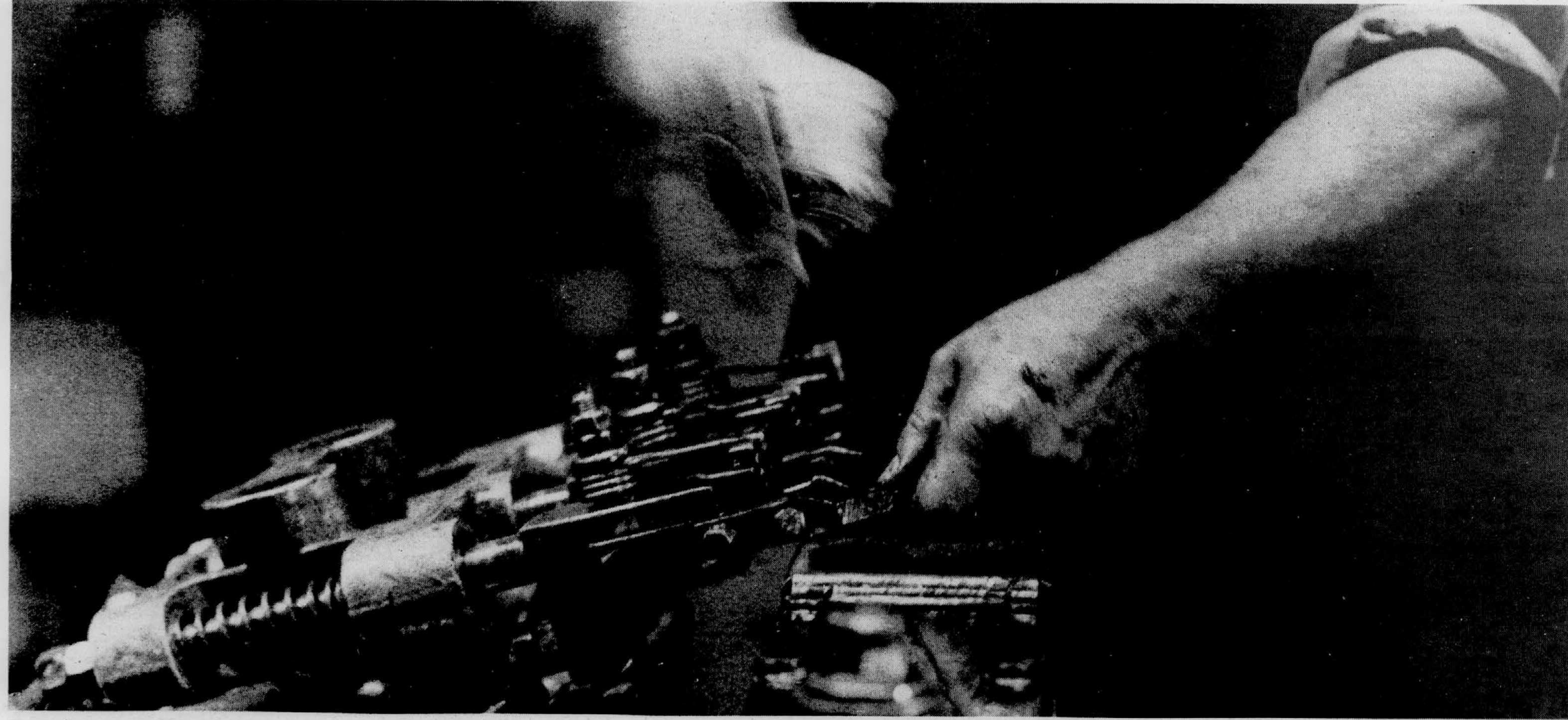

Foto: Miko Kranjc

**Tema tedna o stabilizaciji v sisih
družbenih dejavnosti**

PP 29 **Stran 12**

Branimir Nešović
Poletje, ko je vstalo ljudstvo
V ogledalu časa: 22. julij

Igo Tratnik
Nada Majcen
Portret tedna **Stran 13**

**Urvnilovka škodi vsem, zlasti
dobrim**
Aktualen pogovor z dr. Levom Premrujem iz Leka

Željko Šepetavec
**Šola znanja, ki ga potrdi šele
življenje**
Politična šola Josip Broz Tito
Miran Koren
Znižati kupno moč prebivalstva
Stabilizacijski davek **Stran 14**

Vsak gost rad poleti »kmetuje«
Okrogla miza o kmečkem turizmu

Jana Taškar
Nič več »političnih naložb«
(Ne)skladen razvoj v Crni gori

Vlasta Felc
**Živa narava – ne indijanski
rezervat**
Triglavski narodni park **Stran 15**

Andrej Novak
Književni mostovi prek Jadrana
Italijanski bralec in jugoslovanske književnosti

Tone Pavček
**Zmagoslavje pesmi po pesnikovi
smrti**
Majakovskemu ob devetdesetletnici **Stran 16**

Jozo Puljizevič
Vsi iščejo – nihče ni zadovoljen
Kaj je pravzaprav kritika

Jože Šircelj
Konca slej ko prej ni videti
Spopadi v Čadu **Stran 17**

Dragiša Bošković
**»Dear Henry« se vrača v Belo
hišo**
Reaganova kadrovska »bomba«

Tit Dobersček
**»Čisto zlato« ima tudi temne
pege**
Afrikanizacija televizije

Jože Volfand
Nafte imajo več kot vode
Iraške preizkušnje (3) **Stran 19**

Daniel Boorstin
Izumi po tekočem traku **Stran 19**

Vilko Novak
Elizejski napitek in samokritika
Stabilizacija po francosko

**Slabega gospodarjenja je bilo
veliko, ker slabi gospodarji niso
bili nikoli dovolj kaznovani**
Anketa Dela **Stran 20**

poštni
predal 29

Delo 7. julija

Plečnikov opus: dragocen
prispevek v zakladnico
svetovne arhitekture

Pred kratkim je bil v Cankarjevem domu simpozij o Plečnikovi arhitekturi, udeležili so se ga tudi arhitekti iz tujine – Francije, Italije, Nemčije, Anglije, Avstrije. Ob simpoziju je bil tudi ogled Plečnikovih stvaritev po Sloveniji; tako smo imeli vsi priložnost ponovno ugotoviti stanje Plečnikovega dediščine. Kakor je razveseljivo skrbno vzdrževanje nekaterih znamenitih Plečnikovih spomenikov (cerkev v Bogojini, Stranje), pa vendar ne moremo prezreti žalostnega stanja in zanemarjenosti nekaterih objektov, spomenikov, detajlov. Naj omenim najbolj kriče primer: ljubljanski Zale, za katere se danes ni utrjena namembnost. Žalostno stanje nekaterih detajlov v Ljubljani: deli Tromostovja in tržnice, balustrade, zanemarjeno stopnišče v cerkvi na Barju itd.

Ob vsem tem, posebno ko se sedaj, ob pomoči tujih strokovnjakov, ponovno zavedamo izjemne vrednote Plečnikovega dela ne samo za naš ljubljanski in slovenski prostor, temveč tudi za širši, evropski prostor, bi morali z največjo skrbnostjo in ljubeznijo (tako kot je dela nastala) ohraniti arhitektove opus, kar je pomembno tako za nas kot za poznejše rodove. Zato bi verjetno bil že čas, da se spozna postopek za spomeniško zaščito celotne Plečnikove zapuščine, kjer lahko igra vlogo tudi Arhitekturni muzej, ki domuje ravno v Plečnikovi hiši. Ob tej priložnosti bi bilo umestno obdelati tudi dela najzgodnejših Plečnikovih sodelavcev in učencev – inž. arh. Bitenca, Tomažica in drugih.

Svetozar Križaj,
Ljubljana

Delo 6. in 16. julija

Trgovine prevečkrat vabijo le z
izložbami, iz gostišč pa pode,
ko se zbere največ gostov

Tovarišici Marti Vucic, iz bežigradskega turističnega društva, ki se je pritožila čez ljubljanske trgovine predpiskeva. Trgovine prevečkrat vabijo le z izložbami, iz gostišč pa pode, ko se zbere največ gostov (objavljen je bil v Delu 6. julija letos) in bralcem sem dolžna še tole pojasniti:

Novinarji omenjenega predpiskeva nismo pisali na pamet, marveč smo želeli zbrati čim več za bralce koristnih informacij, a so, žal, službe, ki bi morale imeti polne in točne informacije odgovorile. Pismo tovarišice Marti Vucic in tezaže, na katere sem naletela pri zbiranju informacij o tem, kdaj so odprta ljubljanska gostišča, so le dokaz, da ni dobrega sodelovanja in pretoka informacij že med samimi službami, ki se ukvarjajo s turizmom v Ljubljani, kaj šele, da bi te zagotovile polne informacije turistom.

Bežigradsko turistično društvo (sodeč po pismu) ima polne informacije o delovnem času gostišč v svoji obliži, nerazumljivo pa je, da te ne vedo povedati, da denimo, na Ljubljanski turistični zvezi, ki združuje vsa društva v mestu.

Da pot do popolnih in točnih informacij o turistični in gostinski ponudbi Ljubljane ni hitra in enostavna, kot bi pričakovali, sem se prepričala, ko sem jih zbirala za omenjeni prispevek.

Kdaj so odprta ljubljanska gostišča in kaj nudijo, sem najprej povprašala na Ljubljanski turistični zvezi in v Turistično-informacijskem centru, a niso vedeli o tem ničesar povedati. Upala sem, da bom imela več sreče na mestnem komiteju za gostinstvo in turizem, pa je bila tovarišica, ki se s tem ukvarja, na dopustu; tudi direktorja gostinskega podjetja Ljubljana sem zamenjala po teh podatkih. Nazadnje sem se obrnila še na turistično poslovno skupnost, kjer so se lotili zbiranja podatkov šele po mojem telefonskem pozivu. Čez eno uro so mi posredovali informacije, ki niso natančne, so pa pomankljive, čeprav sem jim dala vse, kar sem zvedela, ko sem sama vrtila telefonske številke ljubljanskih gostišč. Mimogrede še to: v prispevke sem nameravala vključiti še podatke, kdaj vozi po Ljubljani ladja Makalona, a niče od naštetih turističnih delavcev ni vedel odgovora.

Ob tem sem pomislila, kako se morajo šele spottiti turisti, da zvedo, kakšna je turistična ponudba Ljubljane. Službi, ki se ukvarjajo s turizmom v Ljubljani, torej ni malo, očitno pa od sebe ne dajejo tistega, kar bi morale.

Ljiljana Djerić,
Ljubljana

Delo 6. julija

Nujna finančna injekcija in
brez novih posojil tujine bi se
letošnja industrijska
proizvodnja zmanjšala

V časopisu Delo z dne 6. julija 1983 sta bili podani dve različni informaciji o naših dolgovih tujini. Tako na naslovni strani izjavlja podpredsednik ZIS Zvone Dragan, da znaša naš dolg tujini 18,1 milijarde dolarjev. V isti številki Dela na 4 strani pa v članku »Brez novih posojil tujine bi se letošnja industrijska proizvodnja zmanjšala za petino, življenjski standard bi drastično upadel« piše, da je naš dolg do tujine presegel 19 milijard dolarjev.

Milijardi dolarjev, ki predstavljajo razliko v informaciji, gotovo ni tako majhen znesek, da bi bila razlika zanemarljiva. Podatke o višini zadolženosti Jugoslavije se gotovo zbira v enem centru in nerazumljivo je, kako pride do dvojnih podatkov. Tisti, ki dajo tako informacijo v javnost, naj bi k znesku dolga zapisali še datum o višini zadolženosti. Bralci, ki spremljamo preko časopisov naše družbene dogajanje, ne moremo biti zadovoljni z nasprotujočimi si vestmi, zlasti če so tako resne narave, kot je naše gospodarstvo.

Mnogo se govori o osebni odgovornosti, mislim pa, da tisti, ki dajejo dvojne podatke in take podatke objavljajo, še ne dojemajo od-

govornosti do svojega dela, čeprav so zato dobro plačani.

Drago Oblak,
Medno

Pripis uredništva: Podatki o našem dolgu tujini se seveda hitro spreminjajo. Razlika, ki jo omenja bralec, je nastala očitno iz tega, ker podpredsednik ZIS Zvone Dragan v pogovoru z delegati v klubu delegatov zvezni skupščini, ni upošteval naših kratkoročnih dolgov, ko je navedel, da je Jugoslavija zadolžena za 18,1 milijarde dolarjev.

Delo 28. maja in 4. junija 1983

Blejske megle in resnice

Polemika med tov. Pirkovičem in prof. Rismalom v p. p. Dela, ki poteka že drugo leto, kaže, kako dialogi na strokovnem področju izgubijo svoj smisel, če eden od sogovornikov niti ne poskuša priložnosti drugemu, kaj šele da bi upošteval nasprotujoča dejstva in trditve. Poglejmo:

1. Tov. Pirkovič piše, da si prof. Rismal lasti idejo o globinskem odvzemu vode – natege Blejskega jezera. Prof. Rismal jasno zapiše, da to dosežemo delo je IZH dobil 700.000 din, kar je ca 7% sredstev za raziskave (meritve) v zadnjih 6 letih (ki pa do opozorila prof. Rismala niso bile dovolj natančne – niso merili totalnega fotoraja). Poleg tega je v studiju dokazal, da na Bledu ni treba graditi novega kanalizacijskega zbiralnika v vrednosti ca 50.000.000 din.

3. Tov. Pirkovič piše, da prof. Rismal zagovarja dovod Radovne v Blejsko jezero. Prof. Rismal trdi, da s tehnično in ekonomsko vidika gradnja dovoda Radovne ni bila utemeljena, da pa lahko skupaj z natego prispeva k učinku sanacije.

4. Tov. Pirkovič trdi, da se prof. Rismal sklicuje na zastarelo literaturo iz leta 1972 in monitoriranje. Sam pa piše, da so mu pošli limnolgi leta 1972 potrdili njegovo študijo o CO₂. Prof. Rismal navede svoje članke v strokovnih glasilih, kjer je navedena vsa literatura, ki jo je uporabil. Njegov pristop k študiju je monitoriranjem, ki je doslej edina kvantitativno ocenila, kolikšen je vpliv vseh posameznih možnih faktorjev na jezero (natega, Radovna, padavine, kmetijstvo, kanalizacija, površinski odtok po količnih totalnega P, ki ga le-te prispevajo), s tem pa tehnično-ekonomsko upravičenost in vrstni red sanacijskih posegov, so potrdili in pozitivno ocenili prof. Dr. Löffler, dr. Sampl (ki sta

SPOROČILO BRALCEM

Zaradi naraščajočega zanimanja bralcev, da bi v PP 29 – kot odmev na sestavke, objavljeni v »Delu« – povedali svoja mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge, je uredniški kolegij »Dela« sklenil, da prispevki v postnem predalu 29 v načelu ne smejo biti daljši od 4 tipkanih strani (120 tipkanih vrstic).

UREDNIŠTVO »DELA«

prišla na povabilo IS Slovenije) in dr. Stauffer, ki je bil v Jugoslaviji v okviru mednarodnega sodelovanja z ZDA.

5. Tov. Pirkovič trdi, da je njegov »model« – limnološka teorija eksplozivnega porajanja velikih količin metana s spajanjem ogljika iz CO₂ in vodik iz H₂S edino pravilna in da je model, ki upošteva faktor kot omejitveni faktor za rast alg neuporaben. Nikjer kvantitativno ne prikaže vplivov posameznih faktorjev na evotifikacijo jezera in trdi, da je le CO₂ iz zraka tisti omejitveni faktor, ki je jezero privedel k evotifikaciji.

Prof. Rismal je jasno pokazal, kateri parametri so potrebni za razvoj alg in v kakšnem razmerju so C, N, P in kakaj je fosfor tisti, ki si ga je vsa svetovna limnologija izbrala za omejitveni faktor. Pri tem je z uporabo modela, za katerega je potrebna določena stopnja matematičnega znanja (diferencialne enačbe), prišel do rezultatov, ki so nesporno podali prvenstven pozitivni vpliv natege na razvijanje jezera in vplive ostalih faktorjev. Očitno je dejstvo, da je pri nekaterih naših biologih, limnologih in tov. Pirkoviču pomankljivo matematično znanje, saj ne znajo poiskati posamičnih količinskih vplivov (glej točko 4) na evotifikacijo jezera. Metode matematičnega modeliranja so danes pogosto nepogrešljivo sredstvo pri reševanju zahtevnih strokovnih problemov (fizika, kemija, medicina, tehnika itd.).

6. Tov. Pirkovič trdi, da je jezero danes pretirano čisto, če ga primerjamo z drugimi naravnimi jezери. Prof. Rismal pa trdi, da je jezero danes le bolj zdravo kot prej (vendar še zmeraj potrebno zdravljenje do stopnje, ki jo je družba še pripravljena financirati. Iz trditve tov. Pirkoviča bi lahko sklepali, da danes natega ni več potrebna, vendar ker vemo, da starega človeka (beri »staro jezero«) ne moremo pomladiti, tega najbrž tudi sam ne bo zagovarjal (ker se najbrž tudi sam strinja s teorijo o staranju jezera).

7. Tov. Pirkovič trdi, da je prof. Rismal navedel ogromne količine H₂S ob iztoku iz natege. Prof. Rismal je kvantitativno ocenil količine H₂S ob iztoku in jasno zapisal, da ne bo imel negativnega vpliva na življenje rib nizvodno od iztoka natege v Savi Bohinjki, kot so trdili nekateri biologi.

8. Tov. Pirkovič pravi, da je prof. Rismal zmotno zagovarjal, da »cvetenja« l. 1981 ni bilo samo zato, ker je globinska drenaža cev posrkala ves površinski fosfor.

Kot projektant natege prof. Rismal česa takega zagotovo ni trdil, saj je bil eden od njegovih najtežjih hidravličnih problemov prav pravilna namestitve drenaznih odprt in nategi (pravilni razmik in velikost odprtine), da ne bi prišlo do vskrvanja vode iz višjih plasti jezera in s tem do kroženja vode v času stratifikacije jezera. Ta težak hidravlični problem je očitno zelo dobro rešil, saj do vskrvanja vode iz zgornjih plasti (jezero je globoko le 15 m) po vgraditvi ni prišlo.

9. Tov. Pirkovič sicer zagovarja zgraditev natege, vendar pa jo on ni projektiral. Prav tako pa doslej ni podal količinske ocene posameznih vplivov na jezero (urbanizacija – kanalizacija, kmetijstvo, padavine, natega, površinski odzem). Zato ne nosi nobene strokovne odgovornosti v polemiki s prof. Rismalom.

10. Tov. Pirkovič ima na žalost zelo prav, ko trdi, da znanstvena javnost pri nas morda prepušča hudo breme boja za čisto znanost in proti njenemu pačenju nekemu zasebniku. Istočasno pa se pohvali, da ga je celo prof. dr. Josip Plemelj prošil za intervencijo pri pristojnih ustanovah, da bi dosegel tisto, česar sam ne more. Le kakšno se te strokovne in upravne ustanove, da lahko zasebnik več došeže kot pa univerzitetna katedra ali inštitut?

11. Zato postavljam vprašanje, zakaj se ne objavi mnenje tujih strokovnjakov, ki jih je republiški komitej za varstvo okolja zahteval in zakaj prof. Rismal kot odgovorni projektant ne dokaže analiz o meritvah na Blejskem jezeru? Tov. Pirkoviču pa predlagam, da prelista poročila OECD o preiskavah 28 alpskih jezer in 43 jezer in zaježih na Irskem, Veliki Britaniji, Španiji, Nizozemski, Belgiji, Nemčiji, Japonski in Avstraliji (OECD Eutrophication Programme Regional Project Alpine Lakes: Swiss Federal Board for Environmental Protection 1980 – Bundesamt für Umweltschutz CN – 3003 Bern in OECD Cooperative Programme for Inland Waters – Eutrophication control Shallow Lakes and Reservoirs Final Report 1980, The Water Research Centre, Medmenham Laboratory, P. O. Box 16, Medmenham Merlow, Bucks, England). V zaključku prvega poročila piše: »Kontrola evotrofosti eksplicitno pomeni kontrola faktorja. Kritična obremenitev jezera je maksimalna dovoljena količina hranil, ki jih jezero prenese, ne da bi se drastično spremenilo trofično stanje jezera. Kritično obremenitev je mogoče določiti s kemično-biološkim (limnološkim) modelom hranil jezera. Za napoved učinka načrtovanih sanacijskih del in za njihovo kvantifikacijo (posameznih ukrepov ali njih kombinacije) zahteva specialno prirejene časovno-odvisne (dinamične) modele«.

12. Na vprašanje novinarke v članku »Natega in narava celita rane« v Delu z dne 9. julija 1983, »ali se vsega dogrega ne bi dalo doseči ceneje, predvsem pa prej?«, lahko odgovorimo samo z – da!

Jože Panjan,
Grosuplje

Delo, 13. junija

Shod brigadirjev veteranov

Zdaj je čas brigadirskih akcij, o katerih občasno poročata tudi Delo; 13. julija zvečer pa smo celo na TV Ljubljana slišali predstavnik brigadirjev, ki trdijo, da so prišli na dogovorjena mesta, a nimajo dela in zato čakajo nanje.

Razmere z desetkanim brigadirjem so že same po sebi skrb zbujajoče. Še bolj pa dejstvo – spričo dolgov, ki jih imamo – da ne maramo več niti delavcev, ki bi delali zastoni, ker so brigadirji. S tem, da so brigadirji vojni deli, ki je naše izdihodisce in edino prava pot k bratstvu in tovarištvu, ostali praznih rok, smo razvednotili brigadirske ideale mladih.

Ker je 4. julija krenila iz Slovenije v Jajce avnojska brigada, ki naj bi jo sestavljali najboljši brigadirji iz posameznih občin, pohod pa traja 16 dni, je prav, da se sočimo z resnico naše brigadirske nepovezanosti. Pri nas imamo namreč na eni strani brigadirje veterane, med katerimi sem tudi jaz, in so imeli pred nedavnim v Ljubljani svoje drugo srečanje, o čemer je zelo nepopolno in bledečno poročalo tudi Delo na 2. strani. Na drugi strani imamo mlade brigadirje, ki se izgubijo v zbiranju kot hudič križa, saj jih nihče ne usmeri na srečanja veteranov. Na tretji strani so prav tako zase in v zarižu vsakotni avnojski pohodi mladincev od 16. do 18. leta iz Bele krajine v Jajce, o katerih vemo še manj, a njihova naloga naj bi bila politično kadrovsko prosvetiteljstvo, obujanje in doživljanje revolucionarne zgodovine kot vrednote, preizkušnje moči, saj naj bi dnevnoprepričali tudi 50 do 60 kilometrov, spotoma pa naj bi imeli politične in zgodovinske ure, predavanja o SLO, družbeni samozastiti in samoupravni sistemu. O vsem tem ne vedo veliko zvečine niti brigadirji, kaj šele druga mladina.

Nekoliko razpuščeni in izgubljeni dnevi, ki se pekojo brigadirjem, bi jih lahko veliko bolj polni, solidarni in osmišljeni, ko bi se avnojski, veterani in mladi brigadirji med sabo uskladjali, se povezovali in tesno sodelovali. Na letošnjem srečanju veteranov bi morali biti nujno navzoči letošnji avnojski pa tudi brigade mladih brigadirjev, ki so zdaj na delovnih mestih. Tako pa je prevzela organizacija za srečanje veteranov ljubljanske turistična poslovna skupnost, zato je na srečanju veteranov izvenlo vse bolj turistično, v gostišču pri Šternu na Ježici, čeprav naj bi bila takšna srečanja v naravi ob brigadirskem golazu in, kot rečeno, ob sodelovanju avnojscev in mladih brigadirjev.

Avnojska brigada je šela v preteklosti okoli 130 brigadirjev. Zanimalo me je, koliko brigadirjev je krenilo na pot letos in koliko je med njimi mariborčanov. Na OK ZSMS v Mariboru niso vedeli odgovora niti na vprašanje, koliko mariborskih mladincev je krenilo z avnojsko brigado. Na vprašanje, ali akcija ni usklajena, ali ne predlagajo brigadirjev avnojske brigade občinske konference mladine, ki svojo mladino najbolje poznajo, je tovarišica, ki je 14. julija ob 12.30 na OK ZSMS predstavljala to mladinsko organizacijo, skozi neresen smeh brezbržno dejala, da je akcija verjetno že usklajena, le da ona tega ne ve, pa tudi kdo drug na mladini ne. Ve samo, da je šla menda z avnojski sekretarka mariborske mladine Kristina Kranjc. Nema, srečna elitnica? Še sam sem z nasmeškom – a zdaj že trpkim – vprašal: »Zakaj sedite v pisarni kot predstavnica mladine, če ne veste niti najaktualnejših dogodkov, ki se nanašajo na slovenske avnojske?« Ostredila je: »Zato, da prejemam plačo!« Kakšna iskrenost – in neiskrenost povrh. Ko sem jo namreč vprašal, koliko OD prejema, je prekinila vse stike z mano.

Tako neobveščenih brigadirjev nismo veterani imeli niti v najbolj zakoniti četi med hribi in blatom in brez telekomunikacijskih zvez. Komentar ni potreben. Potrebna so dejanja združevanja in osveščanja.

Miroslav Slana-Miroslav,
Maribor

Delo, 16. julija

Ob življenje na
nezavarovanem gradbišču

K opozorilo Zarka Hoinjka v Delu 16. julija 1983 na 4. strani želimo dodati:

Očitno gre že za huji prometni neugodi pri vojašnici na Fužinah.

Nadaljevanje na 18. strani

TEMA TEDNA: Stabilizacijska razmišljanja v družbenih
dejavnostihManj denarja za skupne potrebe
terja večjo gospodarnost, strožji
izbor in tudi prerazdelitev

Zvezni zakon, ki bo dovolil, kot napoveduje, povečanje skupne porabe le za 13 odstotkov nad lansko, vsaj na prvi pogled ni tako oster, kajti ne bo omejil denarja za osebne prejemke. Teh je v skupni porabi skoraj za polovico in se bodo letos predvidoma lahko povečali do 25 odstotkov. Kljub temu si interesne skupnosti ne morejo privoščiti, da bi njihovi programi ostali takšni, kot so si jih začrtale na začetku leta. Prilagoditi jih bodo morale novim možnostim. Poglavitni načrti na posameznih področjih: socialno varstvo bo zmanjšalo administriranje in preverilo socialne pravice, zdravstvo ukinja nekatere bolnišnične oddelke, šolstvo se ne bo odreklo zmanjšanju števila zaposlenih, če se to hkrati ne bo zgodilo v državni upravi, kultura meni, da je programe že usklajila.

Čeprav se je delež denarja za socialno varstvo v Sloveniji v tem srednjeročnem obdobju zmanjšal, so ta področja kljub temu skoraj v celoti ohranila doseženo raven družbenega standarda. Število otrok v vrtcih se ni zmanjšalo, niti ne delež sredstev, ki ga prispevajo skupnosti otroškega varstva, ohranilo in se povečalo se je število socialnih zavodov, tudi obsegi strokovnih služb se ni zmanjšal. Cilj, ne zmanjševanja vseh varstev, je bil, žal, v veliki meri dosežen tudi na račun izvajalcev. Njihov položaj se je poslabšal dobi bolj kot položaj drugih delavcev v združenem delu.

»Naprej ne kaže reševati standarda na ta način,« ugotavlja Marija Cigale, ki vodi komisijo za usklajevanje programov socialnega varstva pri skupnosti socialnega varstva Slovenije in se med drugim že lep čas zavzema za to, da bi ljudem natočili čistejša vina. Treba je jasno povedati, da bo nadaljnje zmanjševanje denarja nujno povzročilo tudi zmanjševanje programov in omejevanje pravic uporabnikov. Če smo v začetku planskega obdobja sklenili, da bomo kljub zmanjšanju sredstev ohranili raven dosežene socialne varnosti, ta cilj ni več realen. «Je dodala, »saj so notranje rezerve na področju socialnega varstva v veliki meri izčrpane. Kljub vsemu še možni prihranki. Nič takega ni, kar bi lahko dosegli čisto, povsod pa so se drobne reči, ki bi jih lahko izkoristili. Tako bi morda v nekaterih vrtcih na področju starosti del prispevka zagotovili v hrani itd. Naslednja možnost, ki že dobiva jasne oblike v dveh sporazumih socialnega varstva – sprejeli naj bi ju do konca leta – je poenostavitve postopkov pri urejanju socialno varstvenih pravic in zmanjševanju administracije v sish. Stroka v nekaterih sish, žal še ni docela docela, da bo to treba napraviti, saj se bodo v nasprotju primeru delci izgubili sredi množice gradiv, o katerih morajo večkrat odločati samo formalno. Da ne omenjamo denarnih prihrankov, ki jih to poenotenje obeta.

Kako je moč živeti s 4.465 dinarji?

Pri investicijah v rednih programih socialnega varstva ni mogoče prirediti, ker jih na teh področjih pravzaprav ni več. V nekaterih občinah pa se tečejo samoprispevki za graditev objektov. Ali so te naložbe v zdajšnjih razmerah povsod še realne ali ne, je vprašanje, kajti nov vrtce zahteva dodaten denar. V načelu ne more biti nobene pravice, ki bi ne bilo mogoče spremeniti oziroma usklajevati in je treba prilagoditi objektivnim možnostim družbe in celoti, je dodala, na primer, delegacija slovenske skupšine v zboru republik in pokrajin na enem od vročih beogradskega zasedanj. Delegaciji bi lahko na socialnem področju oporekali morebiti pri eni sami pravici: pri družbeni denarni pomoči, ki pomeni 4.150 ljudem v Sloveniji edini vir preživljanja. V načelu in tudi po dogovoru v petletnem planu bi namreč ta pomoč morala zadostovati za pokritje minimalnih življenjskih stroškov, v resnici pa sedem znan 4.465 dinarjev. V nekaterih občinah tem ljudem dadejo tudi nekaj več, do 5.700 dinarjev na mesec, toda takih je malo, razen tega pa je na dlani, da človek samo s tem denarjem ob sedanjih življenjskih stroških v resnici komaj preživi. Predlog je, da bi to pomoč s septembrom povečali na 5.500 dinarjev. Denar za to se bo moral najti, saj gre za pravico ljudi na občutljivem robu socialne varnosti, ki ga ni mogoče več potiskati nazaj. Razen tega pa so minimalni življenjski stroški sedaj že 8.420 dinarjev.

Preživljanje denarja za najbolj nujno

Zelo dobrodošla je sedanja usmeritev, ki je med drugim razvidna tudi iz predloženih sprememb zvezne resolucije za letoš. Ta namreč dopušča, da republika prerazdeli dovoljeno porabo (skupno za 13, splošno pa za 11 odstotkov nad lansko) v skladu s svojimi potrebami, tako da nominalno dovoljeno povečanje obseja skupaj – skupne in splošne porabe – ne bo preseglo dovoljenih okvirov. Ne gre torej več za linearno omejevanje, marveč za selektivnost pri reševanju problemov družbenih dejavnosti in kršenju njihovih programov, oziroma krčenje splošne porabe v korist skupne porabe. To samo zase sicer še nič ne pomeni, če si bodo interesne skupnosti pred tem zatiskale oči, iz te moke ne bo kruha. Tiste namreč, ki bi morale razumeti in dovoliti, da se delu njihovih programov nameni celo manj kot dopušča skupni okvir, ker so potrebe na nekem drugem področju toliko večje. Zaradi izrednih likvidnostnih težav sisov in tozov izvajalcev s področja zdravstva, otroškega varstva, socialnega skrbstva in izobraževanja računajo, da bi bilo prav tem treba omogočiti nekoliko višjo stopnjo rasti sredstev. To zlasti zaradi ocenjene večje 30-odstotne rasti materialnih stroškov v letošnjem letu, ki ima pomemben delež v ceni nekaterih storitev, zlasti v zdravstvu.

Podatki kažejo, da kljub izrednim varčevalnim ukrepom v naštetih družbenih dejavnostih socialnega varstva letos ne bi mogli ohraniti niti lanske nominalne ravni osebnih dohodkov. Poznavalci trdijo, da bi lahko za nekaj odstotkov nominalno povečali osebne dohodke, v zdravstvu na primer, edino s prerazporeditvijo denarja iz splošne v skupno porabo. Ali pa še kako drugače: z enim odstotkom privrednosti poslovnih stroškov v materialni proizvodnji je mogoče povečati maso osebnih dohodkov kar za 8 odstotkov, ugotavlja republiški izvršni svet.

V Ljubljani, Mariboru, Celju delajo
po svoje

Področja socialnega varstva pa zato ne ostajajo rok križem. V tem srednjeročnem obdobju se je število otroških dodatkov že prepolovilo: leta 1979 je bilo 321,24 upravičencev, sedaj prejema otroški dodatek 145.500 otrok – 133.300 iz delavskih in 12.200 otrok iz kmečkih družin. Namesto tega se uveljavljajo tako imenovane funkcionalne oblike pomoči otrokom – za prehrano, bivanje v vrtcu in druge izdatke, toda le za otroke, ki pomoč v resnici potrebujejo. Bistvo je v tem, da nove pravice otrok ne obremenjujejo dohodka kot dodatne obveznosti, marveč zagotavljajo smotno porabo razpoložljivega denarja. V bežički občini imajo na primer že 627 upravičencev do teh oblik pomoči. Zmanjšanje števila postelj v vrtcih, v Črnomlju 40, Dravogradu 8, Grosupljem 55, Hrastniku 4, Kočevju 156, Novem mestu 99, Trebnjem 27... Značilno je, da ob obliki še nimajo v Ljubljani, Mariboru, Celju...

Za področja socialnega varstva v zdajšnjih razmerah pa bi kljub vsemu temu lahko dejali, da jih ne gre jemati za model bodoči socialni politiki. Vse preveč jih sedaj namreč težijo slabosti, znane še pred začetkom samoupravnega razvoja pred tridesetimi leti, ko se je socialna politika uresničevala – po metodah kot država, po vsebini kot zaščitniška, po denarju pa kot restriktivna. Samoupravno preverjanje socialnih pravic bo sicer tudi v prihodnje sestavina socialne politike, toda vse to naj bi dosegli s svobodno menjavo dela, brez državnih intervencij.

Kdo bo pokrtil izgube v zdravstvu?

Zaradi omejevanja skupne porabe bo v blaginji slovenskega zdravstva 1,2 milijarde dinarjev manj, kar seveda ni majhen znesek, če vemo, da je zdravstvo že na začetku leta trdilo, da niti s 25 milijardami dinarjev ne bo moglo izpeljati letošnjih nalog in pokriti lanskih izgub. Te so v zdravstvenih skupnostih znašale več kot 333 milijonov dinarjev, v zdravstvenih delovnih organizacijah pa dobrih 22 milijonov dinarjev. V prvih treh mesecih letos so se te izgube sicer preselile iz zdravstvenih skupnosti, kjer so za trikrat manjše, v zdravstvene delovne organizacije, kjer so narasle približno na 300 milijonov dinarjev, toda še vedno so ostale na plečih zdravstva.

Sprejeti stabilizacijski ukrepi so se le delno uresničili. Največ je bilo narejenega na področju bolni-

Zvezni zakon, ki bo omejil skupno porabo na 13 odstotkov možno nominalno povečanje nad lansko, ne omejuje denarja za tej porabi, ki ima značaj osebnih prejemkov. To so nadomestila osebnega dohodka, v času boleznih in porodniškega dopusta, otroški dodatki, funkcionalne oblike pomoči za otroke, varstveni dodatek k pokojnin, družbene denarne pomoči kot edini in dopolnilni vir preživljanja in drugi osebni prejemki upravičencev na teh področjih. Teh prejemkov je v skupni porabi skoraj polovico. Skupen izračun zato kaže, da bo Slovenija – gledano v celoti – lahko skupno porabo letos povečala za 15 odstotkov, za 13 odstotkov pa le tisti del, ki nima značaja osebnih prejemkov.

Presežki, ki so se zbrali pri sisih družbenih dejavnosti v prvem polletju letos, bodo Sloveniji služili za pokritje obveznosti do izvoznih stimulacij v Jugoslaviji v znesku milijarda 540 milijonov dinarjev. Zvezni zakon namreč terja, 1,6 odstotno izločitev denarja, namenjenega za letošnje skupno in splošno porabo, in preusmerjanje tega denarja za druge namene.

V drugem polletju bodo siš, da bi se izognili nastajanju presežkov, vestno spremljali priliv denarja, če bo treba, bodo tekoče zmanjševali prispevne stopnje.

V času, ko so strokovne službe sisov prevzemale del nalog od državne uprave, se število delavcev v slednji ni zmanjšalo, temveč je večje: leta 1971 je državna uprava zaposlovala 11.723 ljudi, lani že 19.659. V istem času se je število strokovnih delavcev sisov družbenih dejavnosti od 2.006 leta 1970 povečalo na 4.973 lani. (Po podatkih zavoda SRS za statistiko)

Lani sta gospodarstvo in negospodarstvo prispevala za skupne potrebe v Sloveniji 73 milijard 112 milijonov dinarjev. Ob področji sta od tega prispevali iz svojega dohodka 30 milijard 419 milijonov dinarjev, iz osebnih dohodkov delavcev pa 42 milijard 693 milijonov dinarjev. Gospodarstvo je prispevalo za skupne potrebe 63 milijard 380 milijonov, od tega iz svojega dohodka 26 milijard 661 milijonov, iz osebnega dohodka svojih delavcev pa 36 milijard 719 milijonov dinarjev. Negospodarstvo je prispevalo za skupne potrebe 9 milijard 731 milijonov dinarjev: od tega iz svojega dohodka 3 milijarde 758 milijonov, iz osebnega dohodka delavcev pa 5 milijard 973 milijonov dinarjev.

Za gospodarstvo je zanimava primerjava, da je samo za kreditne obresti lani porabilo 33 milijard dinarjev, torej dosti več kot je prispevalo iz svojega dohodka za skupne potrebe.

ničnega zdravstvenega varstva, saj so do sredine leta po slovenskih bolnišnicah vendarle odstranili še zadnje postelje, ki niso

Število učencev v njih (»prihranili«) bi 50 milijonov dinarjev, če bi se odpovedali pomoči za nakup učbenikov (40 milijonov dinarjev), če bi septembra ukiniteli pomoč izobraževalne skupnosti Slovenije tudi pri mesečnih vozovnicah za vožnjo srednjeholcev in visokosolcev v šolo in domov (84 milijonov), če bi povečali obveznosti ravnateljev, administrativnih in strokovnih delavcev v šolah (16,6 milijona dinarjev), če bi prostovoljne interesne dejavnosti srednjeholcev plačevali iz drugih virov (13,3 milijona dinarjev), če bi zmanjšali obseg pouka za 2 uri tedensko (31,3 milijona dinarjev), če bi po spremeni-nem načinu financirali dneve kulturnih, športnih, obratnih in naravoslovnih dejavnosti (6 milijonov dinarjev), če bi učiteljevo obveznost (nepo-srednjega dela z učenci povečali za eno uro v tednu (23 milijonov dinarjev). Razmišljali se še o drugih možnostih, med drugim o tem, da bi ponavljali v srednjem in visokem šolstvu plačali neki prispevek, nadalje o tem, da bi bili tudi v visokem šolstvu stroški pri številu študentov v oddelku oziroma letniku posamezne študijske smeri in da bi nekatere take majhne oddelke združili oziroma opustili.

Je vsaka kritika res nestrokovna?

Na zadnji seji skupščine izobraževalne skupnosti Slovenije je omenjene predloge oziroma pobude, ki bodo zdaj v javni razpravi do septembra, nemara najjasneje komentiral Marjan Jelen, član izvršnega odbora predsedstva RK SZDL. Opozoril je, da bodo nakazani izhodi bolj obremenjivali starše, vodili k večji obremenitvi učiteljev, k manjši kakovosti vzgojno-izobraževalnega dela. Osrednjo težavo vidi v nesporodbenosti materialnem vrednotenju pedagoškega dela, v malodušju pedagoških delavcev, ki ima vzroke tu in ki ima lahko dolgotrajne posledice. Zavezal se je, da naj bo nast osebni dohodek delavcev v šolstvu skladnejši z rasto osebnih dohodkov delavcev v drugih dejavnostih združenega dela. Zahteval je, da se sleherni ukrepi sprejemajo po samopuravni poti, izhajajo iz no-tranjih rezerv celotne porabe, ne le šolstva. Če že bo potrebno kčiti število zaposlenih v šolstvu, bo to sprejemljivo le, če se bo to zgodilo tudi v upravi, strokovnih službah in drugod.

Marjan Jelen se je vprašal tudi o drugih možnih oblikah racionalizacije, to je o solski mreži in izobraževalnih programih, o čemer prizadeva pri priči prihodnje kritike o nestrokovnosti; prav tako pa bo treba govoriti tudi o organiziranosti in učinkovitosti izobraževalnih skupnosti in njihovih organov, o čemer izobraževalna skupnost Slovenije ni še nič naredila. »Tu začnemo«, je dejal. Podobno misel je spozil tudi dr. Viljem Merhar, predsednik odbora za usmerjeno izobraževanje pri izobraževalni skupnosti Slovenije: »Ljubljanski družbeni proizvod je obremenjen kar s petimi ob-skimi birokracijami vseh vrst, medtem ko je, na primer, slovenjčarji samo z eno. Predvsem je in njim podobne družbene birokratske stroške, ki se pomnožijo v medregionalnem povezovanju v repu-bliki in federaciji in nadnormalno obremenjujejo naš družbeni proizvod, bi morali z novimi organiza-cijskimi rešitvami radikalno zmanjševati, če želimo stabilizacijsko uspeti. Če pa se, da nam birokracija namesto takšne stabilizacije usmeritve nudi usmeritev po zmanjševanju dejavnosti, ki lahko vodi le k zoževanju individualnega in družbenega standarda.«

Diplomant stane tudi pet milijonov dinarjev

Razprave, s kakršnimi se bomo v bližnjih mesecih gotovo še soočili, kažejo med drugim tudi to, da so solske notranje rezerve s hitrimi denarnimi učinki v glavnem že izčrpane, in da se nekateri drugi še možnih rezerv stroka sama zdaj še nespodobna prav loži. Nemoguća ostaja zlasti tam, kjer je težja pro-brema – v odnosu do materialnega vrednotenja pedagoškega dela. Vrednost pedagoškega dela izboljšati na tak način, da bomo opustili nekatera dosedanja opravila šol in da se bo število zaposlenih v šolstvu zmanjšalo – to so tako občutljive stvari, da hi se o tem radi v pedagoški stroki še precej pogovarjali, preden bi se skupaj z drugimi dejavnosti družbe odločili za kaj takega.

V OGLEDALU ČASA: 22. julij

Poletje, ko je vstalo ljudstvo

Slovenija praznuje 22. julij kot dan vstaje. Ta pomnik, eden naj-svetlejših v zgodovini slovenskega naroda, običajno povezujemo s pr-vimi strelji pri Tacnu. Tako govori izročilo in tudi šolske knjige ome-njajo strel pod Šmarno goro kot »prvo partizansko puško«. Dasi-ravno nekatera dejstva in pričeva-nja govore drugače, bo najbrž tako ostalo, kar je nemara tudi prav, saj sam dan ni toliko pomemben kot pogum in odločitev, da se je treba upreti. Oboje pa je sovražnik ob-čutil že kmalu po okupaciji.

V zvezi s praznovanjem, boljše rečeno odloči-tvijo, da se 22. julij v Sloveniji razglasi za državni praznik, lahko omenimo mladi zgodovinar prof. dr. Metoda Mikuža, ki je na predavanjih na pol v sali na pol zares postavil tezo, da je pravzaprav informirojevijski spor »kriv« za ta datum in nasploh za vse datume, ki jih v Jugoslaviji praznujemo kot dneve vstaje. Češ da se je bilo treba tudi na ta način ubraniti sovjetskih poskusov, da bi potvrdili našo zgodovino. Omenjal je, da bi bil nemara primernejši dan – dan ustanovitve Osvobodilne fronte, a ker je bilo že poprej dogovoreno, da bomo 4. julij praznovali kot dan borca po vsej Jugoslaviji, je ustanovitveni dan OF postal »prezgoden«. Čeprav je dr. Mikuž že sam v naslednjem stavku skomignil nad »resnostjo« svoje teze, je v resnici s tako pozitivno predavjanjem predstavil studentom tesno povezanost dogodkov, njihovo notra-njo logiko in medsebojno pogojenost.

Res je, da ustanovni proglas in izhodišče Osvobodilne fronte, ki sta bila sprejeta 27. aprila, se nista vsebovala izrazitega poziva na oborožen boj, vendar je na ustanovnem se-stanku pri vseh prevladovala jasna zavest, da je oborožen boj logična posledica tega do-godka. Spet pa najbrž ne bi bilo ustanovitve OF, ki sama po sebi prav tako pomeni pripra-vo na oborožen boj, če komunistična partija ne bi ustvarila pogojev za to še pred aprilskim polomom stare Jugoslavije.

Priprave na vstajo

Po direktivah centralnega komiteja KPJ se je tudi partija v Sloveniji že od leta 1940 pri-

Ob vsem tem ostaja čisto ob strani neko drugo vprašanje, ki je pa najbrž osrednje: učinek vzgoj-no-izobraževalnega dela. Franci Pivec, tajnik uni-verze v Mariboru, razmišlja o tem takole: študent nas stane od 100.000 do 1.500.000 dinarjev, diplo-mant od 300.000 do 5.000.000 dinarjev. O končnih učinkih vzgojno-izobraževalnega dela bi morali predvsem razmišljati, ne pa zgolj o nekem zmanjše-vanju drobnih stroškov. Tudi to bi kazalo vedeti, dodaja, da se je delež družbenega proizvoda, name-njenega vzgoji in izobraževanju, v zadnjih štirih letih zmanjšal za pol odstotka in da je bil tudi to delež tega področja k družbeni likvidnosti države.

Letno ocenjevanje kakovosti in aktualnosti kulturnih programov

Že s spremembami in dopolnitvami samoupravnega sporazuma o temeljih plana kulturne skupnosti Slo-venije za leta 1983–85 so relativno zmanjšana sred-stva, namenjena za programe skupnosti do konca tega srednjeročnega obdobja, prav tako pa si je tej

»Doselej nisimo, zdaj pa ne moremo,« pravi-vo v nekaterih občinskih zdravstvenih skupnostih in še naprej vztrajno ne plaču-jejo stroškov za zdravstveno nego v do-movih za starejše občane, čeprav bi mora-li te stroške upoštevati podobno kot raču-ne, ki jih dobivajo za zdravila ali bolniš-nično zdravljenje. Prav nobenega razloga namreč, da bi zdravstveno nego starost-nikov plačevali skupnost socialnega skrbstva ali socialnega varstva.

Vsak Slovenec je lani povprečno 6,8-krat obiskal splošnega zdravnika, dobil 6,5 re-ceptov za zdravila in prebil 2,3 dneva v bolnišnici.

V osnovni zdravstveni službi so lani naste-li 9.940.819 obiskov. Pri specialističnih je iskalo zdravstveno pomoč 2.229.494 lju-di, število bolnišnično-iskanih dni pa je znašalo 4.298.576. To pomeni, da se je v Sloveniji zmanjšalo število obiskov pri vseh vrstah zdravnikov, skrajšala se je tudi ležalna doba v bolnišnicah, medtem ko narašča stopnja hospitalizacije.

V slovenskem zdravstvu je zaposlenih 30 tisoč delavcev. Med njimi jih ima 4.722 visoko, 12.692 višjo in srednjo izobrazbo. Zdravnikov je bilo 1981. leta 3.337, medi-cinskih sester pa 8.912. To pomeni, da smo imeli v Sloveniji zdravnika na približno 550 prebivalcev, zobozdravnika na 1.800 prebivalcev in medicinsko sestro na 200 prebivalcev. Vse to dokazuje visok zdravstveni standard.

skupnosti prizadevajo za dosledno uresničevanje varčevalnih programov in za povečanje deleža last-nega prihodka v vseh kulturnih ustanovah, kjer je to mogoče. Na zadnji lanski seji skupščine KSS je bila sprejeta globalna vrednost programa te skup-nosti za letosnje leto v višini 1.132.600.000 dinar-jev, kar pomeni 12-odstotno nominalno povečanje vrednosti programa skupnosti v letu 1982. Vrednost programov po področjih v letu 1983 ni neposredno primerljiva z načrtom lanskega leta, saj so podvojena sredstva za dejavnosti v Cankarjevem domu (znašajo 66 milijonov dinarjev), vsakek pa je opazno zmanjševanje sredstev za naložbe, ki znašajo letos le še 79 odstotkov lanskih sredstev (brez Cankarjevega doma celo še samo 70 odstot-kov), vanje pa so zajete tudi fiksne obveznosti odplačila kredita za Posojce. Poraba v kulturni skupnosti Slovenije torej nominalno ne presega 13 odstotkov omejene rasti. Kot nam je povedal Vladimir Kavčič, predsednik skup-

ščine KSS, se v tej skupnosti bojijo le morebitne splošne omejitve rasti sredstev za osebne dohodke, torej njihove zamrznitve ali celo znižanja do dolo-čene vrednosti. To bi lahko, ob sedanjih znižanih prispevni stopnji (na zadnji seji skupščine KSS na 0,5 odstotka bruto osebnega dohodka) usodno ogrozilo predvideni dotok sredstev. Seveda pa to, na prvi pogled ugodno stanje, ne pomeni, da sedijo v tej skupnosti prekrizanih rok. Nasprotno, že pri zgodnji (in zato pravočasni) pri-pravi izhodišč za sestavo programa KSS za leto 1984 so upoštevali varčevalne ukrepe, boljše orga-nizacijo dela, racionalnejšo izrabo delovnega časa in večjo kakovost programov. Prizadevajo si tudi za aktiviranje in usvajanje vloge odbora samouprave delavske kontrole, predvsem sprico nekaterih bolečih nesmotnih trošenj sredstev te skupnosti pri nekaterih preteklih televizijskih in filmskih projek-tih (Dražgoška bitka). Za presojo programov nekaterih področij bodo že lahko kmalu uporabili normative in standarde, kar bo vsekakor razbistrilo razmerja med uporabniki in izvajalci ter omogočilo uresničevanje določi zakona o svobodni menjavi dela na področju kulturnih dejavnosti. Tudi na nedavni redni seji odbora za skladen razvoj kulturnih dejavnosti pri KSS so (pri obravnavi sprememb in dopolnitve omenjenih izhodišč programa za prihodnje leto) podprli varčevalne ukrepe in se zavzeli za večje aktiviranje vseh družbenih organov upravljanja pri vseh nosilcih naših kulturnih dejav-nosti (programskih, izdajateljskih svetov), ki bodo v prihodnje dolžni letno ocenjevati estetsko kako-vest in aktualnost izvedenih programov. Vloge, h kateri ne bo priložena takšna ocena, ne bodo upo-števali. Prav tako so se zavzeli za prerazporeditev gmotnih bremen te skupnosti pri financiranju dolo-čenih programov (konkretno pri mladiški, vzgojni in raziskovalni periodiki) na druge, ustrežnejše (matične) samoupravne interesne skupnosti.

Izhodi so torej nakazani, eni v bolj, drugi v manj prijemljivi obliki, vsi pa manj kon-kretni kot dejstvo, da je zdaj treba napraviti vse, da bi zlezli iz ekonomskih težav. Toda, ostavimo realni tudi v napovedovanju pri-hodnosti: le večji dohodek bo popeljal ljudi iz zdajšnjih ekonomskih zadreg. Omejevalna politika nas v bistvu ne bogati, ampak nas vse skupaj siromaši. Globokih rezov federacije v družbeni razvoj kljub družbeni nujni zato ne gre jemati za njen samoumenen posag.

Ekonomske težave imajo resda svoje vzroke v veliki meri tudi v socialnem razvoju. Zelje so pač prevladale nad možnostmi pri pridobi-vanju socialnih pravic in rpvljanju mreže družbenih dejavnosti. Toda mnoga mnenja se gibljejo v okviru prepričanja, da je sicer tudi to razlog za prekomerno trošenje, ni pa glavni. Razpoke, ki sedaj nastajajo v osebni in skupni porabi, so predvsem posledica razpok na ekonomskem področju, v finančnem siste-mu, ki je tako kot povsod omogočal, da se je potrošnja nevarno dvignila nad dejanske možnosti. Prav posebej kaže poudariti, da bo krčenje števila zaposlenih v družbenih dejav-nostih – šolstvu, zdravstvu, kulturi, sociali – sprejmljivo le, če se bo to zgodilo tudi v upravi, strokovnih službah in drugod.

Poglavitne razloge prekomerne porabe je za-torej treba upoštevati, da ne bi z napačnimi ali preostriimi ukrepi zasekali v najdragoce-njša jedra doseženega razvoja in napravili ljudem – in s tem tudi gospodarstvu – nepre-nosljivo skodo.

Temo tedna so pripravili:
ZIVA PAULIN
JANEZ STREHOVEC
JOŽE SVETINA IN
ANKA ŠTRUKELJ

PORTRET TEDNA

Nada Majcen

Življenje prinaša najrazličnejše zgodbe. Največkrat neponovljive. Vendar je povsem nekaj drugega, če si jo moral doživeti.

Nada Majcen se je rodila v Sarajevu, nakar se je kot petnajstletna deklica znašla v vihrji svetovne vojne. Starejša sestra jo je uvela v odporniško gibanje. Aretacija v Mostarju in nato taborišče na Rabu. To je bil začetek življenja dekleta, ki niti dobro ni vedelo, kaj življenje sploh je.

»V taborišču sem prvič srečala Slovence. Ure in ure sem jih poslušala, ko so se pogovarjali. Saj nisem skoraj nič razumela, vendar mi je bila govorica zelo všeč. Tekoča in milozvočna se mi je zdelala.

Politično delo v taborišču je bilo zelo v redu, tako da smo že pred kapitulacijo Italije imeli organizirano brigado. Prav s to brigado – Rabsko – sem prišla v Slovenijo. Razporedili so nas po drugih brigadah. Tako sem se znašla v Šerčerjevi in bila z njo v vseh bitkah do konca vojne.«

– Spominov se je nabralo dovolj.

»Prav gotovo. Veselih in žalostnih. Nikoli pa ne bom pozabila, kako sem se ob koncu pohoda štirinajste divizije na Štajersko znašla ranjena na nekogorski kmetiji v gornji Savinjski dolini. Takrat sem se slabo govorila slovensko in zame je prava uganka, kako smo se sporazumeli. Sprejeli so me v hišo, me umili, obvezali in obekli. Naslednji dan so prišli na obhod Nemci, vendar me domačini niso izdali. Počasi sem prišla k sebi. Kasneje me je zanimalo, zakaj so se tako vedli do mene. Saj sem bila prava tujka in mi nihče ni bil ničesar dolžan. Mamica, hišna gospodinja, mi je dejala: »Veš, na vzhodni fronti, v Rusiji, imam dva sina. Kaj vem, katera mati bo poskrbela za njiju, če bo že treba. Jaz sem vsaj za tebe, siroto, lahko.«

Nadi se je vse skupaj tako globoko vsadilo v srce, da pravi, kako bo morala vse skupaj opisati. Zato, da bo ostalo v spominu.

– Borbe, juriši, pohodi ...?

»Bila sem bolničarka. Če zdaj razmišljam, bi lahko rekla, da smo v fizičnem pogledu pretrpele več kot borci. S koncem boja se je za nas, bolničarke, šele začelo. Med bojem smo vlekli ranjence na varno. Kasneje smo morale prati obveze, obvezovati, podpirati ranjene tovaršice na dolgih pohodih, ki so se vlekli lahko tudi vso noč. Če ni bilo drugače, smo jim nosile tudi orožje.«

– Ne bi rad, da bi vprašanje izvenelo stereotipno. In vendar: kako vam je uspelo vzdržati?

»Nekaj je prav zanimivega. Če razmišljam samo o nas, bolničarkah, lahko ugotovim, da smo bile pretežno mlada dekleta, sorazmerno šibke postave (pozabimo na oslabelost zaradi hudih naporov in slabe prehrane) in da kaj več od 1,65 metra nismo premogle. Bile smo bork, stražarke, bolničarke ... Kako smo vso to vzdržale? Vprašanje je na videz preprosto, odgovor pa ne. Nekaj je res, da smo resnično verjeli, da se borimo za nekaj boljšega. Saj nismo natančno vedeli, kako bo, vendar smo bili prepričani, da bo življenje boljše.«

– Ali je?

»O tem ni dvoma! Življenje je precej boljše kot prej. Morda je predvsem mlademu rodu težko razumeti to trditve, ker nimajo prave primerjave.«

– In vendar je pri tem odgovoru v vašem glasu čutili določeno mero negotovosti ...

»Ne gre za negotovost. Nekaj drugega je. Ko se pogovarjam z ljudmi o vsakdanjih težavah, mi pravijo, ti se za to menda nisi borila. Prizadevala me tak način razmišljanja. Kako naj jim nazorno razložim, da se prav gotovo nisem borila – prepričana sem, da se tudi drugi borci niso – za negativne stvari v življenju. Borili smo se za pozitivne. Saj drugače vseh muk sploh ne bi držali ...«

– Borcem večkrat očitajo, da se hočejo mešati v vse.

»Avtorji takšnih kritik pozabljajo, da ne gre za mešanje, ampak za docela preprosto prizadetost. Če smo se že borili, potem nam prav gotovo ne more in tudi ne sme biti vseeno, kaj se dogaja z rezultati tega boja. Je to vmešavanje? In še nekaj ...«

Foto: Miško Kranjec

– Da?

»Najbolj me ob vseh takih in podobnih razpravah prizadene, kadar slišim formulacijo »problem borcev«. Prepričana sem, da problema borcev sploh ni. Lahko govorimo o zdravstveni skrbi za ostarele ljudi, o pokojninah in še čem. Lahko je »problem« tudi ta ali oni borec, vendar kot človek, tako kakor vsak drug. Poleg tega ne smemo pozabiti, da po vsem svetu z veliko mero spoštovanja in takta obrya- navajo svoje vojne veterane. Ne vem, zakaj bi se morali pri nas do svojih vesti z manj obzirnosti.«

– Govorite čudovito slovensčino.

»Kot mlado dekle, prej dekletce, sem prišla v Slovenijo, borila sem se tukaj in po vojni tudi poročila. Imam sina in hčer in sem prav zadovoljna, da sta oba diplomirala in tudi zet in snaha. Prav dobro se mi zdi, da sem že nekajkrat babica, čeprav ima sin tri hčere in hčerka dva fanta. Nekaj je bilo treba, smo vsi živel skupaj, kot nekakšna staroslovanska družga. Pri mojem študiju mi je pri gospo-dinjskem delu veliko pomagala tudi moja mama. Hočem povedati nekaj – za normalno življenje je zelo pomembno harmonično sožitje med generacijami. Občutek imam, da v našem potrošniškem načinu življenja pozabljamo na ta pravila in tudi na ta življenjska spoznanja.«

– Še vedno delujete. Niste šli v »ilegalno«.

»Ne. Po vojni sem se izšla za socialno delavko in moram reči, da me je delo na tem področju res zelo zanimalo. Saj ni pomembno, v katerih svetih in komisijah se sodelujem. Res pa je, da po mojem mnenju delo pri nas premalo spoštujemo. Če delavec na svojem delovnem mestu nima prijateljev in se ne počuti dobro, potem nekaj ne more biti v redu.

In še nekaj. Razumem vsa naša prizadevanja za odpravljanje gospo-darskih težav, vendar imam občutek, da smo malce pozabili na bistvo stvari: ne živimo za to, da bi bolje gospodarili, ampak gospodarimo za to, da bi bolje živeli.«

– Moralne vrednote?

»Da! Brez teh ni zadovoljstva.«

– Kaj bi lahko povedali svojim otrokom in vnukom?

»Samo to, naj bodo osveščeni ljudje. Kdor to ni, ne more biti »pravi«, ne glede na to, kje dela.«

IGO TRATNIK

(Fotodokumentacija Dela)

na tem območju namnožili vlomi v planinske kočice, tatvine ovc in mazanje planinskih koč z boljševiškiimi simboli in da se orožniki, kolikoli jih je na razpolago, ne morejo temu odločneje upreti.«

»Razpoloženje v rudarskih revirjih (po nemškem poročilu): 5. julija se je zbralo na Mrzlici ... veliko ljudi, ki so prepevali angleške in ruske pesmi. Med drugim so govorili tudi to, da se bo ples začel v osmih dneh in da imajo dovolj orožja in streliva. Tega sestanka, na katerem je bila predvsem mladina, so se udeležili tudi nekdanji sokoli in socialisti. Doselej od delo izostajali predvsem komu-nisti, vsega 72 delavcev iz Trbovelj, Hrastnika in Zagorja ...«

V takih okoliščinah je glavno poveljstvo lahkoko sklenilo (na seji 16. julija), da je treba preiti v prvi boji proti okupatorju in je 22. julij le v spletu okoliščin postal mnogo bolj znan kot kak drugi dan, ko je ravno tako kje počilo.

Zakaj ravno 22. julij

Na tretji seji Ljudske skupščine LR Slovenije, 8. junija 1951, ko je bil 22. julij izbran za dan vstaje slovenskega naroda, je Miha Marinko utemeljil, zakaj naj bi prav ta dan

razglasili za državni praznik. Dejal je (povez-to po prvi knjigi izbranih del Mihe Marinka), da je sredi julija glavno poveljstvo razposlalo po svojih članih, inštruktorjih in kurirjih vsem že formiranim partizanskim enotam na vodo, da začno okoli 22. julija z vsestranskimi napadi. Obstajajo zanesljivi podatki, da so glavno poveljstvo, centralni komite KPS in izvršni odbor OF zasnovali ofenzivo na oku-patorja na sestankih z vodstvi političnih orga-nizacij vseh okrožij, zlasti pa s poveljniki in komandirji teh prvih partizanskih enot. Težišče teh napadov je bilo posebno usmerjeno na gorenjsko-kamniški predel, ker so bile tod partizanske enote, okrepljene zlasti z borci iz Ljubljane, relativno najštevilnejše, in ker smo hoteli Nemcem preprečiti množično iz-seljavanje Slovencev, ki se je tedaj začelo na Gorenjskem. In dejansko so vse akcije v drugi polovici julija začele dobivati izrazit napadalni značaj. To potrjujejo navedbe pre-živelih borcev kakor tudi okupatorski doku-menti, ki so ohranjeni v arhivu inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Zato je bilo po vsestranskem preudarku sodelujočih pri zbiranju zgodovinskih dejstev o začetnih bo-jih doseženo soglasje, da se za začetek oboro-ženega boja vzame 22. julij kot dan, za kate-rega je bilo dan navodilo glavnega po-veljstva, naj partizanske enote začne organi-zirane napade, pravi Miha Marinko.

V bistvu enako, čeprav v posameznih po-drobnostih razlikujejo se razlago najdemo

Šmarnogorska partizanska skupina. Na se-stanku partizanov in ilegalcev so 19. julija obravnavali direktive glavnega poveljstva o začetku splošne vstaje v Sloveniji in sklenje-no je bilo, da je treba 22. julija likvidirati tri izdajalce. Naslednjega dne so se zbrali parti-zi na iz Pirnič, Tacna, Skarčev in Sel v Do-bravah za Šmarno goro, druga skupina pa nad Gameljani. Dne 24. julija sta se obe skupini združili s črnuško in tako je nastala Rašiška četa, ki se je utaborila v rašiških gozdovih. Četa je 27. julija naredila veliko sabotažno akcijo in požgala požeto pšenico.«

Splošno ljudski značaj vstaje in revolucije

Takoj po tem dogodku so sledile še nadaljnje akcije. V noči med 27. in 28. julijem so partizanske skupine na kamniškem območju naredile vrsto sabotaž, kar so Nemci označili kot dobro pripravljeno množično vstajo, ki je zajela občine Kamnik, Homec, Radomlje, Domžale, Mengeš, Trzin, hani, Dob in Mo-ravce. V nočtu teh množičnih akcij je bilo, da bi se vse ilegalne skupine po akcijah zbrale in odšle v partizane, kar pa se ni povsem posrečilo, vendar se je sredi avgusta 1941 zbralo na Rašici 52 borcev. Ustanovili so Kamniški batalion, ki se je pozneje razdelil na štiri čete, Rašiško, Mengesko-Moravsko, Radomeljsko in Kamniško, od katerih je vsaka odšla na svoje območje. Dejstvo je, da so ne samo na tem območju, marveč po vsej Sloveniji po 22. juliju z neverjetno naglo ustanavljali nove čete in že ob koncu meseca je bila ustanovljena tretjina vseh čet iz leta 1941, do sredine avgusta pa že več kot polovi-ca.

Nemci so na začetek vstaje hitro odgovorili. Ze 28. julija je šef civilne uprave Kutschera izdal razglas, s katerim je uvedel policijsko ural, ki je trajala od desetih zvečer do štirih zjutraj, takoj naslednji dan pa je bilo usta-novljeno posebno sodišče, ki je 1. avgusta obsodilo na smrt z ustrelnjivjo štiri ujetje parti-zane.

Ne glede na oster odgovor Nemcev in ne glede na to, da se je pozneje težišče vstaje preneslo na ljubljanski in dolensko območ-je, velja splošna ugotovitev, da so prve parti-zanske čete nastajale okoli večjih mestnih in prvotni tudi delavskih središč – ki so se običajno poimevale po mestih, iz katerih je bila večina borcev (Jeseniška, Celjska četa) ali pa po mestih, kjer so bile ustanovljene (Pohor-ska, Jelovška), da je skoraj polovica borcev izhajala iz delavskih vrst in da je bilo konec leta v partizanih že okoli 2.500 borcev.

Natančnejši podatke navaja Ivan Križnar v študiji o udeležbi in vlogi delavcev in komu-nistov v slovenskih partizanskih enotah 1941, kjer pravi, da se je proti okupatorju borilo 2.058 slovenskih partizanov, od teh 1.924 na območju Slovenije. Med njimi je bilo 82 bork, povečini pa so bili v partizanih mlajši od 25 let. Četrtna partizanov so bili člani KP, 251 je bilo skojcevec, 153 pa pripadniki Sokola. Več kot polovica borcev je pred od-hodom v partizane aktivno delovala v Osvobodilni fronti, socialna in politična pripadnost borcev in poveljniškega kadra pa je dala parti-zanski vojski in revoluciji splošno ljudski značaj.

BRANIMIR NEŠOVIČ

POLITIČNA ŠOLA ZKJ
JOSIP BROZ TITOŠola znanja,
ki ga potrdi
še življenje

V Slovenijo se je vrnilo 11 članic in članov Zveze komunistov Slovenije, ki so v politični šoli ZKJ Josip Broz Tito v Kumrovcu kot osma generacija uspešno končali enoletni študij. Dvanajstega septembra se v kumrovske politični šoli začne novo šolsko leto. Sedaj je na seznamu komunistov iz naše republike, ki bodo jeseni pričeli enoletni študij, devet imen in priimkov. Manjkata še dva, kajti tudi v novem šolskem letu je za člane ZKS pripravljenih 11 stolov v predavalnicah, enajst kompletov študijske literature in prav tolikšno število postelj v šolskem domu!

To je svojevrstna šola: najprej, kot je zapisano v njenem statutu, je namenjena vsem članom ZK v Jugoslaviji. Članstvo v ZK je edini napisani pogoj za vpis. Med nenapisanimi pa je na prvem mestu volja do študija in dela. Po uspešno končanem študiju slušatelj prejme diplomu, ki pa ne priznava formalno pridobljene izobrazbe, kot na primer diplome v rednem solstvu. Diploma politične šole Josip Broz Tito je za komunisto obveza, da mora poglobljeno znanje uporabiti pri delu v vsakdanjem življenju. Življenja s formalnimi dokazili pač ni mogoče spreminjati.

»To je šola za tiste borce naše socialistične revolucije, delavskega razreda in naše socialistične družbe, ki so že v družbenopolitični praksi pokazali sposobnost in voljo za izpolnjevanje in ki se bodo tukaj oborožili z novim marksističnim znanjem,« je opisal namen šole Edvard Kardelj ob otvoritvi 21. novembra, 1975. leta. Takrat je šola delovala v prostoriš spominskega doma borcev NOV in mladine Jugoslavije v Kumrovcu. Člani zveze komunistov iz vse Jugoslavije so s prostovoljnimi prispevki omogočili gradnjo pravega šolskega poslopja in bivalni prostor za slušatelje, ki so ju odprli jesni 1981. leta. V teh prostorih so se pogoj za študij, skupinski in seminarsko delo, kar je značilnost kumrovske šole – poleg nenehnega individualnega izobraževanja, bistveno izboljšali. Delo po skupinah, z mentorji, predavanja predavateljev iz družboslovnih fakultet in najuglednejših družbenopolitičnih delavcev iz vse Jugoslavije, obiski v raznih delovnih kolektivih, ob vsem tem pa še veliko individualnega študija ni nikakršen poseben izum te šole. Takšen način študija so določili zato, da

si slušatelji, ki prihajajo v Kumrovec iz najrazličnejših okolij in z različnimi življenjskimi izkušnjami ter formalno priznanimi stopnjami izobrazbe, izmenjujejo in soočajo mnenja. Iz intervjujev, ki jih je mogoče prebrati v časopisih po vsakem zaključku šolskega leta v politični šoli ZKJ, lahko ugotovimo, da za študij ni nobena ovira, če za isto klopjo sedita delavec iz neposredne proizvodnje in diplomirani politolog, učitelj in zdravstveni delavec, tehnik in ekonomist ali kmet in pravnik. Ljudje, ki so že pred obiskom kumrovske šole končali višje ali visoke šole, pravijo, da so jim pri spoznavanju, analiziranju in razlaganju vsakdanjih družbenih problemov v veliko pomoč izkušnje tovaršev, ki lahko povedo, kakšno je življenje v delovnih kolektivih v neposredni proizvodnji. Tem pa so v enakovrednih debatah dobrodošle razlage tovaršev, ki so bolj podkovani na posameznih ožjih strokovnih področjih.

Od ustanovitve politične šole ZKJ do konca letošnjega šolskega leta je diplomu te šole pridobilo 81 članov ZK Slovenije. Med njimi je bilo 16 žensk. V zadnji generaciji je bilo 5 članov ZKS, ki so zaposleni v gospodarstvu, 3 iz družbenopolitičnih organizacij, 2 iz služb družbenopolitičnih skupnosti in eden, ki je zaposlen v zdravstvu. Med njimi so bile tri ženske.

Centralni komite ZKS redno spremlja, kako se diplomanti politične šole vključujejo v družbenopolitično življenje. V zadnji informaciji so zapisali, da pregled družbenopolitičnih aktivnosti posameznih slušateljev kaže, da po končani šoli prevzemajo veliko število

Letos so politično šolo ZKJ Josip Broz Tito v Kumrovcu uspešno končali naslednji člani Zveze komunistov Slovenije: Branko Busar iz Sevnice, Ljubo Čibež iz Ajdovščine, Franc Kozina iz Kranja, Milan Leban iz Tolmna, Istvan Lipnik iz Maribora, Lado Podbešek iz Kamnika, Stanislava Renčelj iz Celja, Ivan Šmodiš iz Murske Sobote, Majda Šavc iz Slovenj Gradca, Janez Zemljarič s Pluja in Polona Žužek iz Ljubljane.

najrazličnejših dolžnosti v vseh oblikah družbenopolitičnega in samoupravnega delovanja. S sposobnostjo in dobrim delom si med ljudmi v okolju, kjer delajo, kmalu pridobijo ugled in zaupanje, o čemer pričajo tudi izvolitve posameznikov na zelo odgovorne politične in samoupravne funkcije. O koristnosti študija v politični šoli pričajo tudi številne izjave diplomantov. Zato je zanimivo, da imajo kljub tem ugotovitvam v medobčinskih svetih ZKS, kot kaže letošnji nepopolni seznam, težave pri iskanju in izbiri novih slušateljev. Te težave bi sicer lahko pojasnjevali tako, da posamezne organizacije združenege dela vse težje pogrešajo svoje člane, se zlasti dobre delavce. V času študija v Kumrovcu so namreč slušatelji deset mesecev odsotni z dela in imajo status delavcev na študijskem dopustu. Delovno razmerje se v tem času nadaljuje, slušatelji prejemajo nezmanjšani osebni dohodek.

V delovnih organizacijah se največkrat boje, da se delavce po končani šoli ne bo več vrnil v svoj kolektiv, ker bo prevzel kakšne nove dolžnosti. Z ožkega zornega kota posameznega kolektiva je takšna bojazen morda

upravičena, s širše, družbene plati pa prav gotovo nesprejemljiva, ker ljudem zapira pot do bolj poglobljene znanja. Sicer pa bi v kolektivih lahko razmišljali tudi tako, da je dobro, če človek, ki v občini ali republiki opravlja odgovorne naloge, temeljito pozna njihove domače razmere.

Težave pri izbiri slušateljev v posameznih občinskih organizacijah in medobčinskih svetih verjetno povzročata tudi premalo načrtna kadrovska politika. To potrjuje ugotovitev, da se za šolanje v politični šoli ZKJ s precejšnjim številom slušateljev dogovorijo šele med počitnicami pred začetkom novega šolskega leta. Če bi te ljudi poznali že dosti prej, bi jim morda lahko ponudili ustrezno literaturo, s čimer bi jim olajšali začetek intenzivnega dela v šoli. Po besedah diplomantov je učni program obsežen in terja zelo resno delo. S skupinskimi in seminarskimi delom, s številnimi debatami in s pomočjo mentorjev se razlike v predhodnih znanjih med slušatelji kmalu zmanjšajo. K temu prispeva tudi posebno vzdušje, ki kmalu zavladava med slušatelji, občutek odgovornosti do organizacije ZK in svojevrstno tekmovalnost, kjer niso nič drugega kot študenti v znanju, čeprav morajo v slabem letu preštudirati približno 10.000 strani zahtevne literature.

Slušatelji kumrovske šole iz Slovenije se lahko pohvalijo, da doslej nihče ni prekinil študija zaradi strahu, da ga ne bi zmogel. Med letošnjimi diplomanti je pet članov Zveze komunistov Slovenije, ki jih uvrščajo med dvajset najuspešnejših slušateljev. To je uspeh, če upoštevamo, da iz vseh republik, obeh pokrajin, iz JLA ter organov in organizacij federacije pride v politično šolo okoli 100 slušateljev (jeseni jih bo začelo študij 110).

Učni program je sestavljen iz treh tematskih sklopov: uvod v marksizem, teorijo in prakso socialistične revolucije v Jugoslaviji, socializem – svetovni proces. Pri vsakem od omenjenih področij je predvidena vrsta ožjih tem, ki jih bodo s predavanjiopolnili ugledni družbenopolitični delavci in strokovnjaki. Šola je znana, da je v nenehnih stikih z ljudmi, ki najbolje poznajo teorijo in prakso socialistične revolucije, med podpisane ugodnih predavateljev v šolskem dnevniku pa so najbolj ponosni na podpis tovaršev Tita, ki je slušateljem predaval 26. in 27. marca 1977. leta. To je tudi datum, ki ga je svet politične šole določil za dan šole.

V pogovoru s slušatelji je tovarši Tito takrat med drugim povedal naslednje misli, ki še danes obvezujejo komuniste: »To šolo smo potrebovali in mislim, da se bo še bolj razvijala. Vidite, ogromno ljudi je med nami, ki so dobri komunisti, vendar pa so teoretično slabo podkovani. To je treba popraviti, temelje marksizma je treba poznati. Ko človeku v tem uspe, si včasih misli, da bo kaj pozabil, vendar v praksi se to znanje samo po sebi, avtomatično pojavi. Morda ne bo znal citirati, delal pa bo, tako, kot je treba. Zato se moramo potruditi, da bo naša šola omogočila ljudem, da se bodo teoretično izobraževali. Bogastvo naše vsakdanje prakse je takšno, da ga je težko obvladati, vendar mora biti tesno povezano s teorijo. Ne sme biti razkoraka, ne smemo delati le teoretično, pri tem pa pozabljati na vsakdanjo prakso. Pri tem lahko človek zaboli v enostranskost.«

ŽELJKO ŠEPETAČ

PRED UVEDBO
STABILIZACIJSKIH
DAVKOVZnižati
kupno moč
prebivalstva

Ena od osnovnih zakonitosti oblikovanja davčne politike je stabilnost davkov. To načelo v Jugoslaviji slabo spoštujejo, saj davke menjujejo malone ob vsaki (proračunski) krizi. Zadnje presenečenje Zveznega izvršnega sveta je predlog za nove, tako imenovane stabilizacijske davke, o katerih bodo prihodnji teden odločali delegati v Skupščini SFRJ.

Načrt za nove in zvečanje starih davkov je za zdaj še strogo varovana skrivnost ZIS. Po nekaterih namigih predstavnikov ZIS pa lahko sklepamo, da nameravajo povisati in uskladiti dosednje davke, ki so jih republike doslej precej samostojno in različno določale, in vvesti nekakšne nove, »stabilizacijske« davke.

Povečali bi se naj torej davki zasebnih obrtnikov, zvišali naj bi davčne stopnje ljudem, ki opravljajo samostojne dejavnosti, povečali obdavčitev premoženja in močnejše pritiskali lastnike oziroma imetnike zemljišč. Visje davke nameravajo vvesti tudi na avtorske honorarje, celo na patente in tehnične izboljšave, (Slovenija je odločno proti), na javnost pa bo verjetno najbolj neprijetno delovala nova obdavčitev osebnih avtomobilov (od najmanjših do največjih) tovornih vozil, traktorjev in plovil, če se ta ne uporabljajo za opravljanje gospodarske dejavnosti.

Veliko je še zasebnih rezerv

Davke je že dobri dve stoletji najvažnejši denarni vir, ki izdatno polni javne ali državne blagajne. Poleg denarne ima kajpak tudi ekonomsko in socialno vlogo. S pomočjo davka je namreč moč zmanjševati kupno oziroma gospodarsko (pri zasebnih obrtnikih) moč prebivalstva. To pa je tudi glavni argument, ki ga ima ZIS za uvajanje novih davščin. Kupna moč jugoslovanskega prebivalstva je očitno še vedno previsoka. Lani so sicer realni osebni dohodki padli za 10 odstotkov, vendar se je realna osebna poraba zmanjšala le za 2 odstotka. Očitno je torej, da naši ljudje še vedno razpolagajo s precejšnjimi dohodki, ki jih ustvarjajo v dopolnilnih ali honorarnih

dejavnostih, oziroma s prihranki iz prejšnjih let gospodarskega razcveta. Oboje naj bi novi davki zmanjšali, tako da bi gospodarstvu ostalo več blaga, da bi ga lahko izvažalo.

Dobro premišljeni davki so torej lahko učinkovit instrument reguliranja v procesu menjave ali reprodukcije oziroma splošnih ekonomskih gibov. Blagodejni vplivi imajo lahko načrtna davčna politika tudi na nadzorovanje inflacije, v izravnavi nesorazmerij med obstoječimi denarnimi in blagovnimi fondsi. S povečanjem davčnih obremenitev se namreč lahko iz obtoke potegnejo denarne mase, ki presegajo razpoložljive blagovne fondse – vse skupaj pa je tudi eden od pogojev, na katere je morala pristati zvezna vlada pri pogajanjih za nove tuje kredite.

Davek za narodno banko?

Vse naštetu pa je seveda le ena stran davčne medalje. Pri kreiranju davčne politike je namreč največja umetnost najti takšne oblike davščin, ki najhitreje in najbolj učinkovito dajo željene rezultate.

Davčna teorija pozna dve vrsti davkov: v prevladujočem, kvotnem davčnem sistemu, plača davčni obveznik točno določen del davka (na osnovi davčnih stopenj) glede na svojo ekonomsko moč. V modernih davčnih sistemih – in praviloma tudi v našem – je to prevladujoča politika obdavčevanja. Pri tako imenovanih reparticijskih davkih pa država vnaprej določi vsoto, ki jo želi zbrati z davki. Takšen korak naredijo države le izjemoma, v izrednih pogojih (recimo v vojnem stanju). Pri tem se sama po sebi vsiljuje določena primerjava. Z novimi davki naj bi v Jugoslaviji v 1983. letu zbrali okoli 25 milijard dinarjev. Po zadnjih vesteh pa bo v zveznem proračunu letos zmanjkalo približno 53 milijard dinarjev.

Bodo torej nove davščne pomagale zapolniti vrzeli v zvezni blagajni? ZIS pravi da ne, ker bodo denar od novih davkov za 5 let depnirali pri Narodni banki Jugoslavije, nato pa vrnila republikam in občinam (ti davki so namreč republiški in občinski izvirni prihodki). Toda, četudi bo ta denar zamrznjen v banki, je težko verjeti, da ZIS ne bi našel načina (direktno ali posredno), da si z njim vendarle opomore.

Obdavčeno samo tisto, kar je vidno

Davki so najbolj neprijetna oblika dajanja, posebej velja to za premoženjske davke. Zato je teorij, ki opravčujejo jemanje davščin, nič koliko. Vsaki večji ali novi davk želi namreč država opravčiti oziroma utemeljiti, da bi se izgonila nezadovoljstvo oziroma nasprotnim ukrepom davkoplačevalcev (izogibanje plačila, zmanjšanje obsega dela pri zasebnih gospodarskih dejavnostih itd.)

Tudi naš novi stabilizacijski davk so spočetka opravičevali s socialnimi argumenti: odpravljanje socialnih razlik med ljudmi – pod geslom naj dajo več tisti, ki več imajo. Tem argumentom seveda ne gre oporekati, če bi v resnici držala. Toda novi davki ne bodo prizadeli le tistih, ki imajo več (oziroma so si premoženje pridobili brez dela): novi davki bo plačal tako lastnik fička kot lastnik mercedesa. Obdavčitev torej ne bo selektivna, temveč precej splošna (čeprav bo lastnik mercedesa plačal več) in restriktivna, saj je njen glavni namen znižati kupno moč vsega prebivalstva.

Glede socialno političnega principa pa novi davki na premoženje, ki jih namerava uveljaviti zvezna vlada, bolelobo še na več mestih. Tudi iz socialnega vidika mora biti novi davk splošen, zajeti mora torej vse kategorije prebivalstva (selektivno glede na njegovo ekonomsko moč) in vse premoženje, s katerim razpolaga. Zvezna vlada pa očitno namerava obdavčiti le tako imenovano vidno ali registrirano premoženje, s čimer bo socialno korektivna funkcija novih davkov močno okrnjena. Neobdavčeni bodo namreč ostali lastniki bogatih zbirsk zlatnine, znamk, krzna, umetniških predmetov, stilskega pohištva itd. Davka se bodo izognili tisti, ki denar porabijo za draga potovanja ali ga raje nalagajo v banke, pa tudi vsi drugi rentniki. Takšne davčne politike pa, kljub stabilizacijskim parolam, ne moremo šteti za pravično.

Neuradno naj bi davke na avtomobile (ne glede na starost vozila) plačevali vsi lastniki ob registraciji vozila: pri vozilih do 1000 ccm bi veljal faktor 1, do 2000 faktor 2 in do 3000 ccm faktor 3. Dinarjev pa na okroglo menda toliko, kolikor bo kubikov – tako govorijo v krogih, ki so blizu zvezni vladi.

Eden najvažnejših elementov davčne politike je tudi realno določena in v vsaj državi enaka davčna osnova. Zvezna vlada se v svojem načrtu novih in višjih davkov zavzema le za zvečanje davčnih stopenj, ne upošteva pa pri tem dejstva, da so davčne osnove v posameznih republikah zelo različne. Izenačiti bi torej bilo potrebno najprej osnove, od katerih se plačuje davke, potem šele določiti nove stopnje, saj bodo sicer davkoplačevalci v nekaterih republikah (Sloveniji) precej močnejše obdavčeni kot v drugih.

Naskok na obrtnike?

Stara je tudi že modrost, da so vsi stari davki dobri davki in da so slabi vsi novi davki. Če bi jo zvezna vlada upoštevala, bi se verjetno potrudila, da bi v Jugoslaviji boljše izkoristili že obstoječe davke, kjer imamo pri določanju realne davčne sposobnosti občanov in doslej izterjavi vseh, že predpisanih davkov, veliko več rezerv, kot pa bodo prinesli denarja novi davki. Le Slovenija je recimo doslej predpisala, da je rast občinskih proračunov direktno povezana z uspešnostjo izterjave predpisanih davščin, nobena druga republika ji še ni sledila. Ugotavljanje realne davčne sposobnosti prebivalstva pa je eden od temeljnih pogojev, če želimo pri nas dosledno izpeljati načelo plačevanja davka po dejanski ekonomski moči posameznika – kar pa bi seveda zahtevalo korenito reformo dela jugoslovanskih davčnih uprav, tako, kot so se tega zadnji časi lotili v Sloveniji.

Končno pa bi bilo treba dobro premisliti tudi ideje, naj bi dodatno in še močnejše obdavčili zasebno obrt. Ne moremo namreč mimo dejstva, da te zahteve prihajajo iz okolij, kjer imajo davčno službo in celoten davčni sistem najslabše urejen. Kjer pa so te stvari vendarle vsaj kolikor toliko dobro postavljene, bi ne premišljevanje večanje davkov za javno nadaljnj razvoj zasebne obrti, kar bi ne bilo v skladu s splošno sprejetimi usmeritvami, da je treba razvoj drobnega gospodarstva spodbujati.

MIRAN KOREN

AKTUALEN POGOVOR: z
dr. Levom Premrujem iz LekaUravnalovka
škodi vsem,
zlasti dobrim

Uveljavite na svetovnem tržišču je za farmacevtske hiše pogoj, če se želijo obdržati in slediti hitremu prenosu znanja in rasti kvalitete na tem področju. Zato je tudi za ljubljanski Lek izvoz dolgoročno poslovna usmeritev, ne le odraz trenutnih gospodarskih razmer in pritiskov. Pri tem pa jih ovira pomankanje domačih surovin, zato je postavitev lastne surovinske proizvodnje za Lek eden od osnovnih pogojev, če želi ohraniti položaj v hudi svetovni konkurenci.

Zadnji ukrepi za zagotovitev devizne likvidnosti v državi so precej spremenili razmere za gospodarjenje. Kako se bo v novih razmerah znašla Tovarna farmacevtskih in kemičnih izdelkov Lek? To je bilo eno od glavnih vprašanj, na katera je v aktualnem razgovoru odgovarjal diplomirani kemik dr. Lev Premru, generalni direktor Leka. Z njim sta se pogovarjala Boris Dolničar in Miran Koren.

DELO: Nove razmere za gospodarjenje so kolikor toliko znane. Kako jih ocenjujete v Leku in kako jim boste lahko prilagodili in uresničili svoje proizvodne in izvozne načrte?

PREMRU: Osnovnih pogojev za gospodarjenje za drugo letošnje polletje v resnici še vedno ne poznamo. Ne vemo, s kolikšnim delom svojih deviz bomo lahko razpolagali.

DELO: Govorijo, da bo gospodarstvu ostalo 44 odstotkov deviz, ki jih ustvari.

PREMRU: Za nas velja družbeni dogovor o oskrbi domačega trga. Zato smo v prvi polovici leta razpolagali s 75 odstotki deviz. Količina nam bo ostala v drugi polovici leta, še ne vemo. To vprašanje pa je za nas bistveno. Načunamo, da bi moral letoš Lek realizirati med 23 in 24 milijonov dolarjev deviznega priliva. Po prejšnji razpoložljivi pravi bi nam torej ostalo od 15 do 16 milijonov dolarjev.

DELO: Koliko izvoza ste imeli v prvem polletju?

PREMRU: Realizirali smo 9,5 milijona dolarjev deviznega priliva. To je zadovoljivo, kar dinamika izvoza proti koncu leta običajno precej naraste.

DELO: Kolikšen odstotek ustvarjenih deviz bi Leku zadoščal, da bi lahko obrnil normalno proizvodnjo za doma in tuj trg?

PREMRU: Letos smo načrtovali za okoli 24 milijonov dolarjev izvoza in za kakšnih 27 milijonov dolarjev uvoza surovin. Še sedaj je seveda jasno, da tolikšnega uvoza ne bomo mogli uresničiti. Lek izvažava svoje izdelke seveda na konvertibilno tržišče. Kljub manjšim možnostim za uvoz surovin izvoza za konvertibilne valute ne bi smeli zmanjševati. Določeni maneverski prostor imamo torej na kliničnem tržišču, kjer smo to tako načrtovali zmanjšanje prodaje, čim manj pa bi seveda morali prizadeti prodajo na domačem tržišču.

DELO: Kaj bi treba zagotoviti, da boste planirani konvertibilni izvoz dosegli in kaj bo treba storiti, da bo jugoslovanski trg zadovoljivo založen z zdravili, ki jih izdeluje Lek?

PREMRU: Naredili smo izračun, v katerem smo predvideli, da bomo razpolagali s 55 odstotki ustvarjenih deviz. Na osnovi tega modela bi morali uvoz surovin zmanjšati za okoli 3 milijone dolarjev, tako da bi celoten uvoz znašal okoli 24 milijonov dolarjev.

DELO: Kje boste dobili toliko deviz za uvoz surovin?

PREMRU: Po družbenem dogovoru dobimo nekaj čez 10 milijonov dolarjev od Narodne banke Jugoslavije. Od lastnega izvoza bi morali dobiti kakšnih 16 milijonov dolarjev, torej bi naj skupno razpolagali z okoli 26 milijoni dolarjev, kar pomeni da bi nam manjkalo še okoli 5 milijonov dolarjev. Naredili smo prvi koncept rebalansa programov za drugo polovico leta. Ta kaže, da bi konvertibilni izvoz še nekako lahko izpeljali v predvidenih okviri, domačo prodajo pa nekoliko (vendar ne preobčutno) zmanjšali. Vse to velja seveda od pogoju, da nam bo ostalo vsaj 55 odstotkov deviz od lastnega izvoza.

DELO: Ali mora Lek letos poravnati tudi kakšne odveznosti iz tujih kreditov?

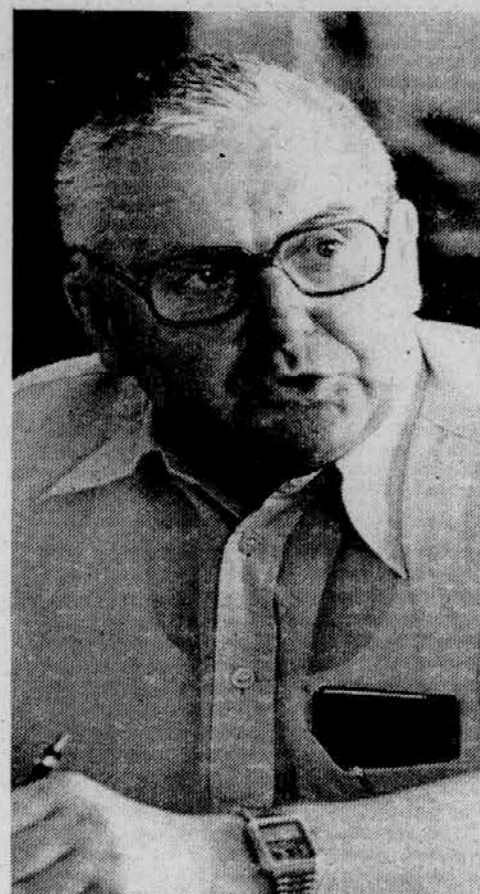
PREMRU: Investicijski dolgovi pri nas skorajda nimamo, tuja posojila, predvsem blagovna, smo najemali le za reprodukcijski material in rezerve dele. Letos bi naj zato odplačali kakšne 4 milijone dolarjev obveznosti od teh kreditov.

DELO: Ali bo Lek zmogel vse tuje obveznosti sam vrniti, ali se bodo morali ti, popularno rečeno, krogi vračanja razširiti?

PREMRU: Zunanjetrgovinsko poslovanje imamo urejeno na ravni delovne organizacije, kjer tudi rešujemo vsa devizna vprašanja. Trenutno torej ne kaže, da bi potrebovali pri tem kakšno širšo pomoč. Res pa je, da nam banke še sedaj pomagajo s terminkskimi premostitvami, ker so pač devizni prilivi nekoliko neredni.

DELO: Kakšne so vaše ocene precej smelih izvoznih načrtov, ki smo si jih zastavili v Sloveniji in Jugoslaviji?

PREMRU: Tudi Lek je letoš načrtoval za 20 odstotkov večji izvoz. V polletju smo izvozili za 14 odstotkov več kot lani. Do konca leta bomo 20-odstotno povečanje izvoza verjetno dosegli. Polovico izvoza (za konvertibilne devize) bo od tega v dežele v razvoju. V našem izvozu je okoli 70 odstotkov gotovih zdravil. Gotova zdravila pa lahko izvažamo le v vzhodne države in države v razvoju, medtem ko je zahodno tržišče za gotova zdravila zaprto. V države v razvoju pa ni problem izvažati, težko je dobiti plačilo. Tu nastajajo ključni pro-

Lev Premru (Foto: Janez Zrnc)

blemi: pri plačilih iz Irana se, recimo, zatika v Beogradu, ker se ta plačila poravnava za nafto, pri plačilih iz Nigerije pa se ustavlja v tamkajšnji centralni banki. Plačilna sposobnost teh držav pa seveda predstavlja za nas precejšen problem.

DELO: Kako te probleme rešujete?

PREMRU: Večinoma samo prepučeni sami sebi. Ta čas imamo, recimo, v nigerijskih bankah okoli 4,5 milijona dolarjev. Menimo, da bi se morala pri izterjavi teh dolgov bolj prizadevno vključiti tudi Ljubljanska banka, seveda pa bi morala pri tem bolj pomagati tudi naša državna predstavništva. Naše ambasade ne kažejo velikega veselja, da bi se vključevale v zunanjetrgovinsko menjavo in nam pomagale pri reševanju takšnih težav. Če se ta odnos ne bo spremenil, se bo kaj kmalu poznalo pri vsem jugoslovanskem izvozu. Mi sicer lahko uredimo ta vprašanja z našimi kupci samostojno, precej brez moči pa ostanemo, kadar izplačila zadržujejo njihove ali centralne banke. To pa je že medbančna in meddržavna igra.

DELO: Vas ta zadrževanja plačil iz tujine močno prizadenejo?

PREMRU: Seveda, računati morate, da LEK 46 odstotkov svojih proizvodov izvozi. Letos naj bi izvoz povišali na 50 odstotkov. To pa pomeni, da smo do rednih plačil iz tujine precej odvisni.

Naše ambasade ne kažejo velikega veselja, da bi se vključevale v zunanjetrgovinsko menjavo in pomagale izvoznikom pri reševanju težav. Če se ta odnos ne bo spremenil, se bo kaj kmalu poznalo pri vsem jugoslovanskem izvozu.

DELO: Kaj torej za vas izvoz dejanskega pomeni?

PREMRU: Vsaka večja farmacevtska hiša se v svetu lahko obdrži le, če se uveljavlja tudi na tujih tržiščih. Le ta na način lahko sledi procesu prenosa znanja in svetovni kvaliteti. Izvoz je torej za Lek dolgoročno poslovna usmeritev, vendar pa nas pri tem nekoliko ovira struktura naše proizvodnje. Za nastop na zahodnem tržišču nam manjka blagovnih skladov, zato je dalj časa vodimo bitko za spremembo strukture proizvodnje, da bi se bolj usmerili v proizvodnjo surovin za zdravila, tako kot to počne vse večje farmacevtske hiše v svetu. To pomeni, da moramo večino investicij usmeriti v surovinsko bazo. Zda gradimo v Mengšu obrat za organsko sintezo, ki nam mora povečati blagovne sklade za izvoz. Ta obrat naj bi šel v pogon naslednje leto, če pa ne bi imeli težav pri uvozu opreme, bi začel delati že letos septembra. Na Zahodu se skušamo uveljaviti tudi kot neke vrste licenčni dajalec. To nam počasi uspeva, tako določimo že prodajo z nekaterimi našimi blagovnimi znamkami in surovinami, kar pa bi naj bila naša dolgoročno poslovna usmeritev na Zahodu.

DELO: Kakšna pa je usmeritev na drugih tržiščih?

PREMRU: Na tržiščih držav v razvoju se nam bo poslovanje prav tako obrnilo. Veliko držav, recimo Indija, Mehika itd., je že prepovedalo uvoz gotovih zdravil. V teh državah bomo torej morali ustvariti svoje proizvodne baze, da dobimo status proizvajalca. To pomeni, da bo treba s partnerji iz teh držav postaviti skupne proizvodne obrate in si tako zagotoviti dolgoročni plasma. Precej dajmo jih v Pakistanu in še v nekaterih državah v razvoju. To pa zahteva tudi precej močno marketinško službo, kjer tudi precej delamo, seveda pa tudi močno, lastno surovinsko bazo.

DELO: Boste s tovarno v Mengšu ta surovinski zaplet večidel rešili?

PREMRU: To bo relativno majhen obrat. Prvotno smo predvideli, da bo zmogel okoli 125 ton surovin. Investicija bi stala 1,5 milijarde dinarjev, kar pa bi bil za Lek precej zalozag. Zato smo obrat zmanjšali, tako da zmoro proizvesti 25 ton surovin. Vse obrate gradimo za lastno tehnologijo, na osnovi lastnih patentov.

DELO: Ali druga farmacevtska industrija v Jugoslaviji za solvanje na to surovinsko bazo ni pokazala zanimanja?

PREMRU: Vsakdo ima pač svoje investicijske in surovinske probleme. Prvenstveno pa bo morala jugoslovanska farmacevtska industrija rešiti predvsem proizvodnjo penicilinskih antibiotikov. To je naš osnovni skupen problem, saj veliko večino tega materiala sedaj uvažamo.

DELO: Ali se ne bi pri investicijah v surovinsko proizvodnjo povezali vsaj s Krko?

PREMRU: Krka že soinvestira gradnjo v Mengšu, imamo tudi nekaj skupnih razvojnih

programov, tako da so določeni temelji sodelovanja že postavljeni.

DELO: Se je jugoslovanska farmacevtska industrija skušala povezati v kakšnih drugih, višjih oblikah sodelovanja, recimo na dohodkovnih odnosih?

PREMRU: Glejte, surovin za farmacevtsko industrijo v Jugoslaviji praktično nimamo. V glavnem smo vsi skupaj vezani na uvoz. V takšnih razmerah seveda kakšnega širšega povezovanja (kot so drugod reprodukcijske verige) ni možno pričakovati. Določene možnosti seveda so, ob upoštevanju dejstva, da je glavna stvar, ki jo Lek dobiva na domačem tržišču – embalaža. Torej, treba je upoštevati, da je povezovanje na domačem tržišču možno v tistih panogah ali reprodukcijskih celinah, kjer partnerje družijo močni, skupni interesi. Pri nas, v Leku, pa smo dejansko najmočnejše povezani znotraj delovne organizacije – med tozadma Kemija in Farmacija – kjer eden dela surovine, drugi pa končne izdelke.

DELO: Verjetno o investicijskih načrtih Leka se niste povedali vsega.

PREMRU: Na splošno menim, da v našem gospodarstvu investicij, težkemu položaju navkljub, ne bi smeli povsem zanemariti. Vlagati moramo pač, kolikor zmoremo. V Leku smo naložbe znižali na raven naše amortizacije, ker smo vso akumulacijo dejanske porabili za obratna sredstva. Za investicije imamo tako letno namenjenih okoli 400 milijonov dinarjev, poleg tega še nekaj banknih kreditov, tako da bomo obrnili okoli 600 do 700 milijonov dinarjev za ta namen. Na tej ravni bomo verjetno ostali tudi naslednja leta, ker načrtujemo nekaj novih vlaganj predvsem v surovinsko bazo.

DELO: Kako pa je s produktivnostjo dela v Leku?

PREMRU: Kadar razpravljamo o produktivnosti, me vedno malce zaboli pri srcu. Lahko jo sicer povečamo z boljšo organizacijo dela, kar je skoraj zastoj. Precej se lahko doseže tudi

TRIGLAVSKI NARODNI PARK

Živa narava – ne indijanski rezervat

Osemdeset tisoč hektarov veliko območje Triglavskega narodnega parka smo celovito zaščitili z zakonom pred dobrima dvema letoma. Čeprav je denarja za uresničitev zakonskih zahtev še vedno premalo, upravljalci parka in ljubitelji narave ugotavljajo, da smo ta dokument sprejeli v zadnjem hipu. V prostor so se namreč pred tem boleče zažirali vikendi, nemarno grajene gozdne ceste, nepremišljeno razporejena industrija...

Julija prihodnje leto bo minilo 60 let (prve ideje pa segajo že v leto 1908), kar je bila na pobudo odseka za varstvo prirode muzejskega društva in slovenskega planinskega društva za dobo dvajsetih let sklenjena zakupna pogodba za 1.400 hektarov v dolini Triglavskih jezer, ki so jih proglasili za alpski varstveni park. Po izteku zakupne pogodbe je bilo po dolgaletnih napornih zavarovanju obnovljeno se le leta 1961, vendar pa tedaj že brez časovne omejitve in na območju 2.000 hektarov. Takrat je park uradno dobil tudi novo, današnje ime – Triglavski narodni park. V teh desetletjih je bilo veliko ovir, ki so preprečevale, da bi Triglavski narodni park res zaživel. Tudi danes so. Maja 1981 je republiška skupščina po široki predhodni razpravi, ki je v bistvu trajala kar dve desetletji, resda sprejela zakon o Triglavskem narodnem parku, ki opredeljuje namen, meje in financiranje parka, denarja za to, da bi njegove črke lahko udeležili, pa ni.

Temelji za delovanje Triglavskega narodnega parka (TNP) pa naj bi bil skupni program razvoja, ki bi ga, kot je zapisano v zakonu, morali sprejeti do konca 1983. leta. Program bi moral predstavljati spojitve vseh planinskih usmeritev nosilcev planiranja – uporabnikov prostora na območju parka. Za vse tri občine je to seveda izredno pomemben dokument, saj velja skoraj popolna rdeča luč za vse posege v prostor vse dotlej, dokler ne bo program sprejet (vse dotlej, najdalj pa za tri leta je v veljavi tudi splošna prepoved prometa z zemljišči). Občine ga zato rabijo tudi za svoje dolgoročne plane.

Zaščita v zadnjem hipu

»Velikokrat slišimo očitke, da za kakšen poseg v prostor ne damo soglasja, da bomo zavrnili ves

razvoj... Vzrok za to je predvsem ta, da ni skupnega programa razvoja. Sicer pa je naš cilj aktivno varstvo parka, da v njem ljudje zares, ne pa, da bi to nekakšen rezervat, podobno indijanskemu. To je bistvena razlika v primerjavi z mnogimi parki po svetu,« pripovedujeta Ivan Fabjan, direktor DO Triglavski narodni park, in njegov pomočnik Mladen Berginc. Zato bodo poskušali prostor ponovno oživiti. Da bi pokrajina ostala živa, bodo skrbeli tudi za oživetje planin. Letos za dve (za načrtovane štiri ni denarja), čeprav to pravzaprav niti ni njihova skrb. Poudarila, da so po drugi strani ljudje družba tako agresivni, da prostor kar požirajo. Če ne bi izšel zakon o TNP, bi bila polovica Pokljuke že pozidana z vikendi, da ne govorimo o Ukancu. Uničujejo ga nepravilno, nemarno grajene gozdne ceste, vanj posega industrija. Tudi zato, ker kar 20 odstotkov pitne vode v Sloveniji priteče iz Julijskih Alp, postaja ta prostor vse bolj dragocen.

DO Triglavski narodni park je organizator, delo pri izdelavi skupnega programa pa so prevzeli delovne skupine dvanajstih slovenskih institucij. Izdelava ne bo poceni, občine pa bi morale za to zagotoviti po dva milijona dinarjev. Ob polovici leta tega denarja ni videti, zato do konca leta najbrž ne bo tudi skupnega programa. Občine svojo neodvisnost opravičujejo tudi s tem, da jim tovrstno porabo omejujejo predpisi.

Sicer pa bi delovna organizacija za uresničitev letnega programa potrebovala 27 milijonov dinarjev. Od tega bo iz republiškega proračuna šest milijonov (računali so na 14), ki so edini zagotovljeni denar doslej. »Če ne bi bilo poslušal nekaterih članov republiškega izvršnega sveta, bi bilo še slabše,« pravi Ivan Fabjan, skupaj z Mladenom Bergincem pa dodata, da nečje de-

Triglavski narodni park se razteza v jesensko, ravnoliško in tolninsko občino. Zajema 80.000 hektarov in je tako največji v Jugoslaviji in med največjimi v Evropi. Na njegovem območju v 25 naslednjih letih dva tisoč ljudi. Vstop parka je oktobra 1981 republiški izvršni svet zaupal nekdanjemu Zavodu za gojitve divjadi Triglav Bled – Triglavski narodni park. To je bilo nekdanjemu lovskogojitvenemu zavodu (danes se imenuje DO Triglavski narodni park) počast posebnosti organizacije za varstvo naravne in kulturne dediščine, s tem pa velike obveznosti. Kot sami pravijo nove naloge predstavljajo kar tri četrtine njihovega dela.

narja je za plače in ne tudi za delo, ki bi ga morali opraviti.

Za odstrel gamsa po tisoč dolarjev

Delovna organizacija naj bi pridobila denar s svobodno menjavo dela, iz proračuna republike in vseh treh občin (za tisti del dejavnosti parka, ki se nanašajo na izvajanje javnih pooblastil) in z lastnimi viri. Svobodna menjava se je pokazala kot precej splošne krite, saj odziva delovnih organizacij in skupnosti, ki naj bi sodelovale skorajda ni. Pripravljenost za sodelovanje pri gozdarstvu, vodarstvu in tudi nekaterih kulturnih skupnostih sicer je, vendar pa ni podprta z denarjem, ker ga, kot zatrjujejo, nimajo. Tudi proračuni so se pokazali kot nezanesljivi vir, vse manj (letos naj bi jih bilo deset milijonov dinarjev) pa je tudi lastnih dohodkov. Glavni dohodek je nekdanjemu zavodu prinašal lovni turizem. Ob tem, ko lovstva kot pridobitne dejavnosti v narodnem parku ne more biti, pa je ta dohodek skoraj popolnoma usahnil s pojavom

in eksplozivnim širjenjem gamskih garij. V nekaj letih so Julijske Alpe zaradi garij izgubile od 70 do 80 odstotkov gamsov, od 2.000 do 2.500 živali, ki je edina res še prava divjad. Pri nekdanjem številu bi letni odstrel znašal 450 gamsov, od teh 350 za tuje lovce, ki bi za vsak odstrel plačali povprečno tisoč dolarjev. Ob padlih gamskih grozi tudi propad kozorogov.

Pomoč prostovoljnih naravovarstvenih nadzornikov

Zaradi trenutno nedodelanega sistema financiranja bo seveda nemogoče izpeljati vse naloge, ki so jih predvideli v programu za leto, do leta 1985 pa bo najbrž prav tako. Krčenje programa bo prizadelo že omenjeni skupni program razvoja, načrti glede raziskovalnih nalog s področja favne, flore, kmetijstva, gozdarstva, vodarstva, rekreacije in drugih dejavnosti, zavirajo bo postopno organizacijo lastnih strokovnih kadrov za opravljanje najosnovnejših strokovnih

»Park je namenjen ljudem, prav ljudje pa so kot nepopravljivi smetariji njegovi največji sovražniki.«

dejavnosti, prav tako ne bo denarja, da bi park strokovno ovrednotili, da bi dobili popis vsega, kar je na njegovem območju. Ob tem se tudi zastavlja vprašanje, če ni financiranje parka, ki je narodova last, pravica in dolžnost tudi drugih, ne pa le tistih občin, območja, kjer leži.

Kljub zagatam z denarjem so v DO Triglavski narodni park s tistim, kar so ga imeli, v kratkem času opravili veliko dela. Danes imajo 21 zaposlenih. Da bi ustregli zahtevam zakonov, bi morali zaposliti še nekaj novih ljudi; tako bi potrebovali tudi biologa, urbanista, arhitekta. Denarja za to ni, so pa začeli z drugačo reorganizacijo. Poleg 14 poklicnih (potrebovali bi jih več) imajo tudi prostovoljne naravovarstvene nadzornike, ki to delo opravljajo iz ljubiteljstva. Zanje so pripravili dva seminarja, preizkus znanja pa je opravilo 23 ljubiteljev narave. Med njimi je polovica gozdarjev, med ostalimi pa je tudi neki profesor iz Ljubljane. Njihova naloga je predvsem ljudem dopovedati, da je treba naravo spoštovati, kako se v njej treba obnašati, da ne morejo smetiti, parkirati in kuriti kjerkoli. »Park je namenjen ljudem, prav ljudje pa so kot nepopravljivi smetariji njegovi največji sovražniki,« pravi Ivan Fabjan.

Ker je park namenjen ljudem, bi jih radi čimbolje seznanili (če bo dovolj zanimanja bodo skušali uvesti tudi organizirano vodenje po parku) z njim. Zato so že postavili 40 vhodnih tabel, ki označujejo vstop v park. Letos bodo izdali brošuro; ki bo v zgosteni obliki (tudi v treh tujih jezikih) prikazala naravne in kulturne posebnosti parka, drugo leto pa vodnik po parku ter kraški barvni prospekt. Imajo že pregledno karto parka v merilu 1:50.000, ki ima na hrbtni strani v treh jezikih natisnato tudi, kakšen je »režim« v parku. V srednjeročnem planu pa med drugim načrtujejo, da bodo za obiskovalce parka namestili še okoli 200 tabel z označbo meje osrednjega območja, 240 različnih oznak naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov ter raznih informacijskih tabel, kazipotov in obeležij, postavili 70 cestnih zapor ter uredili 20 parkirišč, 30 kurtiše in 20 smetišč.

VLASTA FELC

(NE)SKLADEN RAZVOJ V ČRNI GORI

Nič več »političnih naložb«

Razvoj Črne gore, republike, ki je še vedno uvrščena med manj razvite (o novih merilih za razvrstitve se namreč v zvezni skupščini kljub nekajletnim razpravam še niso poenotili), je poln nasprotij. Znotraj republiških meja je namreč razvitost posameznih območij zelo različna. Le da je tu pravilo obrnjeno na glavo: ni nerazvit jug, pač pa hriboviti sever. Dosedanji razvoj Črne gore je vse prej kot uresničeval cilje skladnega razvoja.

Vsaj nekaj časa bistvenih sprememb se ni pričakovati, kaj šele, da bi popravili zgrešeno investicijsko politiko iz preteklosti in znanjski razkorak med razvitimi in nerazvitimi občinami v Črni gori. Tudi zato, ker je Črnogorska skupščina na junjski seji na predlog republiškega izvršnega sveta sprejela odločitev o oblikovanju solidarnostnega sklada, s katerim naj bi premoščali in omilili nelikvidnost Črnogorskega gospodarstva. To je zadolženo daleč prek svojih možnosti, saj mora za odplačilo dolgov izdvojiti okrog 80 odstotkov ustvarjenega dohodka. Sredstva za ta sklad bodo črpali iz sklada za pospeševanje razvoja manj razvitih, iz sklada za obnovu območij, ki jih je prizadel potres, in iz depozitov občin pri narodni banki.

Črnogorskemu gospodarstvu očitno hudo tuda prede, da so se v republiki odločili za tak korak in zanj tudi dobili soglasje v skupščini. Ogromen razkorak med razvitimi in nerazvitimi občinami v Črni gori namreč ne predstavlja več le gospodarskega, ampak neredno, in vse pogostejše, tudi politično vprašanje.

»Kot dajemo soglasje k takemu predlogu, moramo to storiti pod določenimi pogoji,« je dejal Dobroslov Čulafić, predsednik CK ZK Črne gore, na junjski seji s sekretarji izbranih predsedstev ZK. »Utrditi moramo pričanje, da ni mogoče in da ne bomo rušili integritete tako angažiranih sredstev oziroma ni mogoče spreminjati njihovega namena in da tega ne bomo delali. Torej potrebujemo zagotovilo, da bo denar vrnjen v dogovorjeni višini in v določenem času.«

Začasno preusmerjanje solidarnostnega denarja za pospeševanje razvoja manj razvitih

in denarja za popotresno obnovo (potres je pred petimi leti najbolj prizadel razvite občine) bo pravi sok za skladnejši razvoj v republiki, za katerega v Črni gori naravnih danosti ne manjka. Nanje so slikovito opozarjali delegati tudi na lanskem kongresu Črnogorskih komunistov. Severni predeli, na primer območje Žabljaka, so kot narejeni za razvoj letnega in zimskega turizma, turizem pa so doslej spodbujali le ob morju. Republika je v zadnjem obdobju izgubila petino obdelovalnih površin, a tudi preostala zemljišča niso izkoriščena, saj je bilo za razvoj kmetijstva v prejšnjem srednjeročnem obdobju storjenega bore malo in je šele to plansko obdobje vneslo nekaj sprememb in prizadevanj. Delegati na kongresu so kritično očitali, da se v republiki že dolgo časa hitreje razvijajo že razvite občine, za nerazvite pa, kljub razvojnemu načrtu in politični volji za skladen razvoj, vedno manjka denarja.

Da bi se uspešne spopadli z nerealnimi naložbenimi apetiti, s potrošniško miselnostjo, političnimi pritiski, ki jih povzročajo lokalistični interesi, z lagodnim trošenjem državnih sredstev, so ustanovili družbeni svet za pospeševanje razvoja manj razvitih občin. V njem so delegati republiških družbenopolitičnih organizacij, gospodarske zbornice in desetih manj razvitih občin (v republiki je sicer 20 občin, polovica je razvrščenih med razvite).

Konec teženj: tovarno v vsako vas

»Družbeni svet si prizadeva, da bi naložbena sredstva iz sklada za pospeševanje razvoja manj razvitih dosledno delili v razmerju 60:40 v korist manj razvitih občin – to so Bičelo Polje, Ivancgrad, Rožaje, Mojkovac, Žabljak in Ulcinj oziroma najmanj razviti občinam, med katere spadajo Plav, Plužine, Šavnik in Kolašin. Doseči hočemo, da nobena naložba ne more biti uresničena brez soglasja skupščine, torej odpravi odločanje o naložbah v ozkih krogih,« nam je ob obisku v

● **Razvite občine v Črni gori zavzemajo 7097 kvadratnih kilometrov ali 51,4 odstotka vse površine. Naseljenost je na teh območjih visoka, 50 prebivalcev na kvadratni kilometer. Manj razvite občine se razprostirajo na 3925 kvadratnih kilometrih, na kvadratnem kilometru živi v povprečju 45 ljudi. Najmanj razvite občine zavzemajo 28,4 odstotka površine Črne gore oziroma 2790 kvadratnih kilometrov. Na kvadratnem kilometru živi le 16 prebivalcev (v občini Plužine, na primer, samo 7). Največjo zaposlenost ima občina Budva (okrog 49 odstotkov), nato sta Cetinje in Kotor. Najmanjša je zaposlenost v občini Šavnik, le okrog 9-odstotna.**

Črni gori povedal Budko Halibegović, predsednik družbenega sveta za pospeševanje razvoja manj razvitih občin.

»Z vs ostrišo zahtevamo tudi gospodarno porabo denarja in hkrati spodbujamo razvojne načrte, ki temeljijo na združevanju dela in sredstev. V zaostrenih razmerah je takšen način investiranja pravzaprav najtrajnejša razvojna možnost,« je povedal sogovornik in dodal, da so mnogi čisti, ko bi se lahko prisluhnili težnjam: tovarno v vsako vas in dopuščali »politične naložbe« (kot Črnogorci sami

pravijo zgrešenim investicijam). Iskati je treba tudi drugačne rešitve.

Poročilo, ki ga je za dveletno obdobje pripravila titograjska investicijska banka, razkriva, da je republika dobila leta 1981 iz zveznega sklada za pospeševanje razvoja manj razvitih republik in Kosova, 3,3 milijarde din (2,6 milijarde obveznega posojila in 675 milijonov z združevanjem dela in sredstev), kar je za 145,8 milijona manj od predvidenega. Do konca lani je republika dobila 1,9 milijarde din obveznega posojila in 50 milijonov z združevanjem dela in sredstev, skupaj za 2,4 milijarde dinarjev pod planom.

Kmetijstvo ima prednost

Največ denarja so porabili za naložbe v kmetijstvo – 21,8 odstotka, kar je videti veliko, a malo ob dejstvu, da je šel praktično ves denar za en sam naložbeni projekt – Čemovsko polje. Sledi energetika, 16,7 odstotka sredstev, kjer je imel spet odločno prednost projekt termoelektrarne Plevlja. Za kovinsko in kemično industrijo ter elektroniko so porabili 18,3 odstotka sredstev, za namensko proizvodnjo pa 15,6 odstotka.

Manj in najmanj razvite občine so v dveh letih za naložbe dobile dobrih 3 milijarde din, razvite občine (Titograd, Nikšić, Plevlja, Bar, Kotor, Hercegovina, Budva, Tivat, Cetinje in Danilovgrad) pa 4,9 milijarde din oziroma 57 odstotkov razpoložljivega denarja. Podatki torej potrjujejo upravičenost kritik, da se prepad med razvitimi in nerazvitimi občinami v Črni gori poglablja in da je v praksi naložbena politika skregana z razvojnimi dokumenti in s političnimi opredeljavami.

Laže je zgraditi zid kot človeka

Vzroki, ki naj bi to dejstvo omilili, prav gotovo ne bodo mogli živeti v nedogled. Družbeni svet za pospeševanje razvoja manj razvitih občin je mednje prišel počasnost pri uresničevanju naložb na manj razvitih območjih, razvojno siromašne načrte delovnih organizacij, nadalje kadrovske težave, počasnost bank pri reševanju posameznih projektov. Vse to bodo morali prav hitro odpraviti. Upoštevat je sicer treba, da je bila Črna gora še pred pol stoletja izrazito kmetijska republika in da so šele v povojnem času poleg novih objektov gradili tudi človeka – delavca, kar je seveda zahtevnejša naloga od postavljanja zidov. Toda, v republiki danes obiskuje osnovno šolo 98 odstotkov šolobveznih otrok. Imajo srednje in visoke šole, strokovnjakov jim že nekaj let ne manjka več. Prej bi rekli, da jih ne znajo zaposliti. Niti s pomočjo posebnega sklada, kjer se zbira denar za darne spodbude strokovnjakom, ki bi se zaposlili na nerazvitih območjih. Nerazvite občine so kadrovske še vedno siromašne, množica mladih strokovnjakov pa po več let čaka na delo.

Drugo vprašanje je, koliko lahko že razvite občine oziroma njihovo gospodarstvo pripomore k razvoju manj razvitih. Njihova odgovornost je sicer opredeljena, tudi v petletnem planu je zapisano, da bodo nove delovne enote gradili na manj razvitih območjih. Težava je v tem, da vsi večji gospodarski veliki n poslujejo na robu rentabilnosti ali iz izgubo, kot na primer, aluminijski kombinat v Titogradu. In da so se morali manj razviti začasno odpovedati naložbenim načrtom, da bi rešili likvidnost gigantov.

JANA TAŠKAR

OKROGLA MIZA: Kmečki turizem

Vsaka gost poleti rad »kmetuje«

V Zgornji Savinjski dolini je turizem na vasi že desetletja domač. Prihodek od pogrinjov in zaračunanih prenočnin ni zgolj postranski zaslužek kmetov; je nekaj več. Ta prihodek je že tradicija. Še iz obodbij, ko so si počitnice lahko privoščili zgolj petičneži.

Namera našega uredništva, da bi ob seji predsedstva Turistične zveze Jugoslavije v Logarski dolini za okroglo mizo Dela zbrali ne samo neposredno zainteresirane za nadaljnji razvoj turizma na vasi, temveč tudi turistične delavce (predvsem politike) iz drugih krajev Jugoslavije, ni bil uresničen. Zato za Delo razpravljajo sami predsednik turistične zveze Slovenije Leonold Krese, generalni direktor Kompassa Egon Conrad, predsednik občinske skupščine Mozirje Lojze Plaznik, vodja turističnega biroja v Mozirju Stane Podsedensek in kmet Peter Ječ iz Luč v Zgornji Savinjski dolini. Z njim se je pogovarjal Matija Dermastia.

DELO: V Zgornji Savinjski dolini ste toč gostili ljudi že med staro Avstrijo in tudi v predvojni Jugoslaviji. Logarska dolina je bila v tistih časih malodane enakovredna Bledi, Bohinju ali katerikoli drugemu, danes po vsem svetu znanim turističnem kraju. Gostije so radi prihajali v Savinjsko dolino; zaradi dobrega zraka, dobre hrane in ne naposled tudi zato, ker jim je kmet lahko ponudil ob vsem tem še nekaj drugega. Domačnost, kakršne ne more nihče dobiti v še tako dobrem hotelu in ob ustrezljivih strežnikih.

PLAZNIK: V celoti vaše trditve ne bodo držale. Kmečki turizem ni zamrl takoj po vojni. Ljudje so še vedno prihajali v Zgornjo Savinjsko dolino, čeprav ne v tolikšnem številu, kot so prihajali pred vojno. Potem je zanimanje za takšno počitnice zamrlo, pa tudi naša družba razvoju tovrstnega turizma v zadnjih 15 ali 20 letih ni bila naklonjena. Šele zdaj spet v moziški občini razmišljamo treznejše in vidimo za te naše kraje v razvoju turizma na vasi tudi lepšo prihodnost. Mozirska občina namreč nima kdovekako razvite industrije, za tak razvoj tudi ni pravih danosti. Imamo svojo prihodnost v gozdovih, v goveodnji in dobivanju mleka in razcvetu turizma na vasi.

PODSEDENSEK: V vsaj občini lahko ta hip ponudimo gostom okoli tisoč postelj. V zasebni in družbeni lasti. Kar 420 postelj imajo na voljo v turizem usmerjene kmetije. Večina za turistično dejavnost namenjenih sob ima toplo in hladno vodo, prenekatere imajo pa tudi stranišče, tukaj ali celo pravo kopalnico. Torej so opremljene tako, kot si to želi sodobni turist. Toliko za uvod. In zakaj se v zadnjem času kmetije vse bolj odločajo tudi za turistično dejavnost? V vsaj občini je morda samo še pet ali šest čistih kmetij, torej takih, na katerih pridelujejo vse potrebno za preživetje doma. Večina kmetov se je odločila za prirejo govedi in s tem tudi za dobivanje mleka in je tem ciljem tudi usmerila svoje kmetije. Ob takih razpletih se je ponudilo kmetom tudi nekaj prostega časa, katerega pa marljivo kmet še kako zna izkoristiti. Spomnil se je starih časov in je spet postal gostitelj.

KRESE: Kmečki turizem, točneje turizem na vasi, je že od nekdaj imel podporo turistične zveze Slovenije. Turistična dejavnost prinaša na vas nekaj novega, pozitivnega in predvsem tudi upanje za mlade, da bodo lahko ostali na zemlji in si z njeno delovalno in gostiteljskim zaslužili tudi nekaj denarja za lepšo prihodnost. Razvoj turizma na vasi ima trajno vrednost za vso našo družbo.

DELO: Ugotavljamo, da razvoj turizma na vasi prinaša vsem tudi možnosti za nadaljnji razvoj, hkrati pa daje mladim upanje, da bodo tudi v krajih, kjer zemlja ni kdove kako rodna, lahko ostali na domačinah in si s svojim, sicer ne čisto kmečkim delom, zagotovili današnjemu času primerno življenje.

KRESE: Bom obrnil drugače. Naslov kmečki turizem ni primeren, saj ne pove vsega, kar ta vrst turizma vsebuje in kar mora biti. Pravilna usmeritev gre po sledi imena, turizem na vasi. Prišel je čas, ko mora mesto še bolj sodelovati z vasjo, čas, ko mora kmet ponuditi delavcu iz velikih urbanih središč tudi del narave, katere je že zavoljo svoje zagretosti do zemlje tudi največji čuvar. Zaradi tega so tudi slovenske občine, slovenski izvršni svet, združena zveza Slovenije in turistična zveza Slovenije že pred dvema letoma podpisali sporazum o pospeševanju turizma na vasi. Dve leti sicer smo dolgo obdobje, vendar v tem času ni bilo v tej smeri storjenega večjega. Zaradi odpora v nekaterih občinah, pravzaprav v njihovih vodstvih ter zaradi samozadovoljstva združene zveze Slovenije, na kateri nekateri mislijo, da so svoj cilj dosegli že s tem, da so omenjeni podpisali sporazum.

PODSEDENSEK: V Savinjski dolini zagotovo ne bi bil turizem na vasi tako razvit, če ne bi bilo zgornjesavinjske kmetijske zadruge. Zadruga je svojim članom, ki so imeli možnosti, da so svoje kmetije usmerile v turizem in bila samo podpori, temveč je bila tudi svetovalec, usmerjevalec in še marsikaj drugega. Zagotovila je kmetom kredite pod ugodnimi pogoji, arhitekta, ki so s polno odgovornostjo ohranjali starost hiš, preoblikovano v sodobnost, organizirala tečaje za gospodarje in gospodinjice, da so se prek znanj seznanjali, kako se v turizmu gostom streže. Tako ali drugače. Zato ima zadruga zaposleno tudi učiteljsko gospodinjstvo pouka. Med ženskami je za te tečaje izjemno zanimanje.

PLAZNIK: Turizem je v naših krajih pomenil veliko več, kot pomeni danes. Morda tudi zaradi sečnje lesa, še posebej tistega, ki je iz Savinjske doline odšel drugam na črno. Občina Mozirje nima velikih možnosti za razvoj industrije in zato razmišljamo, kako bi z razvojem turizma na vasi izboljšali letni družbeni produkt občine. Zdaj iz turizma na vasi in od zasebnih gostincev dosežemo naš letni družbeni proizvod le 3 odstotke. To pa je zaradi pogojev kmetovanja v goratem kraju in v tesnih dolinah zagotovo premalo.

Foto: Janez Pukšić

PODSEDENSEK: Zgornjesavinjski kmetije so se zadnja leta usmerili predvsem v živinorejo in pridelavo mleka. Vse to pa bi lahko prodali tudi za domačo mizo.

CONRAD: Kompas vidi v razvoju in prodaji turizma na vasi eno izmed izjemnih pozitivnih jugoslovanske turistične ponudbe doma in na tujem. Za začetek smo skupaj z združeno zvezo Slovenije natisnili katalog vseh v turizem usmerjenih kmetij na Slovenskem. Največ jih je v zgornji Savinjski dolini, pa nad Škofjo Loko, ki jih že leta usmerja Alpejski, potem izjemno dobro urejene kmetije na Koroskem, nekaj jih je pa tudi v okolici Maribora in v Prekmurju. Vseh teh regij nismo mogli hkrati povezati v svojo ponudbo. Našli smo skupni jezik z Mozirčani. Njihovo ponudbo smo dali tudi med našo, se sporazumeli o skupnem turističnem biroju v Mozirju; delimo si stroške in tudi prihodek. Ta biro je postal centralna recepcija za vso Zgornjo Savinjsko dolino.

DELO: Slišali smo, da je turizem na vasi že marsikje spet zaoral, in to zelo globoko v ledino, ki je bila ponekod že pred desetletji kar plodna njiva. Kmetije so v zadnjem času dobile nekaj kreditov, pod ugodnimi pogoji, seveda samo tisti, ki so bili za tako dodatno dejavnost pripravljeni delati in so za razvoj turistične dejavnosti tudi vse dane možnosti. Je naša ocena pravilna?

KRESE: Vsaka vas na Slovenskem ima možnost, da razvije svojo turistično dejavnost. Vse zavisi od ljudi. Pri tem imajo turistična društva še poseben pomen. Tam, kjer dobro delajo, se razvija tudi ta dejavnost. V turizmu so krenili najprej predvsem »čisti« kmetije, tisti, ki jim je vir dela na kmetiji bil tudi edini. To so dobri gospodarji in za seboj taki ljudje potegujejo svo vas.

CONRAD: Ena takih vasi je tudi Slivnica, ki leži tik poleg geografskega središča Slovenije pri Veah. Nove hiše, ljudje so pa zaposleni v Litiji. Ljubljani in v drugih krajih v dolini. Sredi vasi tudi dobra gostilna. Vsaj 60 dnevnih menijev lahko ponudi gostom, ki bi lahko stanovali pri zasebnikih. Od najbolj oddaljene vasi je do gostilne dobrih pet minut hoda. Škoda, da tega ne izkoristimo v celoti.

DELO: Mar ni zavora še hitrejšega razvoja turizma na vasi tudi neselekativna davčna politika posameznih občinskih skupščin. Ponekod, tak je vsaj naš vtis, se take razvejanosti delovanja kmetov skoraj boji.

PLAZNIK: Turistični dinar ne priteka v potoku, le kaplja. Počasi, skozi leta trdega dela. To v Mozirju vemo. Zato mora biti tudi davčna politika temu prilagojena. Turizem naj se najprej razvije, da bo stvar stekla tako, kot smo si jo zamislili. Ne smemo ne danes in ne v prihodnje turističnega delavca zatreti že v kati. Tako ne bo imel od njegovega dela nihče nič.

JEZ: Že več kot dve desetletji se ukvarjam s kmečkim turizmom. Kmetijo sem posodobil z lastnim denarjem in imam danes na voljo 22 ležišč. Imam 9 hektarov obdelovalne zemlje, spet za gozdovi in pašniki pa kmetija meri celih 42 hektarov. S turistično dejavnostjo se uhadamo samo poleti in nam prinese kar tretjo vsa dohodka. Davek za turistično dejavnost mi občina odmeri po številu prenočnin. Polovico stroškov mi občina pri odmeri davkov prizna, od druge polovice dohodka pa plačam 30 odstotkov davčin.

KRESE: Povsod na Slovenskem pa ni tako kot je v moziški občini. Nekateri občinski skupščine so na Gorenskem zavohale, da bi lahko kmetje, ki so se vrgli v turizem, kar dobro privle. Zato nekateri že danes premišljajo, če bi se s to dejavnostjo, ki je pri nas komaj dobro zaživel, sploh še ukvarjali.

DELO: Hočemo pač imeti svoj mir. KRESE: Zgrešeno pojmovanje. Nekateri nočejo dojeti, da večji dohodek, iz takega ali drugega vira, ne pomeni samo bogatejšega delavca, temveč tudi bogatejšo družbo.

CONRAD: Preveč priviti in nedoumljeni davčni vijak lahko hipoma zatre vse, kar smo v Sloveniji za turizem na vasi storili v zadnjih letih. Namesto visokih davkov, kakršne imajo v nekaterih občinah že ta hip v glavah, bi morali razmišljati, kako bodo okrepili sanitarno in drugo kontrolo. Gost na kmetiji res živi v naravi, vdiha neomadeževan zrak, snaga in red pa vendarle morata biti podvojena, kot sta, denimo, v nekem hotelu. Nedaleč od jedilnice, kuhinje ter spalnice so tudi šale, gnoj ipd. To bi morali urejati, ne pa razmišljati, kako bomo kmetu za njegovo dodatno delo kar najstrožje obdavčili. Tako razmišljajo v nekaterih jugoslovanskih regijah, tudi v Sloveniji.

DELO: Veliko je bilo govora o spodbujanju zasebne pobude, hkrati pa slišimo, da se ponekod borijo proti njej. Tudi z davčnim vijakom.

PLAZNIK: V moziški občini smo se veliko trudili, da bi spodbudili tudi družbeno turistično-gostinsko dejavnost. Nikogar ni bilo, da bi se

odzval našim željam. Zato je družbeni sektor na tem področju stagniral, združja je pa po svoje spodbujala kmete, da so se vrgli v turizem. Tiso se hitro prilagodili zahtevam gostov, katerim ni več povsod samo, da bi dopuste preživljali v slabo opremljenih spalnicah in jedli »industrijsko« hrano.

CONRAD: Jugoslavlani hočejo poleti na kmetije. Danes je vse, kar je na voljo v Zgornji Savinjski dolini, takorekoc razprodano. Jugoslavlani prihajajo iz Zagreba, Beograda, Splita, Vojvodine in od drugod. Kompas je uspel celo to, da je Neckermann zakupil 80 ležišč za vso sezono. To pa že nekaj pomeni ob vednosti, da smo praktično šele začeli sodelovati z Mozirčani. Zaradi zadovoljivih rezultatov bomo morali tudi v prihodnje, vzlic kreditni suši, najti nekaj denarja, da bomo turizem na vasi še okrepili in posodobili.

DELO: Kakšen je pa odnos posojiljojemalcev do družbene delovne organizacije?

CONRAD: Prav v tem so tudi manjše težave. Kompas, a on sploh ni pomemben, lahko je to tudi druga agencija, morda celo samo hotel ali turistično društvo, pripelje h kmetu gostu. Ta ga sprejme, ga pogosti, kot je bilo dogovorjeno ali pa celo še bolje, hkrati se pa z njim dogovarja, da ga bo drugo leto gostil kar sam, brez posredovanja tistih, ki so mu omogočili, da je svojo kmetijo usmeril v turizem in mu je poslal tudi prve goste. O tem se bomo morali še dogovoriti, saj smo vendar eden od drugega še kako odvisni.

KRESE: V prihodnosti bomo morali paziti tudi na to, da bodo (s pomočjo družbe) v turizem usmerjene kmetije bolj strnjene, zajete v urbanizirana vaska

Književni mostovi prek Jadrana

Zmagoslavje pesmi po pesnikovi smrti

Foto: Jozo Znidarskić

TONE PAVČEK

KAJ JE
KRITIKA

Vsi iščejo
– nihče ni
zadovoljen

Kaj je kritika umetniškega dela? Brez števila enakih ali podobnih vprašanj je razsutih po vseh časih in prostorih, vprašani, kaj je pravzaprav kritika, toda niti dva odgovora se v svojem bistvu ne ujemata.

Če bi izvedli namišljeni plebiscit skozi zgodovino, prek številnih generacij, raziskavo o kritiki, potem bi se kritika kot disciplina, kot znanost, kot veščina, kot obrt, kot ustvarjalnost, pa tudi kot moč napredka – slabo izkazala! Ni pisne dejavnosti (razen morda novinarstva), ki bi doživela toliko zaničevanja in podočenevanja – pa ne od kogarkoli – kot kritika, ki je morala prenesti veliko tega.

V svojem Breviariju iz estetice vzlikla neki skeptični Benedetto Croce retorično vprašanje: »Rad bi vas vprašal, ali so bili kritiki tisti, ki so utrdili veličino Danteja, Shakespearea ali Michelangela, ali pa so bile to legije bralcev?« Vendar je to povedano bleščeče vpludno, dostojno in v rokavicah, če citat primerjamo s smrtonosnimi puščicami, s katerimi so kritiko in kritike obhsestjevali tudi taki mojstri, kakršni so bili Goethe, Flaubert in Čapek – kdo pravzaprav ni se nikoli, bodisi od blizu bodisi od daleč, pljunil na kritike in kritiko:

»Pred kritiko« se ne moremo ne obvarovati ne ubraniti: njej navkljub moramo delati in začela bo počasi popuščati ...»

Ali pa:

»Kadar nekdo ne more biti umetnik, postane kritik, prav tako kot postane borič, ker ne more biti vojak ...«

Pa še tale:

»Kritizirati pomeni dokazati avtorju, da ne dela tako, kot bi delal jaz, če bi znal!«

Razpon je torej zelo širok – od kritike, kot nadležnega in brenčnega obada, ki pika, ki pa ga je treba potrpežljivo prenašati, do kritika, ki je to samo zaradi tega, ker v življenju ni uspel!

Če bi zares poslušali glas tega improviziranega zgodovinskega plebiscita o kritiki ... Kar smo citirali doslej, je ne glede na to, koliko je v bistvu strupeno, silovito, morda celo nepravilno, še dokaj mila oblika jeze – namreč v primerjavi s prevladujočim zgodovinskim besom proti kritiki in kritikom.

Po Schopenhauerjevem mnenju je kritik tako zelo neodgovoren, da je zmožen uporabiti celo najbolj predrzno laž, naša Isidora Sekulić, tenkočutna dama v srbski književnosti, pa je v svojem Problemu kritike opustila vsako iluzijo o smislu kritike, češ da »delo živi brez kritike, kritika pa ne živi ne z delom ne brez njega«.

Taka je usoda kritike in kritikov v splošnosti določene zgodovinske kontinuitete: kritika je v teh širokih in globokih dimenzijah časa in prostora več tepena kot je tepla sama, je bolj razvednotena, kot je vrednotila – v tisti vsakdanji, zelo konkretni, zelo dnevni, zelo uporabni praksi pa je kritika »naš vsakdanji kruh«. Z njo je težko, vendar brez nje ne moremo; ta kritika ima svoje vsakdanje naloge, na katere smo se navadili, potrebujemo jo celo takrat, kadar se z njenimi metodami ne strinjamo. Ta kritika je kratkomočno sestavni del naše zavesti, ki mora funkcionirati, vendar ne kakorkoli ali nekako, temveč dokaj jasno. Josip Vidmar je v svojih znamenitih Mislih opomnil, kako zavest ne sme funkcionirati:

»Če pogledamo na kritiko s širšega stališča, predstavlja v življenju narodov nekako izpraševanje vesti. Žalosten narod, ki si malodušno in popustljivo polaga račune!«

Koliko je naša kritika izpraševanje vesti, koliko je pri tem delu malodušna in kompromisarska, so vprašanja v zvezi z nenehno aktualno temo – kakšna je naša kritika v resnici in zakaj z njo nismo zadovoljni, vendar ne v kakšnem abstraktnem, splošnem smislu, temveč tukaj in zdaj.

Mehanika recenziranja

Če naj bi grupiranje kritikov opisali glede na mesta in prostor, kjer svoje kritike objavljajo, potem moramo reči, da je na Hrvaškem največ kritikov (z vseh področij ustvarjalnosti), ki delujejo v časopisih in revijah, pri čemer mislimo tudi na radio in televizijo. Ta grupacija je najštevilnejša, deluje pa v znamenju dveh značilnosti. Gre za veliko razdrobljenost, številnost in pogostnost pojava javne kritične besede, po drugi strani pa za improvizacijo na številnih področjih. Resnost in temeljitost sta manjši od ambicij.

Prvo značilnost se tu tako uradno kot zasebno zelo ceni. To, da je kritik v zadnjem času v javnosti vse bolj prisotna, je del in znamenje določenega pozitivnega družbenega razpoloženja, znamenje ne-

dvomno vedno večje demokratizacije kulturne sfere in javnega dialoga, vendar gre hkrati tudi za simptom stalnega naraščanja javne odgovornosti za javno delovanje.

Vendar mnogi z večjim delom omenjene kritične produkcije niso zadovoljni. Pri tem ne gre samo za »objekte« te kritike, temveč tudi za tiste, ki jo berejo in spremljajo. Velik del tekoče kritike na Hrvaškem se zaradi nekako obrtniškega, bolj formalnega kot vsebinskega vrednotenja umetniške in kulturne ustvarjalnosti ne potrjuje kot ustvarjalno kritično dejanje, temveč zgolj kot nekakšna mehanika recenziranja. Te recenzije se pretežno gibljejo med apriorno reklamo in apriornim zanikanjem. Omenjena ekstrema je najbolj čutili na področju književne kritike.

Ustvarjanje in ohranjanje avtoritete javne kritične besede zelo ovira ta preveč osebni, subjektivni in privatni, ta preveč izključni odnos. Utegne tako zelo prevladati, da zamegli objektivna merila ocenjevanja, in tudi če se bralec opredeli za zelo subjektivna, kar zelo pogosto pomeni tudi muhasta merila kritike, ki si poleg tega tudi ne prizadeva, da bi svoje izključno izhodišče podprla z argumenti, zelo hitro ugotovi, da se v ozadju teh in takih kritik določa nekaj, čemur botruje pripadnost določenemu klanu, določenemu krogu ali »solje«, ker preveč navija za to simpatijo ali poudarjeno nasprotuje tej ali oni antipatiji. Bralec začuti, da v tem tiči neka čudna skupinska povezanost, pa tudi solidarnost. Tudi ta značilnost posamičnih nagajen prihaja v tekoči kritični produkciji do izraza v skoraj vseh javnih glasilih.

Zanemarjenost marksistične kritike

Preveč je tako imenovanega tenkega recenziranja, ki bi se rado predstavilo kot meritorna kritična beseda, rezultat tega pa je, da je v celotni omenjeni kritični produkciji originalno avtorstvo v umetniški kritiki zelo redko, namreč tisto avtorstvo, ki je bilo v hrvaški kritični praksi značilno na primer za Matoša ali Krležo, malo pred vojno za Ranka Marinkovića, v povojnih letih za Matkovića, torej avtorstvo, katerega značilnost je zelo avtentičen kritični glas.

Še zlasti občutljiva točka recentne hrvaške kritike je dejstvo, da na posameznih področjih že več let prevladuje zanemarjenost sistematičnih in strokovne marksistične kritike.

Ena od pogostih pripomb, ki jih je tu v Zagrebu slišati na rovaš umetnostne kritike, je pripomba o stalni tendenci k idejni nevtralnosti in sicer tiste vrste, ki nenehno »skrbijo«, da se estetika ne bi okužila z »ideologijo« in politiko.

Pomudimo se za trenutek pri teh dveh ključnih pripombah – zanemarjenosti strokovne marksistične kritike in tendenci k idejni nevtralnosti.

Sistematična strokovna marksistična kritika je nenehno ante portas, vendar nikakor ne more v kritično areno. Obstajajo pri-

pombe, ki niso brez realne podlage, da se marksistična kritična beseda ne spodbuja, da se posamezni primeri takega kritičnega dela prepuščajo sami sebi in da so na javni kritični tribuni pogosto nesinhronizirano osamljeni. Kratkomočno – manjka podpore.

Opojna in strupena rastlina

Tako imenovana idejna nevtralnost je še najmanj nevtralna. Na primer za vse pogostejši glasovi v prid tako imenovanemu pluralizmu umetnostne kritike se pogosto skriva kulisa, katere namen je prikriti idejno nevtralnost, ta »nevtralnost« pa dokaj očitno nasprotuje politiki Zveze komunistov na področju kulturne ustvarjalnosti. Vsem tem je latentno, ponekod pa tudi manifestativno – negativno stališče do vsega, kar prihaja iz sfere »politike«, pri čemer ji lepi etikete, ki so najpogostejše v uporabi, o »diktatu«, dogmatizmu« in nasilju nad svobodo ustvarjalnosti.

Kadarkoli v Zagrebu steče resnejši pogovor o kritiki in njeni usodi, sodelujoči skoraj praviloma ugotove, da v določenem delu tekoče kritike nenehno prevladuje etablirani meščanski, pozitivističen pristop, ki bi se rad odel v suhoparno strokovnost, izogiba pa se konfrontaciji na področju bistvenih idejnih vprašanj, ki jih ponujajo posamezna umetniška dela. Daje, v takih kritikah pogosto zamolče kake pojave ali pa nekatere druge tendenciozno poudarjajo, v obeh primerih pa je to v veliki meri odvisno od osebne izbire. Na ideološki ravni pravzaprav ni usklajenosti stališč do nekaterih pomembnih vprašanj v zvezi z družbeno vlogo kritične besede. Prav ta vloga pa je kamen spotike in povod za različne nesporazume o tem, kakšno kritiko zares hočemo in kaj je tisto, kar ni dobro v kritiki, ki je nečemo. Vendar tudi ta dvojina ni najsrečnejše izbrana, saj ni veliko nedvoumnih dokazov, da v kritiki nečesa zares nečemo in da od kritike zares nekaj pričakujemo. Ta recentna rastlina raste in deluje, zdaj opojno zdaj strupeno, kot kakšna manj plemenita rastlina na robu ceste; kdaj pa kdaj cvet te rastline koga zadrži, zavrti se okoli tega cveta kakšen majhen začasen interes, potem pa vse spet izgine na periferiji velike magistrale.

Televizijske kritične zbadljivke

Najmlajša oblika kritike, televizijska kritika, si privoščila nekakšno čudno samovoljo.

Kaže, da je kritika televizije konjunktorno blago. Skoraj vsaka televizijska oddaja pride na tak ali drugačen način v kolese kritike, čeprav najdemo v tej vsestranskosti in »temeljitosti« tudi nekatere očitne nesmisle. Kako bi se odzvali novinarji in uredništva časopisnih hiš, če bi s televizijskih zaslonov vsak dan prasketale kritike na vse tisto, kar objavijo časopisi, od informativno-političnih do zabavnih člankov? V najboljšem primeru bi nastalo splošno začudenje: zakaj je treba vsak članek postaviti pod kritično lupo? To »pravilo vedenja« pa naj bi bilo v obrnjenem smislu

dovoljeno!? Vsaka tema televizije, vsak obraz na televizijskem zaslonu, celo poročila – vse je tarča tv kritike.

Tudi takrat, kadar se televizijska kritika objavlja v časopisu, ukvarja z resnejšimi in bolj zapletenimi oblikami televizijske artikulacije, ostaja še ena osnovna nepravilnost: kritika televizije je pretežno izrazito neizenačena in nestrokovna. Pa se nekaj. Uveljavila se je neka neprijetna in nekulturna navada, da se vse tisto, kar se dogaja na televizijskih zaslonih, ocenjuje z metodo pouličnih zbadljivcev. Posmehujejo se obrazom na televiziji z vseh vidikov – od zunanje videza, načina oblačenja ljudi, načina govora, do »analiziranja« njihovih mentalnih, psihičnih in intelektualnih lastnosti. V takih televizijskih »kritikah«

se najpogostejše niti ne govori o temi oddaje same, temveč gre za nekakšno javno in javno objavljen brbljanje, katerega cilj je, bralcem sugerirati, da gre za lucidno in »nekonformistično« satiro. Kritiki med takim pisanjem pravzaprav pozabi, o kateri oddaji je v bistvu hotel nekaj povedati, saj jo uporabi le kot povod za lastne variacije in sporočila, ki so pogosto motivirana z osebnimi obračuni; tu in tam pa gre tudi za kritike z nedvoumnimi političnimi aluzijami, pogosto inspiriranimi z »meščanskim svobodoljubnim pogledom na svet«.

Kritike in kritikov je torej dovolj, kljub temu pa vsi iščejo tisto pravo kritiko. Kje je?

JOZO PULJIZEVIČ

SPOPADI V ČADU

Konca slej
ko prej
ni videti

Upori, državljanske vojne so v Čadu nekaj tako običajnega kot lakota, suša, podhranjenost. Enako velja za tuje intervencije, vojske in siceršnje. Zato sedanjí boji med trenutnim predsednikom Hisenom Habrejem in odstavljenim predsednikom Gukunijem Weddejem samo potrjujejo usodo Čada kot dežele, obsojene na nenehno vojskovanje. In na čedalje bolj množično vmešavanje od zunaj.

Med najbolj revnimi

Čad sodi med 30 najbolj revnih držav na svetu: dohodek na prebivalca je znašel nekaj nad sto dolarjev letno, pa še ta je sila neenačkomerno razporejen v prid manjšini, živeči na jugu, ki je sorazmerno ploden, ki daje bombaž, kikiriki, žito, ribe (iz Čadskega jezera) in ki premore dve reki. V državi ni železnice. Do morja je 1400 kilometrov. Sever pomeni pušavsko in na pol pušavsko zemljo, s temperaturnimi razlikami do 40 stopinj. V celem prednjaci ta dežela s celo vrsto zadnjih mest. Tako so v začetku sedemdesetih let ugotovili, da je tod 54 odstotkov ljudi podhranjenih, da Čad izpolnjuje najmanjši odstotek meril Svetovne zdravstvene organizacije med sedmimi državami Sahala kar zadeva število zdravnikov, siceršnjega zdravstvenega osebja, vaških ambulant. Na enega zdravnika pride blizu 48.000 prebivalcev (povprečje za Afriko je okoli 10.000), na enega zobarja pa je 1975. leta odpadlo kar 1.343.330 prebivalcev!

Takšna strahovita zaostalost in dejstvo, da je Čad že desetletja bojišče, prinašata tudi take porazne podatke: moški v Čadu se lahko nadeja ob rojstvu, da bo živel 29, žena 35 let. Čad je bil šest desetletij francoska kolonija. Pa tudi po razglasitvi neodvisnosti Čada 1960. leta so francoska vojska in administracija uradno do 1965. leta, neuradno pa veliko dlje obvladovala uporni sever države, več kot pol milijona kvadratnih kilometrov območja: Borkou – Ennedi – Tibesti. Francija je večkrat poslala na pomoč svoje vojske, da bi obdržala na oblasti najprej prvega predsednika Françoisa Tombalbaya, nato pa generala Felixa Mallouma, ki je na čelu častnikov

1975. leta strmoglavil Tombalbaya, pri čemer so slednjeja ubili.

Francosko kolonialno osvajanje Čada je bilo naporno in dolgotrajno. Vojaškim ekspedicijam je zapiral pot v centralno oziroma ekvatorialno Afriko bojevitji Rabah, ki so ga kolonialisti prikazovali kot krvoločnega trgovca s sužnji, nekateri afriški zgodovinarji pa ga opisujejo kot nacionalista s panafriškimi idejami, predvsem pa odločnega nasprotnika kolonizacije celine. Kakor koli že, Rabah je dajal ton dogajanju v osrčju Afrike, na širšem ozemlju od Sudana prek Čada do Nigerije vso zadnjo četrtino prejšnjega stoletja. Padel je v spopadu s tremi kolonami francoske vojske, ki so prišle iz treh strani. Hkrati pa je padel tudi poveljnik francoskih kolonialnih enot, general Lamya, osvajaalec francoske ekvatorialne Afrike, po katerem so poimenovali glavno mesto Čada, dokler ne tako davno Fort Lamya niso preimenovali v N'Djameno. Dve desetletji sta pretekli, preden so Francozi 1920. leta ukrotili vstajo v Uadaju (Uaddai). Tudi kasneje so se vrstili upori in tako je bila razglasitev neodvisnosti

Čad: širna dežela z 1,248 milijona kvadratnimi kilometri, koder pa živi samo dobre štiri milijone ljudi, od tega dobrešen del na plodnem jugu. Narodnostno je dežela v grobem deljena na arabski ali arabofonski sever in na črnski, bantujski jug. Versko poteka delitev med muslimani (okoli polovice prebivalstva), medtem ko približno dve petini ljudi negujeta tradicionalne afriške religije, okoli desetina pa je kristjanov.

1960. leta v marsičem nominalna: Pariz je še naprej vedril in oblačil v Čadu; vse do današnjih dni, ko je po junjsko-juljski ofenzivi Gukunija Weddeya priskočil na pomoč Hisenu Habreju dneвно s 30 do 50 tonami orožja in streliva in s precejšnjim številom »civilnih« svetovalec. Po pisanju Le Monda, Pariz ne izključuje vojaške intervencije enot, stacioniranih v sosednji Centralnoafriški republiki, če bi bila N'Djamena ogrožena. Toda to trenutno ni več pereče, saj se je vojna sreča obrnila in je zdaj spet Gukuni Weddeye v defenzivi ali vsaj ni več v ofenzivi.

Sedemnajst let vojn

Čad živi v znamenju državljanskih vojn že 17 let. Za začetek cele vrste uporov, spopadov, prevratov velja 10. november 1965, vstaja ljudstva v Mangalameju. Ko so tam izterjevalci davkov, politično in gospodarsko favorizirani »južnjaki«, hoteli še bolj priviti kmete, so ti zgrabili za orožje. Organizirano pa se je vstaja zoper režim predsednika Tombalbaya (in kasneje Mallouma) začela z ustanovitvijo Čadske narodnoosvobodilne fronte (Frolinat) junija 1966 v Darfouru v sosednem Sudanu.

Vstaja se je vztrajno širila, zlasti na severu, na območju goratega Tibestija. Hkrati pa se je tudi v Frolinatu potem, ko je v bojih 1968. leta padel nesporni voditelj Ibrahim Abatcha in je položaj generalnega sekretarja prevzel dr. Abba Siddick, širila nesoglasja. Kot je značilno za politično zgodovino Čada, je šlo in gre pretežno bolj za osebne, kot za ideološke razprtje. Tako je ta dežela doživela neslaven rekord, da se je pred leti bojevalo med seboj, sklepalo zavezništva in jih spet z orož-

jem razdiralo kar 12 oboroženih formacij, večjih ali manjših vojska. Pri sporih je igrala in igra čedalje večjo vlogo odločitev za sodelovanje z Libijo ali, na drugi strani, s Francijo in več drugimi zahodnimi ter afriškimi državami.

Libija, severna sosedja Čada, je začela igrati dejavno, politično in vojaško vlogo, v začetku sedemdesetih let. Libijske čete so vsaj enkrat javno intervenirale v Čadu – 1980. leta – da bi ohranile na oblasti Gukunija Weddeya, zdaj pa je prevladujoče mnenje, da Tripoli, vzlic odločnim demantjem, dejavno podpira enote Gukunija Weddeya, ki ga ima slej ko prej za zakonitega predsednika Čada, medtem ko smatra Hisena Habreja za »supornika«.

Libijski voditelj Gadafi je ondan v intervjuju pariškemu Le Matinu izjavil: »Trdim, ker je to resnica, in ponavljam: v Čadu ni niti enega libijskega vojaka.« Zanimal je tudi domnevno libijsko letalsko podporo v bitki za Faya Lergau: »V to bitko nismo posegli. Nimamo namena intervenirati. Ne bomo še enkrat intervenirali v Čadu.«

Za taisti časnik pa je nekaj dni kasneje Gukuni Weddeye izjavil, da ga podpira Libija in še nekaj drugih afriških držav, ki pa jih ni

burno dogajanje, ker je poslala čete v N'Djameno, varovat režim predsednika Gukunija Weddeya, ker tudi zdaj očitno ne drži križem rok, imajo nasprotniki takó aktivne vloge Libije v tem delu Afrike, tisti v Čadu, še bolj pa oni okoli njega kar dovolj političnega in propagandnega kapitala, da kažejo s prstom na Libijo – največkrat zato, da bi zasenčili v javnosti vtis o lastnih posegih v Čad.

Pri tem je treba pripomniti, da je v zadnjih dveh letih bilo libijsko vodstvo precej bolj zadržano zato, ker je želelo dobiti dejanski mandat za izvedbo vsakoletnega sestanka šefov držav in vlad Organizacije afriške enotnosti. Kot je dovolj dobro znano, so nasprotniki libijske politike (v Afriki in zunaj nje) poskrbeli, da sta dva poskusa izpeljati afriški vrh v Tripoliju – spodletela. V prizadevanjih za vrh je Gadafi libijsko vodstvo umaknilo svojih 10.000 vojakov iz N'Djamene in Čada sploh, spustujoč dogovor, da bodo vloga tamponskih sil med udeleženci državljanske vojne (Hisen Habre proti Gukuniju Weddeyu) prevzele enote nekaterih afriških držav. Te so to vlogo opravile, vendar z zamudo in nemara ne dovolj odločno in tako je oblast v N'Djamenu spet bila drugačna. Potem ko je bil decembra 1981 poražen Hisen Habre, poveljnik FAN (oboroženih sil Severa) in je

gloma spremenile položaj, v katerem je bil Hisen Habre že (spet) videti začasno odpisan.

Oaza sredi puščave

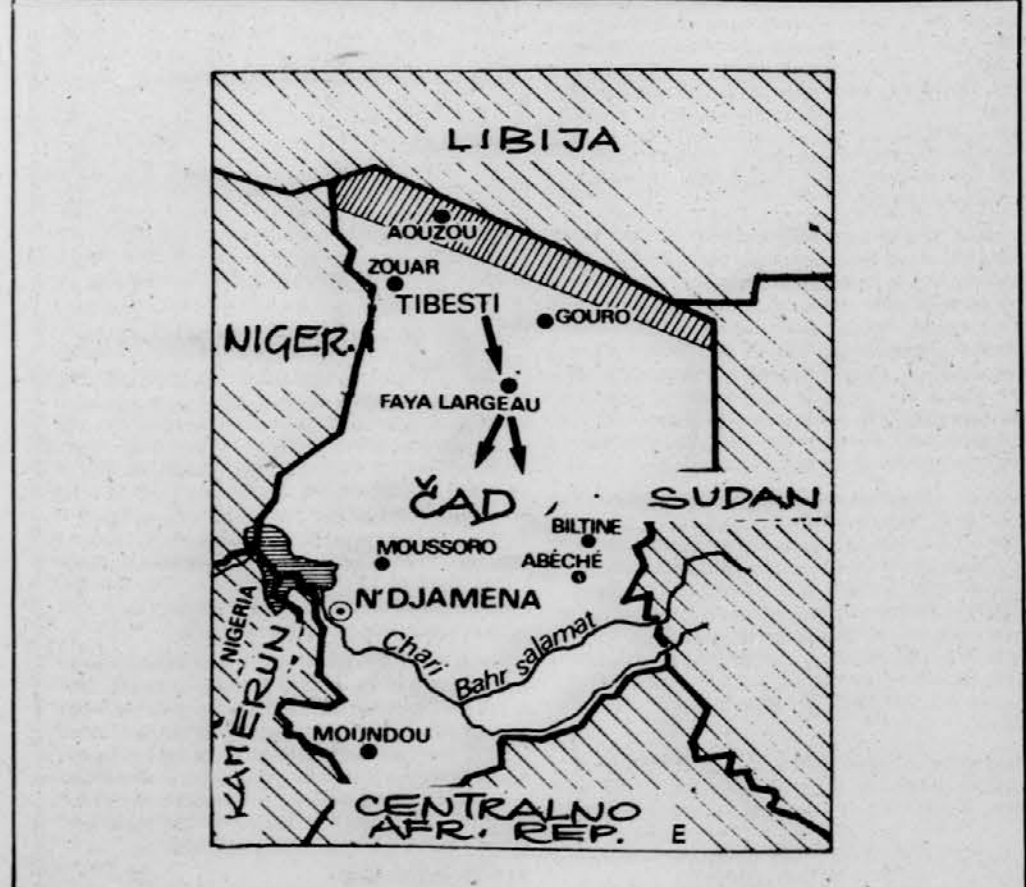
Junija je namreč Gukuni udaril na Fayo Largeau, glavno mesto severnega Čada, oazo sredi puščave in sivga kamenja, poimenovano po francoskem polkovniku Largeauju, ki je 1913. leta osvojil ta neprijetni del Afrike za Francijo. Ta palmova oaza je središče območja z neznanskimi 580.000 kv. kilometri, prave prave puščave, prepreženi z redkimi oazami. V sodobni zgodovini Čada ima posebno mesto: v pičlih petih letih je petkrat menjalo gospodarja. Leta 1978 je tod Gukuni nagnal v beg Malloumovo četo. Leta 1980 je Habrejev FAN prevzel oblast, Gukuni pa ji je naslednje leto z libijsko pomočjo spet odvzel, Hisen je zmagal februarja 1982 in 24. junija letos se je spet pojavil Gukuni, kot zmagovalec.

Faya Largeau, 80 km dolga in 10 km široka oaza z edinim dobrim letališčem na severnem delu dežele, je padla v Gukunijeve roke na klasičen način vojskovanja: najprej intenzivna topniška priprava s 105-milimetrskimi topovi in metali raket, kar je trajalo blizu pet ur. Ko je bil sovražnik zdelan, so krenili v napad dve koloni »sterekskih vozil« in v lahkih oklepnih avtomobilih, v celem 3.000 mož pod poveljstvom generala Negue Djogo Ngatanga, dobrega poznavalca teh krajev, saj je pred petimi leti na strani Malloumovih čet zaman skušal zadržati napad svojega sedanjega šefa Gukunija. ... Junija so bili Hisenovi možje v Faya Largeau brez topništva, samo z lahkim orožjem. Preostali jim je beg proti jugu. Gukuni in njegovi so potlej krenili proti drugi veliki trofeji, Abecheju, mestu s 40.000 prebivalci, blizu meje s Sudanom na vzhodu, od koder pelje ena redkih kolikor dobrih cest proti reki Šari na zahodu, proti Čadskemu jezeru in predvsem proti prestolnici N'Djamenu. Abeche je po pripovedih očividcev padel Gukuni v roke 8. julija.

Ko je torej v začetku julija kazalo, da Hisen Habreju in njegovi vladi in njegovi vojski spet trda prede, da Gukunijeve enote – kakih 5.000 mož, motorizirane, dobro oborožene – nezadržno protidrajo, vtem ko so Hisenovi vojaki oboroženi le z lahkim orožjem, da nimajo opreme, goriva, vozil, kaj šele težkega orožja, se je začela mednarodna operacija reševanja režima Hisena Habreja. Na letališču v N'Djamenu so začela pristajati transportna letala Trasnal francoske in C-130 ameriške izdelave in dovažati orožje, strelivo, vojaško opremo. In diskretne potnike. Eskalacija pomoči je bila pod afriško firmo: padci iz Zaira v rdečih baretkah. Najprej jih je prišlo 250, nato še 1.750. Z njimi trije miragei. Abeche je – ob okrepljeni Habrejevi vojski, predvsem pa s podporo zairskih vojakov spet prišel v roke zdajšnje vlade v N'Djamenu. Tudi nekateri drugi pomembnejši kraji, ki jih je zasedla Gukunijeva vojska, so spet prišli v Habrejeve roke.

Ob blokovski propagandni spremljavi – na eni strani naperjeni zoper Libijo in posredno zoper Sovjetsko zvezo, na drugi zoper Francijo, ZDA, Izrael, nekatere afriške države (Zair, Sudan, Egipt, Kamerun, Centralnoafriško republiko, Gabon, Slonokoščeno obalo, Togo, Senegal in Maroko) – se spreminjajo sreča državljanskih vojska v Čadu nadaljuje. Konca slej ko prej ni videti.

JOŽE ŠIRCELJ

Večna nasprotnika Hisen Habre in Gukuni Weddeye

REAGANOVA
KADROVSKA »BOMBA«

»Dear Henry« se vrača v Belo hišo

NEW YORK, julija – Med ameriško elito se še niso polegeli prepri, ki jih je vzburkal novinar Seymour Harsh s svojo knjigo o Henryju Kissingerju, in že je tu dober povod za nova razburjenja zaradi prav te osebnosti. Le razlog je nov, in sicer sklep Ronalda Reagana, ki je imenoval Henryja Kissingerja za voditelja dvostrankarske komisije z nalogo, pripraviti priporočila za dolgoročno politiko do srednjeameriških držav.

Predsednik Reagan je vrzel svojo kadrovska »bomba« v ponedeljek, ko je v Hollywoodu govoril članom sindikata pristanjskih delavcev. Presencenje obljube – se razume – ni bilo ravno majhno: ko se je Reagan leta 1976 boril z Geraldom Fordom za republikanske kandidature v Belo hišo, je povsod, kjer je hodil, obljubljal, da bo njegova prva naloga nagati Henryja Kissingerja iz ameriške politike. Za skrajno desno krilo republikanske stranke je bil minister za zunanje zadeve kriv neodpustljive grehe, ker je na začetku sedemdesetih let vodil politiko sporazumevanja in »detanta« z rivalsko supersilo. Toda zadnje tedne se je začelo po glavnem mestu slišati, da Henry Kissinger vse pogostejše prihaja v Belo hišo na večerje, da se Ronald Reagan pogovarja z njim po telefonu in tako naprej. Potem je v ponedeljek počila bomba: Henry Kissinger se vrača v politiko!

»Ponižni« povratnik

Ko so voditelji televizijskih dnevnikov v ponedeljek zvečer sporočili novico, niso mogli zatajiti svojega razpoloženja, kar pravila lepega vedenja menda zahtevajo od »nevtalnih« televizijskih novinarjev. Vsem po vrsti je bilo videti, da so požrli knjigo, v kateri Seymour Harsh – ki je nekoč dobil Pulitzerjevo nagrado za odkritje pokola v vietnamskem My Laiu – skuša prikazati bivšega ministra za zunanje zadeve kot nestanovitnega šarlatana, ki ga v neumljivem boju za delež pri vrhovni oblasti v Ameriki vodi zgolj neobrazdana ambicija. Ko so voditelji televizijskih dnevnikov sporočali, da je Henry Kissin-

ger svojo vrnitev v državne posle sprejel »ponižno« (humbly), si napovedovalci niso mogli kaj, da se ne bi rahlo nasmehnil.

Predsednikovi razlogi za ustanovitev te komisije seveda niso nobena skrivnost. Ko je Ronald Reagan leta 1980 zavzel Belo hišo, je razglasil, da bo poslej »središče« ameriške politike tam, kjer je on s svojimi stališči in toliko let razglašanimi prepričaji. Vse do volitev so bili domala vsi prepričani, da Ronald Reagan s temi stališči ni nič drugega kot neuradni voditelj skrajnega desnega krila republikanske stranke, ki nima možnosti, da bi si podredilo celotno stranko, kaj šele politiko države. Takoj po volitvah pa so začeli verjeti, da se bo Ronaldu Reaganu res posreželo za 180 stopinj obrniti smer politike, ki se od »New Deal« iz tridesetih let do danes pravzaprav nikoli ni bistveno spremenila. Pokazalo se je, da tudi to ne drži: Ronald Reagan je dobil prvi veliki opomin že v prvih mesecih svoje oblasti, ko v senatu kljub republikanskim večini ni mogel dobiti niti enega glasu za svoj predlog o sorazmernem zmanjšanju pokojnine, do katere ima pravico vsak Američan, ko doseže 65 let. Od takrat naprej so najtežja vprašanja začeli nalagati dvostrankarskim komisijam: na ta način so zgledili hudi politični spor, kako rešiti pokojninsko zavarovanje pred bankrotom, pa tudi nič lažji problem o izbiri strategije za bodočo jedrsko razorožitvev in za tozadevna pogajanja z nasprotno supersilo. Vse kaže, da si Ronald Reagan tudi pri politiki do Srednje Amerike obeta, da bo z dvostrankarsko komisijo premostil globoki prepad, ki se je prav zaradi te politike odprl na ameriškem vrhu.

Ena znamenitih in nikoli spodbijanih izjav Henryja Kissingerja – izrekel pa jo je, ko je v Čilu Salvador Allende slavil zmago na volitvah – se glasi: »Mar naj mirno stojimo in gledamo, kako se neka država sprevača v komunizem samo zaradi neodgovornosti svojega ljudstva?« Vsaj retorici bi lahko rekli, da je bilvi minister, kar se tiče »obrambe«

Na prvi pogled je težko najti razloge, zakaj naj bi delna vrnitev Henryja Kissingerja v državno politiko povzročila na desniški taksno burjo, kakršno je, saj v pogledih na to vprašanje med »pristnimi« Ronaldom Reaganom in Henryjem Kissingerjem ni nobenih bistvenih razlik. Oba, na primer, vidita svojo nalogo kot dolžnost, narediti tisto, česar neobveščeno, ravnodušno ali celo neumno ljudstvo neče sprejeti. Ko je v ponedeljek govoril pristanjskim delavcem, je Ronald Reagan tožil, da »mnogi Američani nečijo videti kako silno resen je položaj (v Srednji Ameriki)«.

južne poloble pred komunizem, še bolj desno kot Ronald Reagan: če namreč današnji uradni Washington trdi, da je v Srednji Ameriki za takšne rešitve, ki bi z volitvami pomagale na oblast »umerjenim sredcem brez levih in desnih skrajnežev« se Henry Kissinger sploh nikoli ni skrival za takšnimi frazami, niti ni dopuščal, da bi mu takšni zadržki zamegljevali poglobljeni cilj politike južno do ameriških meja. Komentator Tom Wicker

takole protestira v New York Timesu zoper imenovanje: »Veliki destabilizator Čila ni prenesel niti marksistične vlade, ki je zmagala na volitvah, kako naj bi šele tisto, ki je prevzela oblast z revolucijo«.

Razburjanje na desnici

Seveda je docela jasno, zakaj je bivši minister preletstvo za bolj liberalni del ameriške elite. Ta je namreč prepričana, da bo imela Amerika na južni polobli toliko več uspehov in vpliva, kolikor bolj bo v politiki zvesta načelom svoje lastne revolucije in kolikor manj se bo obnašala kot imperialna sila. Do pravega izbruha takšnih razpoloženj je prišlo pred nekaj dnevi ob proslavi 4. julija – dneva ameriške neodvisnosti – ko so številni avtorji takega prepričanja primerjali razloge za ta praznik s trenutno politiko do Srednje Amerike, ki z besedami sicer še priznava, z dejanji pa ne dopušta, da so upori v Srednji Ameriki zares izraz jeze ljudstva, ne pa uvožen iz Havane ali iz Moskve. Tako je na primer dejal ob 4. juliju Carlos Fuentes, slavni mehiški pisatelj, znan tudi po svojem občudovanju Združenih držav: »Mi, vaši pravi prijatelji iz Latinske Amerike, častili vaših izjemnih dosežkov na vseh področjih, vam ne moremo dopustiti, da bi se v latinsko-ameriških združenih obnašali tako, kot se obnaša Sovjetska zveza v vzhodnoevropskih in v srednjeazijskih«.

Cemu se potem desnica tako razburja zaradi »dragega Henryja?« Jesse Helms, ultraracionarni senator iz Severne Karoline pravi o predsednikovem sklepu: »Morda so od enega konca do drugega te velike dežele na mojem seznamu ljudi, ki bi jim zaupal to nalogo, tudi takšni, ki ne dosežejo Henryja, samo nobenega se ne morem spomni. Richard Viguerie, najznamenitejši zbiralec denarja za desničarske politike, gibanja in organizacije, pa pravi: »Henry Kissinger je bil ameriški zunanje politični funkcionar številka ena, ki je bila ta politika poražena z izgubo Angole, Vietnama, Laosa in Kambodže«.

Sodeč po prvih reakcijah politikov in komentatorjev dobesedno vseh političnih harv se Reaganovemu poskusu, da bi s pomočjo dvostrankarske komisije pod vodstvom bivšega ministra za zunanje zadeve premostil globoke razlike zaradi politike do Srednje Amerike in si zagotovil soglasje ljudstva s to politiko, kajti to soglasje generalni javno postavljajo za pogoj za svojo podporo novim ameriškim posegom na to področje, se ne obeta nič dobrega. Pentagon tudi v najnovjšem, tajnem uradnem memorandumu, katerega vsebina je pretekli teden nekako prišla v roke New York Timesu, brez ovinkov sporoča politikom na oblasti: »Zagotovite si podporo kongresa in ljudstva za svojo politiko, sicer pustimo v Centralni Ameriki vse lepo pri miru, ker nam še en vojaški poraz ni potreben.« Reagan to zdaj poskuša s svojo komisijo, vendar zaenkrat uspeha še ni videti. Eden redkih senatorjev, ki ni tako hudo kritičen do bivšega zunanjega ministra, pravi: »Zelo se bojim, da bomo prihodnje mesece zapravili za razpravami o Henryju Kissingerju, ne pa o Srednji Ameriki.«

DRAGIŠA BOŠKOVIČ

poštni predal 29

Nadaljevanje z 12. strani

Nekdo je moral dati delavcem nakog za prekop ceste, nekdo, ki je bil za to pristojen, ne telefonist ali kurir.

Ta nekdo mora biti v obsegu svoje stroke ali vsaj del in nalog, ki jih opravlja, tudi poučen, da je treba nevarno mesto zavarovati pred neizgledami. Ta nekdo je tudi v sestavi neke organizacije združenega dela.

Za tak primer, ki ga je v tem primeru povzročil ali ustvaril ta »nekdo«, imamo v kazenskem zakonu Slovenije (Ur. l. SRS, 12/77) določilo, ki se smiselno glasi:

Uradna oseba, ki ne postavi predpisanih naprav za varstvo pred drugimi naravnimi nesrečami ali sploh ne ravna po predpisih in tehničnih pravilih o varstvenih ukrepih in tako povzroči nevarnost za življenje ljudi ali premoženje večje vrednosti, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let (čl. 240).

Glede gradbišč imamo poseben predpis, čl. 245, ki določa v 2. odstavku: Odgovorna oseba na gradbišču ali drugem delovnem kraju, ki ne postavi varnostnih naprav ali sploh ne ravna po predpisih in tehničnih pravilih o varnostnih ukrepih in tako povzroči nevarnost za življenje ljudi ali premoženje večje vrednosti, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do petih let.

Če ima dejanje iz 2. odstavka 245. člena za posledico smrt ene ali več oseb, se storilec kaznuje z zaporom najmanj treh let.

Smatram, da ne gre za navadno malomarnost, temveč za veliko malomarnost, ker na tem odseku ceste ni bilo ustreznih prometnih znakov in ne postavljenega pregraja, ki bi bila ponori razsvetljena. Delo bi moralo biti v najkrajšem času končano.

Mislím, da sem s tem povedal vse. Četudi je po toči prepozno zvoniti, bi oster ukrep, sodni postopek in objava sodbe opozorila tudi druge, ki odreja taka dela in jim za posledice ni mar ali premalo skrbijo zanje, da imajo poleg pravic tudi obveznosti do družbe. Družbo sestavljajo posamezniki, od katerih se nekateri po (veliki) malomarnosti drugih tudi smrtno ponesrečijo.

Organizacija, ki odgovarja za navedeni primer, bo odgovarjala tudi za posledice (odškodnina svojem, otrokom, staršem, pogrebni stroški itd.), poleg tega pa odgovorna oseba tudi pred rednim sodiščem.

Lojze Cafuta,
Sežana

Delo, 15. julija

Elsner: Nisem več videl poti naprej

Ob poročanju v Delu o prestopnem roku nogometašev smo pod naslovom Dragulj kupljen 15. julija 1983 prebrali v Sportskih novostih št. 8032 dobesedno naslednje:

»Kohinor je bil prodan u četrtek, 14. 7., dopoldne, po večmesečni licitaciji... na tržišču je ostalo samo drugovrstno blago. Marko Elsner (1960) je podpisal za Crveno zvezdo!«

Besede »dragulj«, »kupljen«, »licitacija«, »blago druge vrste« itd. porušijo sleherni zupanje v resničnost tistega, kar je zapisano v naši ustavi in drugih aktih naše družbenopolitične opredelitve, kadar gre za medčloveške in delovne odnose v samoupravni socialistični družbi. Kajti: ali je v naši družbi »dragulj« samo eden od največjih talentov jugoslovanske nogometne šole, ki ga člankar naziva celo »kohinor«? Mar niso za vse nas verjetno večji dragulji npr. rudar, ki rešuje našo energetsko stisko s svojim delom tudi ob dela prostih dnevih; ali naš zdravnik, ki se z vsemi sposobnostmi, znanjem in žrtvovanjem bori za ohranitev življenja bolnega človeka; ali znanstvenik, ki leta in leta vprega ves svoj umski potencial za družbeno pomembno odkritje; ali učiteljica, ki prvič sprejme neboljane otroke v prvi razred osnovne šole in jih prične oblikovati in družbeno vzgajati z odkrivanjem njim novih dejstev in resnic; ali goriski reševalec, ki se sredi noči odzove na poziv svoje organizacije in gre reševati ponesrečenega alpinista v prepade negotovosti in v strmine tveganja lastnega življenja – za sočloveka? In še in še! Dragulj je in mora biti v naši družbi prav vsak občan, ki živi pod zastavo »enakosti«. Zal – nogometni profesionalizem izničuje enakost ljudi naše družbe. Do kdaj, koliko časa še bomo priča nadaljevanju take javne diferenciacije članov naše družbe?

»Kupljen?« Kupujemo materialne dobrine in razne storitve, ne pa ljudi. Ljudi so nekoč prodajali in kupovali, a so bili sužnji! Ali je mogoče, da naš družbenoekonomski sistem omogoča, da se človek spremeni v blago? Blago zamenjujejo za denar – za toliko denarja, kolikor je v blago vložena družbeno potrebna dela. V pogojih svobodnega tržišča pa na ceno blaga močno vpliva ta ponudba in povpraševanje. Torej – ne samo vloženo delo v nogometaša, pač pa tudi interes povpraševalcev določa ceno predmetu kupoprodaje – nogometašu, v katerega so delo in sredstva vlagali njegova družina, družbena skupnost in tudi matični klub. Vse denarje za nakup »dragulja« (javnosti neznan znesek nogometašu za podpis pogodbe, zagotovljeno stanovanje, odškodnina matičnemu klubu in še kaj) niso problem za »velike« klube – »mali« klubi utonejo v razbesnelim tržnem valovanju. Ob vsem tem se nam vsiljuje podobnost izkoriščanja herazvitih dežel, ki prodajajo vse, kar pač imajo – za ceno lastne eksistence – razvitemu svetu? Konkretno: kupljeni »dragulji«, za katerega je veliki klub odšel v enem dnevu nepoznano vsoto, je s tem osiromašil malega. Kje je logika: na vseh področjih se politično zavzemamo in borimo za enakopravnost slehernega naroda, nosimo zastavo nevtrčnosti za doseganje enakopravnosti narodov – v naši praksi pa dopuščamo primere pravega izkoriščanja malih s strani velikih. Pri tem ne mislim samo na ogromne vrednosti pri transakcijah nogometašev – gre tudi za moralno plat, saj si veliki klubi z lahkotnimi nakupi vnaprej zagotavljajo še večjo ekonomsko moč in s tem možnost za prihodnje nakupe »draguljev«, mali klubi pa so obsojeni na agonijo biti – ne biti.

»Licitacija« je beseda za – kdo da več. Kdo lahko da več: Olimpija ali Crvena zvezda? Nepotrebno vprašanje. Klub, ki tone v nepopravljivi obveznosti iz preteklega obdobja, ki nima sredstev za najosnovnejše pogoje (npr. igrišče!), ki ne more ničesar »kupovati«, pač pa mora zaradi obupne ekonomske situacije le »prodajati«, klub, ki se trudi poslovati po veljavnih družbenih normah itd. itd. – je klonil pred klubom, kjer se jim o podobnih problemih niti ne sanja. Kupljeni »dragulji« bo ekonomsko in moralno okrepil »velikega« na račun »malega«. Licitacija je res pravi izraz za vsebinsko krojenje našega nogometnega prvenstva! Osebnostno menim, da je pojem »velika četverica« rezultat licitacij, ne pa dogajanj na igriščih!

Pojem »blago druge vrste« je nesimpatičen že za resnega kupca čevljev, mesa ali česar koli – kaj šele za ljudi, ki se ukvarjajo z nogometom in so predmet kupoprodaje. Odmislimo vsebinski nesmisel prodajanja ljudi – govorim kot navdušenec za nogomet in tudi pristaš NK Olimpija: nihče od igralcev Olimpije ne zasluži etiketa »druge vrste«. V pretekli sezoni so nam igralci – poleg »draguljev« to dokazali z odnosom do igre in gledalcev – nogomet igra 11 igralcev! Za simpatizerje Olimpije boste »prva vrsta« vsi, ki boste storili vse, da bomo v Ljubljani ša naprej gledali res športne tekme, prodaji »draguljev« navkljub. To velja za igralce, trenerje in upravo kluba, ki so trenutno nemočni zaradi težavnega finančnega položaja in zaradi nasilja »velikih«. V težki ekonomski situaciji cele družbe je vredno vzdržati dejavnost kluba v normah morale in poštenja. Prepričan sem, da boste vzdržali z entuziazmom in poštenjem v igri in upravljanju! Zalostno je, da so »Sportske novosti« z navedenimi izrazi »dragulji«, »druge vrste«, veter na ogenj razplamtanju družbenih anomalij in gneva poštenih ljubiteljev nogometne igre.

Milan Detela,
Ljubljana

Delo, 25. junija

V čem greši ljudstvo?

Zelo rada berem duhovite članke beograjskega novinarja Jaga Grizlja. Članek z gornjim naslovom pa me je razočaral. Nimam televizorja in zato nisem videla ankete o tem, kaj mislijo ljudje o Lepi Bremi, ki jo je pripravila beograjska televizija. Tudi Lepe Brene nisem nikoli poslušala. Moti me nekaj drugega.

Jug Grizelj deli občinstvo na »elito« in »ljudstvo«. Elita se oklepa že »izpricanih vrednot«. Hodi na koncerte in v opero, kjer predstavljajo »remek dolgočasje« pred prazno dvorano. Kupuje le po nekaj plošč Bacha. Hodi v muzeje, kamor ne zaide niti pet ljudi in tako dalje.

Ljudstvo se navdušuje za »novo življenje« v kulturi in ima »nove interese«. Lepo Breno gleda in posluša po 12 tisoč gledalcev hkrati. Ljudstvo ne hodi v muzeje, ampak posluša Ribljo borbo, po sto tisoč ljudi na koncert. Ne kupuje Bacha, ampak nekoga Milica, ki prodaja na milijone plošč.

Iz povedanega sledi, da tista manjšina, ki uživa v Bachovi glasbi, ki rada zahaja v opero in ki jo zanimajo zbirke v muzejih, ne pripa-

IRAŠKE PREIZKUŠNJE (3)

Nafte imajo več kot vode

Kaj pomaga deželi črno zlato, ko pa nima dovolj vode? Irak sicer še vedno stavi na nafto kot pogonalca razvojne lokomotive, toda ne pozablja na zemljo in industrijo. Med energetskimi viri je sonce na zadnjem mestu, leta 2000 bo v energetski porabi udeležen samo z 2 odstotkoma.

Kako zares je Irak hotel širiti delež socialističnega sektorja v družbenogospodarski strukturi, je pokazal že štiri leta po juljski revoluciji leta 1968. Leta 1972 so namreč propadla pogajanja med iraško petrolejsko družbo in iraško vlado. Vlada je zahtevala, da družba poveča proizvodnjo, da se odpravi razmeroma močno zaostajanje Iraka v krogu največjih svetovnih proizvajalcev nafte in da se tudi spremenijo nekateri pogoji eksploatacije nafte na iraškem ozemlju. Pogajanja je vodil Saddam Hussein, takrat še podpredsednik vlade. Ker predstavniki družbe niso pristali na predloge iraške vlade, je prišlo do objavljanja akta o nacionalizaciji celotne lastnine iraške petrolejske družbe v Iraku. Tako se začenja pravzaprav nova zgodovina Iraka z nacionalizacijo naftnih zakladov. Irak ni bil le med ustanovitelji OPEC leta 1960, ampak se že precej časa nahajal na listi največjih proizvajalcev in izvoznikov nafte na svetu. Kirkuk, mosulski bazen in območje Basre so že dolgo znana bogata naftna polja v Iraku. Toda poznavalci iraških naftnih razmer pravijo, da so zaloge nafte na teh in drugih območjih mnogo večje, kot priznavajo uradni iraški viri. Ali je to res? Ali je nafta res eno glavnih orožij Iraka? Ali je nafta tudi vzrok za mnoge prepire in celo vojne, obenem pa je tudi veliko upanje arabskega sveta in dežel v razvoju, tistih pač, ki imajo več nafte kot pa vode? Kaj lahko v prihodnosti sploh še pomeni nafta v razvojnih načrtih Iraka?

To so bila vprašanja, na katera je odgovarjal Abdul Munim Alsamirai na ministrstvu za nafto pri iraški vladi. Večji del vprašanj sem moral pripraviti pisno. Toda namestnik mini-

stra za nafto je bil dobro pripravljen za pogovor. Kajti za konkretna pojasnila je angaziral tudi strokovnega sodelavca, in sicer dolgoletnega eksperta v organizaciji OPEC, v mednarodni organizaciji držav izvoznice nafte.

Bagdad leži nad nafto

Irak se zaveda svojega naftnega bogastva in moči. V ministrstvu za nafto dobro vedo še nekaj drugega – da bodo z načrtimi raziskovanji, teh pa ni malo, lahko odkrili nove naftne zaloge. Na primer – po najnovejših podatkih je celo v bližini Bagdada oziroma prav v treh urah vožnje, na kateri leži glavno iraško mesto, možno graditi naprave za črpanje nafte. Toliko, pravijo, da jo je. Toda – kako globoko je protisloje med tistim, s čimer Irak razpolaga ta trenutek, in tistim, kar bi rad dosegel v prihodnosti? Odvisnost od nafte naj bi bila vsako leto manjša. Zato želijo v planskih dokumentih in v usklajevanju investicijskih želja posameznih sektorjev favorizirati kmetijstvo in industrijo. Formula je torej jasna. Nafta – da in to še dolgo. Toda predvsem zato, da si država zgradi drugačen gospodarski potencial.

Nimamo nobenih problemov z energijo in jo še zelo dolgo ne bomo imeli, je dejal Abdul Muhim Alsamirai. Irak namreč zdaj porabi manj kot desetino proizvedene nafte. Zahtev hodo v prihodnjih letih večje, še posebej, ko bodo končali nekatere velike gospodarske projekte. Toda domača poraba nafte je usodno povezana s hitrejšim razvojem Iraka, saj zdaj na primer velike industrije nimajo, kmetijstvo pa šele razvijajo. Poraba nafte za stanovanjske potrebe ji ta trenutek še zelo skromna. Važnejše morda je, da nafta že dolgo ni več edini vir energije, s katerim računa iraška razvojna politika. Moč voda, tri velike projekte za akumulacijo vode gradijo, enake med njimi naše delovne organizacije, se vsak dan bolj upošteva. Na vprašanje, ali so na sončno energijo pozabili, pa je namestnik ministra za nafto odgovoril s presenetljivim podatkom: V letu 2000 računamo samo na 2 odstotka sončne energije od vseh energetskih virov. Vendar Irak kljub temu ne miži pred razsežnostmi energetske krize sodobnega sveta. Morebiti jim samo zdaj mogočna sončna energija, ki jo imajo prav tako na pretek, res ni toliko zanimiva. Že površno branje iraških planskih dokumentov pove, da se usmerjajo k tistim virom energije, ki jih ta trenutek tehnološki razvoj najbolj izsiljuje. Irak je namreč med tistimi, ki se je iznajdljivo lotil tudi atomske energije. Izraelci so sicer napadli njihov reaktor in po mnenju našega sobesednika bo Irak nekaj časa čutil posledice napada, vendar pa je bilo v kuluarjih slišati, da poškodbe reaktorja vendarle niso bile tako hude.

Vprašal sem Abdula Munima Alsamirai, kakšno je stališče Iraka do pridobivanja in izkoriščanja atomske energije. Bil je kratak: tehnološki razvoj v zadnjih letih je pokazal, da je koriščenje atomske energije cenejše v primerjavi z nafto in vodo. Zato bo Irak nadaljeval z ugotavljanjem možnosti za izkoriščanje atomske energije v miroljubne namene. Povezoval se bo z deželami v razvoju in z razvitemi, saj je prepričan, da si morajo vsi ki želijo izkoristiti atomsko energijo v miroljubne namene, med seboj pomagati. Nekateri države hočejo to znanost obratiti same zase, je bil kritičen, ali pa jo uporabljajo za nemiroljubne namene in za priiske na nedvisne države. Monopol nad atomsko energijo je monopol še nad čem drugim.

Bogastvo je tudi v ljudeh

Iraški viri molčijo o tem, kakšne so njihove zaloge nafte. Dvakrat vprašam, če lahko odkrijejo vsaj približno oceno. Karkoli bi rekli, bi bil odgovor nepopoln. Vendarle odgovori ministrov namestnik v vojaški uniformi. Začeli smo z ambicioznim načrtom raziskovanja, vrtamo po vseh delih Iraka, površinsko in globinsko. Našli smo nove vire. Vrtamo tudi 6000 metrov globoko. Rezultati so presenetljivi. Mislím, da imamo vsaj 60 milijonov sodov (sod je 163,56 l op. p.) nafte. Vemo. Mnogi hočejo zvedeti za naše naftne možnosti, rezerve in zaloge. Kaj naj rečem? Dohodek od nafte vlagamo v gradnjo Iraka. Denar rabimo, naše potrebe niso majhne. Življenjski standard ljudi želimo zboljšati. Sicer pa naše bogastvo ni samo v nafti. Tudi v Jugoslaviji imate čudovito morje, krasno naravo, bil sem že pri vas, dokaj razvito kmetijstvo, predvsem pa ste delovni in pogumni. Ali niso to bogastva? Tudi iraško ljudstvo je hrabro, zato nam je lažje, ko vemo, da nam manjka voda, da vsa zemlja ni rodna, da so naša velika prostranstva pod soljo. Načrtujemo umetni dež, zemlja nam mora več dati...

Ta izjava je za zdajšnja iraška razmišljanja značilna. Ne samo zaradi vojne z Iranom, ko deželam v zalivu dolgujejo že menda 50 milijard dolarjev, ali pa zato, ker sta jim zaprti dve glavni pipi za izvoz nafte. To Irak hudo tepe, četudi se zmeraj ponujajo nafta za plačilo dolgovi ali za opravljena dela tujih firm (tudi naših) na številnih gradbiščih. Poudarjeno pa opozarjajo, da vojna ne bo trajala večno in iraški finančni problemi prav tako ne. Strelce ne letijo v prazno. Zahodne banke se že radodarno odprle kreditne račune, saj se jim zdaj irski trg predragocen. Jugoslovanske firme bodo kajpada v podrejenem položaju, saj takih kreditnih potene naše banke nimajo. Žongliranje z nafto pa naj ne bi bilo edino orožje dežele, ki se ni odrekla želji, da je med ključnimi figurami na arabski šahovnici, v neuvrščenem gibanju, v OPEC-u. Zato ob bok naftni strategiji več kot enakovredno postavljajo kmetijstvo in industrijo. Hrana namreč požira milijarde dolarjev. Res pa je, da so iraške trgovine celo v tretjem letu vojne založene, letos prvič pri določenih artiklih malo slabše, z najboljšim blagom z vseh koncev sveta.

Kako se bo v tak situaciji obnašal Irak v OPEC? Ali ni kriza te naftne organizacije že predolgotrajna, ali ni že pred razsulo? Irak je prepričan o nasprotjem. Nočejo šibke organizacije, nočejo neenotnosti. Jezijo se nad Libijo in Iranom, nad radikalisti med proizvajalkami nafte. OPEC bi moral voditi strateško politiko pri vsakem odločanju o cenah, upoštevanje nujnost sprememb v svetovnem ekonomskem sistemu. Irak je odločen proti skokom v cenah, zato bo nasprotoval državam, ki hočejo izkoristiti trenutne razmere na svetovnem trgu. V teh dneh se ocena našega sobesednika potrjuje v Helsinkih, na zasedanju ministrov trinajstih članic izvoznice nafte. Tudi nam je potreben vsak dolar, je dejal ministrov namestnik, toda mi bomo odločno izvajali politiko OPEC, ker vemo, da ni bistven problem današnjega sveta trgovina z nafto, marveč marsijski drugega. Cena nafte mora biti adekvatna ekonomski situaciji v svetu. No, mislim pa, da se OPEC ne bo ničesar zgodilo...

JOŽE VOLFAND

AFRIKANIZACIJA TELEVIZIJE

»Čisto zlato« ima tudi temne pege

NAIROBI, julija – Ali je »solid gold«, to je »čisto zlato«, ena najbolj gledanih zabavnih glasbenih oddaj na kenjski televiziji, pornografska ali ne? Namestnik kenjskega ministra za gospodarsko načrtovanje Martin Shikuku, znan po ostrem jeziku, zlasti kar zadeva tuje vplive v deželi, je trdno prepričan, da je, in je po časopisju in v parlamentu sprožil proti oddaji pravo krizarsko vojno. Po njegovem je »Čisto zlato« primer, ki glasno kliče po afrikanizaciji kenjske televizije.

Niso mu dali vsi prav in kenjska javnost, seveda tista, ki so ji dostopni mali ekrani, se je ob »Čistem zlatu« razcepila. Nekateri, zlasti mlajši, so menili, da je to ena najboljših oddaj na sicer skrajno sivem kenjskem televizijskem repertoarju. Drugi, zlasti starejši, ki se čutijo za izvoljene varuhe kenjske morale, so namestniku ministra pritrdili. Skrajni čas je, da kenjska televizija, »Voice of Kenya« (Glas Kenije), začne dajati prednost domačim ansambliom in pesalcem, zlasti se domačim glasbenim in dramskim skupinam. »Čisto zlato« prinaša v kenjske domove vsako nedeljo zvečer zastareli, »Top Pops« ameriške zabavne glasbe vseh zvrsti, od rocka prek country music do vseh novejših iznajd na tem področju. Začenjen je z nekaj poceni humorja, za katerega skrbita lutka »Madame« in komik Cohen. Zlasti pa je popopran z izzivalnimi plesni skupine plesalk in plesalcev, oblečenih v drzne baletne trikoje. In prav to je tisto, kar Shikukuja in po njegovo misleče od vsega najbolj boje v nos.

Na pol goli plesalci pohujšujejo mladino

Shikuku trdi, da ti na pol goli plesalci pohujšujejo mladino. Izjava se zdi čudna v deželi, ki je znana po svojih folklornih plesalkah z golim oprsem, denimo iz plemena Giriama z obal Indijskega oceana ali iz ljudstva nomadskih vojščakov Masajcev. Samburu in Turkana. Tudi njihovi obredni plesi, zlasti še ženitovanski, bi se v očeh kakšnih misionarjev lahko zdeli pohujšivi. Za povrh plesalke »Čistega zlata« zvijajo svoje telo po ritmu glasbe – s pokritim oprsem.

Problem najbrž ni v stopnji pokritosti ali razkrutosti, ampak v barvi kože, ki se pri tem sem in tja pokaže. In navsezadnje je problem v tem, kako kritično ali nekritično naj afriške družbe, še zmerom mlade po dveh desetletjih neodvisnosti, dopustijo raznim tujim vplivom, da jih prežemajo, premesijo in preoblikujejo. »Čisto zlato« je nedvomno del tujega sveta, ki se v vsem svojem blišču ponuja kenjski javnosti, navajeni na drugačne blešave ob Ekvatorju.

Televizija sicer ni toliko razširjen medij, da bi ta čas v tem pogledu predstavljala večjo nevarnost. V celoti je v Keniji kakih 95.000 televizijskih sprejemnikov (in 2,5 milijona radijskih), kar pomeni, da gleda male ekrane pol milijona ali nekaj več gledalcev od dobrih 17 milijonov ljudi, kolikor jih živi v državi. V primerjavi z drugimi afriškimi državami pa je televizija v Keniji še dokaj dobro razvita, saj je ponekod, kot v sosednji Tanzaniji, sploh ne poznajo, drugod kot v Mozambiku, pa so jo pravkar uvedli – toda ne za zasebno rabo.

Video knjižnice v Nairobiju

Dodati pa je treba, da prevladujejo med kenjskimi televizijskimi gledalci predvsem pripadniki močne azijske poslovne skupnosti, ki so si zvečine omislili video naprave in si iz številnih video knjižnic, ki so vzniknile po Nairobiju, »posojajo filme po lastnem okusu. Zanje je redni televizijski program bolj postranskega pomena. Zato pa je nanj vse bolj občutljiva domača elita, to je srednji in višji sloji Afričanov, ki so se zadnja leta odločili za nakup sprejemnikov.

Tako je problem začel postajati vse bolj žgoč in napovedal se je sam predsednik Daniel Arap Moi javno zavzel za to, naj bi v televizijskem programu, namesto uvoženih tujih oddaj, odmerjali čim več prostora domačim stvaritvam, to je dramskim prirreditvam, folkloru, pevskim zborom in ansambliom. »Glas Kenije«, ki je »glasna ustanova«, se je temu programu odzval in res so začeli vključevati v program čedalje več doma narejenih oddaj. Toda izbor ni bil vselej takšen, da bi navdušil televizijske gledalce.

Domače drame so bile zvečine amatersko pripravljene in šolsko odigrane, ansambli so igrali melodije iz kakšne zaprasedene ropotarnice in folklorni plesi so se kmalu iztekli v večno enaki ritme. Poskusili so tudi, prek celinske organizacije URTNA, z izmenjavami oddaj z drugimi afriškimi državami. A tudi Gana in Nigerija, od koder je

poštni predal 29

da ljudstvu. Nadalje: Lepa Brena in Riblja čorba so v kulturi »novo življenje«, »nove interese«, »nove navade«, »nove konvencije«. Bach pa potemtakem nekaj starega. Ali naj se torej »staro« umakne »novemu«? In glavno: vrednote v kulturi presojamo po tržnih zakonih. Število prodanih vstopnic in plošč je merilo »ljudskosti« in novosti. Predvsem pa tole: Lepa Brena in Riblja čorba sta kultura za ljudstvo. Varujmo se, da ne bi ljudstvu zbudili manjvrednostnih občutkov, če ljubi to »svojo« kulturo.

Vsak zdrav človek ima po naravi potencialne sposobnosti za doživljanje (in ustvarjanje) na vseh umetnostnih področjih. Ta naravna sposobnost pa lahko zakrni ali se glede na okolje zmanjša. Človek jo lahko razvija z lastnim ustvarjalnim delom in v stiku z vrednimi umetnostnimi stvaritvami. Industrijska civilizacija je zaradi delitve dela, zlasti delitve ustvarjalne zamisli od izvedbe, zmanjšala možnosti za razvoj vsestranskih ustvarjalnih (in poustvarjalnih) sposobnosti ljudi. Posledica je zmeda v vrednotenju kulturnih dobrin. To zmedo je mogoče premostiti s kulturno vzgojo in izobrazbo v soli, s plemenitimi (ne komercialnimi!) amaterizmom, z umetnostnim ustvarjanjem vrednih umetnin in ne nazadnje z obveščanjem in razlaganjem pravih kulturnih vrednot v tisku in RTV. Kulturna vzgoja in izobrazba je zelo pomembna plat oblikovanja človeka.

S kapitalizmom je kultura postala blago. Trga prej omenjene naloge kulturne politike ne zanimajo, zgolj profiti. Trgovanje s kulturo izhaja iz duhovne ravni odtujenega človeka industrijske civilizacije. Multinacionalne družbe za proizvodnjo in trgovanje z »mnogi« kulturo so znale z reklamami prijemati razplameti zanimanje kulturno nepotesenih množic za nezahtevno kulturno »zabavo«. Milijoni kupcev plošč in desetstični poslušalci ne pričajo o prodiranju »novega«, demokratskega, »ljudskega« duha v kulturi, ampak o zmagi trga in o porazu ali odsotnosti načrtne kulturne vzgoje in izobrazbe. Če so elita ljudje z izbranim okusom in razvito umetnostno občutljivostjo, bi bilo želeli, da bi bili taka »elita« vsi ljudje in torej ne bi bilo treba govoriti o eliti. Če ni tako, smo lahko srečni, da je vsaj nekaj ljudi na tak način »elitnih« in jih ne bi bilo treba zato zmerjati. Če pa je »elitnišvo« izraz za odtujenost v socialnem pomenu, potem ga iščemo prej pri birokraciji kot pri zahtevnejšem kulturnem občinstvu. V kulturi je »elitniška« le tista kulturna politika, ki poudarja tiho in dolgotrajno kulturnovzgojno delo in ji je dovolj zgolj zunanji bliski kulturnih uspehov, po možnosti v tujini. Pri tem kar dobro prenaša, da imamo »za ljudstvo« drugačno kulturo, enako kot tovariš Grizelj, ki izhaja iz »ljudskega«, »elitizma« nasprotnega stališča.

S tov. Grizeljem bi se strinjala samo v njegovem odklanjanju televizijskih anket »zas« in »proti« Lepi Breni. Takte ankete niso niti znanstveno sociološko preučevanje kulturne ravni (tega ne bi bilo treba opravljati pred

kamerami) niti prispevek k umetnostni vzgoji gledalcev in poslušalcev. So bolj reklama za Lepo Breno. Za popularizacijo te vrste kulture pa ima pri nas tudi sicer velikanske zasluge RTV.

Alenka Gerlovič,
Ljubljana

Čeprav prispevek Jaga Grizelja z naslovom »V čem greši ljudstvo?« izkazuje veliko mero ironičnosti z rahlim navdihom senzacionalizma kot tudi neresnega pristopa k obravnavani temi, pa v njem avtor piše o problemih, ki ne sodijo v okvir tako trivialnega novinarskega izdelka, kot je njegov.

Povzemimo torej, kaj hoče avtor s svojim pisanim dokazati (oziroma prikazati ali nakazati, saj ima za dokaz veliko presibke argumente):

V jugoslovanskem kulturnem prostoru deluje tako imenovana »kulturna elita«. Ta skupina ljudi preko vseh sredstev javnega obveščanja, ki se jih je polastila in zdaj z njimi manipulira, vrši pritisk na ubogo, neuko in neizobraženo ljudstvo, še več, perfidno in perversna kot ta »elita« je, se poloti tudi voditeljev ljudstva (sic!) in se njim vsiljuje svojo doktrino. Brani seveda stare, izpricane vrednote, ki so deležne splošnega priznanja in katerih največji sovražnik so nove vrednote, za svoje stare vrednote pa bi bila »kulturna elita« pripravljena preliti zadnjo kapljico svoje »elitistične kulturološke« krvi.

Razpravljanju o značaju, vlogi, namenih in ciljih »elite« sledi nekaj navedb raziskav in analiz fenomena Lepa Brena, Milica in Riblje čorbe, ki so jih opravili tako imenovani »brenologi« in z njimi dokazovali ljudstvo, da je nič več ali manj kot duševno bolno.

Da je za resnejše ukvarjanje z glasbo potrebno veliko več, kot je poznavanje okusa potencialnih konzumentov popevkarke in narodnjakarske navlake ter obvladovanje osnovnih akordov na instrumentih, je bolj ali manj jasno. Nesmiselno je torej govoriti o neki »eliti«, če se le-ta od ljudstva loči samo po izobrazbi in je torej vstop v »elitne kroge« mogoč s pridobitvijo ustrezne izobrazbe, ki pa jo v naši družbi lahko pridobi vsakdo, če ima le voljo za to. Absurdnost tez o obstoju »elite« pride še bolj do izraza, če za primer vzamemo znanstvene delavce v institutih, ki tudi sodijo v »elito«, saj tov. Grizelj piše o kulturi, ki konec koncev obsega tudi znanstveno dejavnost in ne le o glasbi, ki je seveda del kulture. Tudi ti znanstveniki »elitisti«, ki delajo v institutih zaradi svoje izobrazbe, znanja in sposobnosti, so torej od ljudstva distancirani, dokazovali pa naj bi mu, kako je neumno, manjvredno, itd. Nesmisel, seveda!

Humorna in simptomatična je tudi trditev, ki jo članek implicira, a si je avtor očitno ne upa razviti do konca in vreči kot izziv slovenski oziroma jugoslovanski kulturni javnosti, saj se njene absurdnosti po vsej verjetnosti zaveda tudi sam. Stvar zastavi nekako takole:

Plošče Bacha kupujejo le redki, tudi v muzeje nihče ne hodi, v opero pride na predstavo 15 gledalcev oziroma poslušalcev, od katerih jih je 13 z zastojkami vstopnicami, koncerte odpovedujejo, ker za njih ni interesa (Le od kje avtorju ti podatki?). Vse to so umetniška

izzivljanja »elitistov«, ki jih opogumlja in jim daje energijo ter podporo, stari, klasični, izpricani sistem vrednot. Alternativno tej, po trohobiti in gnolbi smrdeči umetnosti, predstavlja – le kdo drugi kot Lepa Brena in še nekaj njenih narodnjakarskih kompanjonov, ki prodajo na milijone plošč in po hangarjih godejo vesoljnim množicam, katerih vrednote so popolnoma nove in sveže ter kot take seveda trni v peti apologetom starega sistema vrednot, ki bi radi ljudstvu vsilili nič manj in nič več kot starega, utrudljivega Johanna Sebastiana Bacha, že davno preživelega Beethovna ali kakšno podobno »remek dolgočasje«.

Take neumnosti klati tov. Jug Grizelj, ne da bi ločeval umetniško produkcijo, ki se zdalec ni tako ignorirana, kot trdi on (po dokazi o obiskanosti »elitističnih« predstev bi se lahko odpravili kar v Ljubljansko koncertno dvorano), od cenene zabave, ki jo je sposobna ponuditi Brena s svojimi kompanjoni.

Alternativno utečenim in etabliranim umetniškim snovanjem lahko predstavljajo le nova iskanja, novi trendi, tako v glasbi kot tudi v drugih sferah »duhovne rekreacije« (če si izraz izposodim pri avtorju članka), proti katerim se borijo apologeti izpricanih vrednot, da bi obdržali svoje pozicije v družbi in status quo, ki jim najbolj ustreza. Vendar pa nosilec tvornosti niso se zdalec ni ljudstvo, temveč umetniki, ki bi jih glede na kriterije tov. Grizelja mirno lahko umestili v »elito«. Ljudstvo novosti praviloma zelo počasi sprejema in jih prizna šele, ko se dobera usidra v družbeni kulturni prostor, za to pa so nemalokrat potrebna dolga desetletja. Lep primer za to trditev je pojav abstraktnega slikarstva v 20. stoletju, ki se zdalec ni umetnostno ljudstva, čeprav je v veliki meri prispevalo k procesu prevrednotenja vrednot (v slikarstvu, seveda).

Podoben spremembo se dogajajo seveda tudi v produkciji zabave, ki tudi ni imuna za pojav novosti, je pa seveda ne moremo mešati ali enačiti z umetniško produkcijo, tako kot to dela avtor članka.

»Kam plove naša kultura, kam gre naša civilizacija, če Lepa Brena in njeji podobni prehitijo filharmonijo, opero«, dramatizira piše, jasno pa je, da si je ljudstvo vedno želelo cenene zabave, saj zahteve »kruha in iger!« se zdalec niso bile aktualne le v starem Rimu. Če se na koncertu narodnjakarjev zbere nekaj tisoč ljudi, potem to ni patološki pojav. Patološki pojav je kvečjemu označevanje takega komedijantstva kot alternativno, kot izziv umetnosti, ki je vse prej kot zabava in sredstvo proti dolgemu času, ravno to pa si tov. Jug Grizelj v svojem prispevku tudi dovolj.

Po vsem tem je jasno, da ljudstvu, če mu je pri srcu cenena zabava, ne gre pripisovati gresnih lastnosti. V tem kontekstu je tudi naslov članka »V čem greši ljudstvo?« lahko razumeti kot senzacionalistično obarvano provokacijo, do senzacionalizma pa je naša družba (ljudstvo, kot tudi »elita«) zavzela določeno stališče, ki je tudi tov. Grizelju nedvomno dobro poznano.

Goarž Miklavčič,
Ljubljana

Delo, 25. junija

Se še kdo tepe za zadnjo babo?

Na tole sem pomislil in pomislil vsakič, kadar prebiram vesti o tem, kako je z žetvijo in kako je s setvijo. O tem namreč govorimo in pišemo sleherno leto in o tem nam redno poročata tudi radio in televizija, katera nam postreže tudi s slikami strojev – kombajnov, sejalnikov, oračev in drugih. Prav nič razsejlive novice niso to ne da je protizvajalec, ampak tudi za nas, saj vemo, da bomo priza-deči vsi, če ne bodo polja pravočasno zorana, pognojena in če ne bo žito pospravljeno o pravam času.

Jaz in vsi vemo že letos, kaj in koliko bomo potrebovali prihodnje leto. Vemo, koliko semena bo potrebno za posejanje vseh načrtovanih površin obdelane zemlje, vemo, katere stroje bomo potrebovali, vemo za količino umetnih gnojil, vemo tudi za tiste rezervne dele pri strojih, katerih bomo potrebovali največ in skratka vemo za prav vse, kaj bo potrebno, če hočemo, da bosta uspeli tako setev kot žetev.

Toda, kaj se dogaja sleherno leto? Vedno ena in ista pesem! Ni dovolj semena, primanjkuje umetnih gnojil, ni škropliv in ni nadomestnih delov za stroje. Kaj in kako naj pomagamo, kadar zveš za to? O tem sem samemu sebi!

Ne vem, kako je s temi stvarmi v drugih deželah – odstran naših meja – vendar privedem, da ni tako, kot je pri nas. Če je, potem naj mi kdo postreže s podatki, ki bodo takšne narave, kot sem jih navedel zgoraj.

Pridelovalci prav gotovo povedo pravočasno, kaj in koliko potrebujejo za setev, koliko za žetev in tisti, ki zvedo za to, si prav gotovo to zapišejo in kaj potem? – Menda ne zavrejo teh zapisnikov, seznamov in jih ne vložijo v »arhive«. Verjemetne mi, da ni tako, vendar se sprašujem, kaj torej počno s temi seznammi? Oni dobro vedo, kje se dobijo vse te stvari in če vsem letos – osem do devet mesecev pred setvijo, oziroma pred žetvijo, potem bi lahko sam na ramah znosil vse potrebno do proizvajalcev, kaj šele da jih ne bi mogel pripeljati!

Se pravi, da z neznanjem ne moremo imeti opravka!

Kaj pa nesposobnost? – Če so pri tem delu takšni, potem jih je treba poslati na drugo delovno mesto, kjer bodo »sposobni« opravljati dela in naloge.

Kaj pa če so SABOTERJI? – No, tisti, ki so pristojni za iskanje le-teh, naj bi le preverili, kaj in kako je s temi oskrbovalci in nabavljači. Ne bo škodilo! Raje vidim, da bodo ugovili, da ni med njimi sabotežerjev in bom mirno spal, kot pa da sem v vedni negotovosti.

Najbolj pa bomo veselji vsi, kadar bomo zvedeli (prebrali) samo to, da smo ob določenem letnem času zasejali toliko in toliko hektarjev s pšenico, s koruzo, s sladkorno peso, s sojo in drugimi prepotrebniimi poljščinami in da smo poželi toliko in toliko milijonov ton pšenice, koruze in drugih dobrin, seveda brez poročanja o tem, kaj in koliko nam je manj-

kalo semen, rezervnih delov in drugega – to naj odpade za vedno, kajti bralci, poslušalci in gledalci (TV) ne moremo prav nič pomagati pri nabavi tega, kar manjka in ne kaznovati tistih, ki so odgovorni za to.

Bogomil Lilija,
Koper

Delo, 17. februarja

Raziskovalne smeri v kulturi do prihodnjega stoletja

V dopisu z naslovom »Raziskovalne smeri v kulturi do prihodnjega stoletja«, ki ga je Delo objavilo dne 17. februarja 1983, napisal pa dopisnik Dela France Forstenič, berem poročilo o področju kulturnega amaterizma, ki ga je kot enega izmed 24 osnovnih tekstov za javno razpravo pripravil dr. Dimitrij Rupel. V njem je kulturno ljubiteljstvo razdeljeno v pretekle kategorije narodnega budništva (prebujanja) in razredne emancipacije (delavskih odrov idr.). Dandanes naj bi po interpretaciji pisca vladal mešan model z dvojno usmeritvijo, namreč z usmeritvijo v razvedrilo in družabnost in ustvarjanje možnosti za druženje ljudi; in težnjo za doseganje kvalitete poklicne ustvarjalnosti in poklicnih umetnostnih ustvarjalcev. Pri tem zadnjem je ugovor, da množičnost z visoko kvaliteto ni združljiva in možna.

Po dopisu posnemam, da D. Rupel namenja kulturnemu ljubiteljstvu posebno raziskovalno nalogo, v čemer ga F. Forstenič podpira.

K poročilu želim prispevati nekaj misli iz dolgoletne raziskovalne in konkretne prakse, ker sodim da je razdelitev na navedene kategorije ter gledanje na ljubiteljsko kulturo, ločeno od »profesionalne« kulture, na raziskovalni ravni preživelo. V času, ko se vse kategorije menjajo, nas vodi tako razčlenjevanje v slepo ulico. Tudi sama kategorizacija, ki jo je izvedel dr. D. Rupel, spada med preživele kategorizacije, čeprav se po njih ravna velik del ZKO (Zveze kulturnih organizacij po občinah, vključno s centralno ZKO Slovenije v Ljubljani). To je razlog, da se vrsta ljubiteljskih skupin ne vključuje v ZKO in živi »neodvisno« po svoje.

Ker je ZKOS (Zveza kulturnih organizacij Slovenije) v marsičem zrelejša in presega tako preteklo in konzervativno kategorizacijo, tudi zajema lažje posamezne skupine neposredno.

Kot vemo, se »profesionalizem« na področjih kulture in umetnosti vedno bolj krči na področje izvajalcev in izvajalskih ansamblov (glasbeniki, igralci, plesalci, lutkarji idr.), medtem ko delujejo umetnostni ustvarjalci in sploh ustvarjalno delo na neprofesionalni ravni – če vzamemo opredelitev profesionalnosti kot zaposlitev, ki od nje neko živijo v ekonomskem smislu besede.

Kot vemo, pisatelji pretežno delujejo »neprofesionalno« in svojo ekonomsko eksistenco ustvarjajo v uredništvih, pedagogiji, in podobnih poslih, tja do prevajanja in lektoriranja. Likovniki živijo in si iščejo ek-

stenco v pedagogiji, uporabnosti idr. Kompozitisti so zaposleni na radiu in TV pa kot pedagogji, dirigenti in tajniki društev.

Zdi se mi, da je zakonitost umetniškega ustvarjanja neprofesionalnega, pa naj si jo tako prikrivamo. In da npr. koreografi, ki nimajo svojih možnosti za zaposlitev kjerkoli, združujejo v sebi kvalitete ustvarjalca in izvajalca – koreograf mora plesalce naučiti in z njimi naščitirati svojo koreografsko zamisel, kar je obremen pedagoška in izvajalska dejavnost skupaj – in njihovo delo je finan-

sihrano predvsem kot izvedba njihove stvaritve. Ne želim razvijati te svoje »heretične« ali danes že tudi ne več povsem heretične filozofije, pač pa jo želim aplicirati na kulturno ljubiteljstvo. Današnje naloge kulturnega ljubiteljstva so po eni strani osvobodjenje človeka od fobij, napetosti, tudi osamljenosti in predvsem neustvarjalne izprazenosti. Dalje današnja naloga in potreba po kulturnem ljubiteljstvu potreba po medčloveški komunikaciji in iskanju odgovorov na današnja globalna vprašanja vsakdanosti in življenja. Naloga kulturnega ljubiteljstva je iskanje novih izraznih načinov za to današnjo vsakdanjo rabo, ki pogosto odseva protest proti življenju in tesnobam, ki jih ustvarjajo družbeni sistemi, urbanizacija, odtujenost od prirode idr. pa sistem šole in nesvoboda doma.

Naloga ljubiteljstva v širšem prostoru kulturnega ustvarjanja in dialektiki razvoja je razvijanje vsebinsko nove umetnosti na njenem začetku epohe, ki je pred nami.

To ni novost. Umetništvo in kulturno ljubiteljstvo je bilo vse čase prva faza umetnostnih sistemov, epoh, stilov. Vsi baletni sveta, od tradicionalnih etničnih do evropskega, so nastajali iz ljubiteljstva in njegovih plesnih oblik. Literatura, dramatika, poezija, vse je v svojem ustvarjalnem aktu potrebovalo neprofesionalno osvoboditev pa tudi ljubiteljsko zakoreninjenost.

In če izhajam iz tega, sodim, da je treba bistveno povezovati kulturno in umetnostno ljubiteljstvo in profesionalno umetnost v skupen cikel umetnostnega razvoja. Čelo kategorizacije pa bo treba prav tako bistveno spreminjati. In ne nazadnje menjati tudi odnos do mesta, ki ga v umetnosti ljubiteljstvo ima.

Pa se tole: v naši raziskovalni skupnosti je problem ljubiteljstva in umetnostne animacije že zastavljen in napravljenih je nekaj raziskav – poznam nekatere, ki izhajajo iz skupinskega raziskovalnega dela laboratorija Kinetikon, kjer sem bila deset let aktivno vključena v raziskovalni tim. Tako metode dela kot teoretska spoznanja vključujem v nadaljnje delo in se zato tudi oglašam, sodim, da naše samoupravljanje in zrelost, ki nam jo prinaša še celo v kriznih situacijah, družbenih nesporazumih in napornih premagovanjih kulturnega birokratizma, osnova, ki na njej danes presagamo med drugim tudi konvencijo kategorizacij, ki jih ponujajo pisanje o »Raziskovalni smeri v kulturi do prihodnjega stoletja«.

Da je to »prihodnje stoletje« tako rekoč že naš danes, najbrž noben pisec ni pomislil.

Marija Vogenlikova,
Ljubljana

»KOLUMBOVO JAJCE«

Izume stresal iz rokava

Priskrbel si je enega in ga uporabljal za kondenziranje mleka. Toda med segrevanjem se je mleko lepilo na stene lonca, se penilo in prekievalo. Strokovnjaki so mu svetovali, naj odneha, vendar jih ni poslušal. Prišlo mu je na misel, da bi namazal lonček in tako je z genialno preprosto idejo izpopolnil tehnologijo za kondenziranje mleka. Bordnova inovacija je bila tako preprosta, da je z veliko težavo prepričal patentni urad v Washingtonu, da je zares odkril nekaj novega. Toda s pisnim pričevanjem, objavljenim v reviji »Scientific American«, ter s kupom številk in potrdil je naposled prepričal patentni urad, da je zares izumil nov postopek velikanškega pomena, se pravi vakuumsko izparjevanje mleka.

Bordnova razlaga, ki je je bila sama intuicija, ni morda takšna, da bi zadovoljila sodobne izvedence za organsko kemijo, zato pa lepo kaže, kako je znal priti do bistva. Mleko je kot kri, je govoril, »živa tekočina«; brž ko pride iz vimena, začneja umirati, se kvariti in razpadati. Vakuum ne dovoli mleku, da bi »umrl«, ko ga zapečatimo v neprodušno posodo. Leta 1856 je Borden dobil ameriški in angleški patent.

Lubenica v krožničku ...

Se preden je njegovo kondenzirano mleko dobilo kupca, je že skušal kondenzirati kavo, čaj in »druga živila«. Kondenziranje se je pri njem spremenilo v obsedenost. »Krompir hočem spraviti v skatlo za tablete, bučo v žlico, največje lubenico pa v krožniček ... Turki so spremenili hektare vrtin v rožno olje, jaz pa hočem najti bistvo vsake snovi!«

Kondenzirano mleko je zelo kmalu postalo trgovski uspeh. Borden je dobil denarno pomoč od bogatega trgovca na debelo v New Yorku, ki ga je po naključju spoznal v vlaku, in ustanovil newyorško družbo za kondenzirano mleko. Leta 1858 je v vasi 150 km severno od New Yorka odkril prvo tovarno kondenziranja mleka. Okoliški kmetje so vozili mleko v tovarno, tam so ga kondenzirali in pošiljali v mesto.

Izbral je bil pravi trenutek za to, da pride na newyorški trg dobro mleko, kajti mesto so pretresali številni škandali zaradi »moriškega mleka«. Časopisi, ki je objavljali Bordnove oglase, je spravil Newyorčane v sveto jezo, kajti razkril je zelo visoko umrljivost otrok zaradi zastrupljenega mleka. V istem časopisu so razglasili mleko, ki so ga prodajali v drugih mestih, za »žganjarske pomije«, kajti dajale so ga krave, ki so jih krmili z ostanki iz

žganjarn. V takem mleku tako rekoč ni bilo tolišč, zopno modrikasto barvo pa so preganjali z barvili. Po navadi so z istimi vozovi prevzajali hlevski gnoj in mleko in »Leslie's Illustrated Newspaper« je pisal, kako silijo bolne krave na noge, da jih pomolzejo pred zadnjim zdihlajem.

Stroge norme

Z Bordnovim mlekom, ki je prišlo še čisto sveže iz mlekarne in ki je bilo čisto, se je prodaja močno povečala. Odpreti je bilo treba nove mlekarne in prodajalne in Borden je določil nove norme za snaznost in kvaliteto, zahteval je, da morajo biti vimena umita z mlačno vodo, da morajo biti hlevi skidani in očiščeni, zlasti tam, kjer je molza. Zahteval je tudi, da mora biti blago, skozi katero precejajo mleko, oprano v kropu, čunje pa jutraj in zvečer suhe. V tovarni so inspektorji zavračali mleko, katerega temperatura je presegala 14 stopinj. Borden je s tem sicer zagrelnil življenje kmetom, obenem pa jim je omogočil, da so postali proizvajalci na debelo. Nič več jim ni bilo treba prodajati mleka od hiše do hiše, delati masla ali sira. Kdor je sklenil pogodbo z Bordnom, je le dostavljal mleko v tovarno, potem pa je na dogovorjeni dan dobil ček.

Leta 1875, leto dni po smrti Gaila Bordna, je družba začela prodajati tudi polnomastno nekondenzirano mleko. Še vedno je bilo zelo stroga z živinorejci, vendar čez nekatere meje ni mogla. Bakteriološka analiza se ni bila znana in pri preizkušanju mleka se je dalo zanesti le na higienske norme, ki so veljale v proizvodnji in predelavi. Leta 1885 je družba začela prodajati mleko v steklenihah, počakati pa je bilo treba skoraj do konca stoletja, da je bakteriološka analiza postala sestavni del predpisa za prodajo mleka in da je pasterizacija postala vsakdanja praksa. Še dvajset let je minilo do uvedbe tuberkulinizacijskega testa živine, kar je obvarovalo otroke pred jetko.

V časih, ko je Borden prišel do kondenziranja mleka, ki ga je bilo mogoče neskončno dolgo hraniti v konzervah, so drugi podjetniki Američani odkrivali poti, po katerih je bilo mogoče spraviti na jedilno mizo vse in skozi vse leto. Francos Nicolas Appert, proizvajalec vina in špicerist, je odkril temeljni proces za spravljanje živil v posode, izumil je postopek, na podlagi katerega je oskrboval mornarico s svežo hrano in leta 1809 ga je Napoleon nagradil za to. Postopki kuhe in zapiranja posod, ki jih je izumil Appert, so povzročili razcvet industrije konzervirane hrane v Evropi 19. stoletja. Pozneje so jih še izboljšali, toda v rabi so še danes.

V štiridesetih letih prejšnjega stoletja se je konzervna industrija razbohotila po ZDA. V konzerve so dajali paradižnik, koruzo, grah in ribe, rake itd. Toda tehnika je bila še dokaj pomankljiva in ves letni pridelek je lahko končal na gnojšču, če je bilo v tovarni kaj narobe. Celotno najbolje urejene tovarne so morale kuhati konzerve v vroči vodi pet do šest ur, zato storitost ni presegla dva ali tri tisoč konzerv na dan.

Pločevinasti simbol ZDA

Državljanska vojna je dala odločilni polet konzervni industriji. Potrebe so bile vse večje. V začetku stoletja je angleški kemik sir Humphrey Davy odkril, da dodatek kalcije-

vega klorata poviša maksimalno temperaturo vrele vode in odprti posodi na 120 stopinj Celzija in se več. Tako je Isaac Solomon, tovarnar iz Baltimora, s tem postopkom skrajšal »kuhanje« konzerv s šest ur na pol ure. Med vojno so morje marsikdaj prvič v življenju jedli hrano iz konzerv in ko so se pozneje vrnili domov, so hvala razširili po vsej Ameriki. Proizvodnja se je tako povečala, da je v desetletju 1860–1870 skočila s petih na trideset milijonov konzerv.

Industrijska izdelava konzerv je zahtevala na milijone škatel. Appertov sistem je bil dober za zapiranje živil v steklene kozarce. V tistem času je sicer neki Anglež iznašel način za spravljanje živil v pločevinaste škatle, toda proizvodnja kleparjev je bila silno majhna: zmogel je narediti šestdeset pločevink na dan. Potem so Američani v prvi polovici 19. stoletja izpopolnili izdelavo pločevink in naredili stroje, ki so jih proizvajali na tisoče.

Leta 1880 je stroj z dvema delavcema in dvema pomočnikoma lahko naredil petnajst tisoč pločevink na dan. Kleparji, ki so branili svoj poklic, so začeli trdit, da so tovarniško narejene škatle škodljive za zdravje, češ da jih spajkajo s strupenimi snovmi – in res ljudje nekaj časa niso hoteli jesti hrane iz tovarniško narejenih pločevink. Toda v dvajsetih letih tega stoletja so v ZDA predelali letno v pločevinke okoli milijardo kilogramov bele pločevine. Konzervna škatla je dobila eno najpomembnejših vlog tako zaradi pomoči, ki jo je prinesla ameriški družini, kot zaradi tega, ker je postala eden najpogostejših odpadkov v deželi.

Vseameriška domiselnost

Zgodovina mesa v ZDA je najlepša ilustracija ameriške protislovnosti, se pravi prizadevanj celotnega prebivalstva, da bi na vse mogoče načine uniformiralo ameriški način življenja.

Trg s svežim mesom je doživel resnično ekspanzijo šele s pojavom prevoza v hladilnikih. Kajti vse do državljanske vojne je meso, ki so ga jedli v mestih, moralo »samo« priti tja. Vsako mesto je imelo svojo klavnico, okoli katere je smrdelo kot med kugo. Če so meso prevzajali na daljše razdalje, so ga morali prekriti ali nasoliti, nato pa spraviti v sode. Vendar to ni bilo več sveže meso. Ko so se pojavili hladilni vagoni, so lahko živino klali na zahodu, kjer so jo redili, in jo vozili na vzhod. Prevoz mesa je močno zmanjšal stroške, kajti pri prevozu živine je bilo kar 35 odstotkov neuporabnih odpadkov. Razen tega ni bilo treba krmiti živine med prevozom, izgube v teži ni bilo, kakor tudi ne izgub zaradi boleznih in poginov.

Organizirani je bilo torej treba hladilniški prevoz mesa z vlaki in to je bila edinstvena prilžnost za podjetne industrijske. Našla sta se dva, ki sta bila kos temu izzivu, eden se je pisal Swift, drugi pa Armour. Včasih sta bila tekmeča, vendar sta njuna priamka tesno povezana z ekspanzijo Chicago, v katerem sta delovala.

Pri štirinajstih letih je Gustavus Franklin Swift postal uslužbenec pri lastnem bratu, po poklicu mesarju, v vasi Sandwich. Postal je samostojen, ko je prihranil dovolj denarja, da si je kupil, telico, ki jo je zaklaj, meso pa prodajal od vrat do vrat. Potem je postal živinski trgovec in potoval je po deželi. Leta 1875 je bil v Chicago. Tam ga je prešinila

PRED INDUSTRIJSKO SMRTJO – Zbiranje živine na železniški postaji v Chicagu

misel, da bi bilo čisto mogoče povečati pošiljke mesa iz Chicaga, toda s pogojem, da bi klali in razkosali meso v tem mestu.

Takšne reči so sicer že počeli, vendar samo poizmiti, ko se meso zaradi mraza ni pokvarilo. Swift je bil sklenil, da bo to počel skozi vse leto. Njegov načrt je bil tedaj prav tako tvegan kot petindesetdeset let prej Tudorjev, ko je sklenil pošiljati le na Antile. Swift je imel prednost pred tekmeči v tem, da je kot lastni žep poznal trg s mesom v Novi Angliji. Ko je ugotovil, da mu noče pomagati nobena družba, ki je pošiljala živino na vzhod, se je tako rekoč v obupu obrnil na železniško družbo Grand Truck Railway: prevzela je prevoz mesa v hladilniških vagonih, vendar s pogojem, da Swift sam priskrbi takšne vagonce. Swift je drzno investiral svoj kapital v nakup desetih hladilnih vagonov, pa tudi v študij za izboljšavo takšnega prevoza. Leta 1881 je že imel hladilni vagon, ki je prevajal na vzhod meso, razkosano v Chicagu, ne da bi se pokvarilo. Ko so železniške družbe spoznale, da bi se s takim prevozom dalo zaslužiti, so se pogvale v boju. Mesnice na zahodu so tudi zavohale prilžnost in precej podjetnikov se je povezovalo s Swiftom. Njegove pošiljke so brž žbile ceno svežega mesa v toliški meri, da je »Harper's Weekly« že leta 1882 pisal o »dobi poceni govedine«.

»Demontažni trak«

Swift je v nekaj letih postavil na noge orjaško industrijo. Živino je zbiral v Chicagu. Tam jo je bilo treba čimhitreje zaklati in meso natovoriti v hladilne vlake. Izogniti se je bilo treba pretovarjanju mesa med potovanjem, zato je bilo treba ponočitli širino tirov po vsej ZDA, kar je v tistem času zahtevalo velikanške organizacijske napore. Poskrbeti je bilo treba, da se meso ne bi pokvarilo, ko bi vagon prišel na cilj, na primer v New York, zato se je vagon moral ustaviti tako, da so bila njegova vrata natančno pred vrati v hladilnico na postaji.

Drsnice, na katerih so viseli kosi mesa v vagonu, so bile po Swiftovem načrtu v isti visini kot drsnice v hladilnici, tako da je meso

bilo v hipu raztovorjeno in se ni niti najmanj otopilo. Časopisi so z obudovanjem pisali o tem, češ da je meso naposled se kar na tistem kavljju, na katerega so ga obesili v čikaski klavnici.

Swift se je spoznal tako na živinorejo kot na klavnice in mesnice, hotel pa je narediti konec tradicij. Če naj bi hitro in ekonomično razkosali prašica tako, da bi dobili kos, kakršno so zahtevale gospodinjice, je bilo treba uvesti nekaj, kar je Siegfried Gideon potem imenoval »demontažni trak«. Mesarji so z enakimi gibi rezali vedno ene in iste kose mesa in jih obesili na kavljje ali pošiljali v embalarico. To je bil že pravi tekoči trak in tisti, kar je Henry Ford pozneje uvedel v svojih avtomobilskih tovarnah, je v marsičem nastalo na podlagi izkušnje v razkosavanju svinine. Po ameriškem načelu je bilo treba proizvodnjo najprej poenostaviti, potem je

ANKETA DELA: Uresničevanje gospodarske stabilizacije

Slabega gospodarjenja je bilo veliko, ker slabi gospodarji niso bili nikoli dovolj kaznovani

V zadnjem času se nekatere okoliščine, v katerih mora delovati gospodarstvo, izredno hitro menjavajo. Dolgoročni program gospodarske stabilizacije, katerega sklepi del je Kraigherjeva komisija pravkar dala v javno razpravo, dokaj natančno nakazuje, kakšne spremembe bo treba še napraviti v našem gospodarstvu in kakšne bodo naloge sprotne in dolgoročne gospodarske politike. Mnenja o tem, kaj bi morala storiti gospodarska politika najprej oziroma katero področje stabilizacijskega programa je v zdajšnjem trenutku najpomembnejše, pa so sila različna. Zato smo povprašali precej jugoslovanskih ekonomistov in direktorjev (36), kaj predlagajo storiti čimprej oziroma na katerih področjih najmanj izpolnjujemo stabilizacijske programe. Dobili smo naslednje odgovore:

MILJKO TRIFUNOVIČ: Naša nestabilizacija, ki izvira iz modela gospodarstva, pa tudi širše, je po svoji moči zelo fundamentalna. Stevilne družbene, javne in zasebne navade ter pojmovanja so povsem porabniškega značaja, kar posredno in neposredno pripomore k neravnovesju med potrebami in možnostmi. Vprašanja, kje grezi vlada, da gibanj v državi ne ustali, so torej neprimerna in ne realna. Vlada – ZIS, republiški in pokrajinski izvršni sveti, samoupravne interesne skupnosti delujejo v okviru obstoječega gospodarskega modela. Sprejeti sklepi so v glavnem administrativni, kajti vlada je izvršni organ skupščine in zatorej sama državni administrator. Takšni sklepi pa takšne nestabilnosti ne morejo odpraviti.

Nastalih odnosov v družbi in gospodarstvu vladni sklepi ne morejo spremeniti, pa tudi če so težnje in pričakovanja v glavnem drugačni. V sedanjih razmerah ustvarja administriranje gospodarskih zadev privid nekakšnega dogajanja, sicer pa vladni ukrepi v glavnem ne prinašajo nič drugega kot omejitve, zato logično prispevajo k stagnaciji, površen opazovalec pa ima vtis, da probleme uspešno rešujemo. Če izvajamo linearno zmanjševanje porabe in padanje standarda, je ta vtis zmožen, kajti domala vsi kazalci gospodarskega gibanja kažejo negativne težnje.

Takoji odpreti devizni trg

Prvi korak, ki ga moramo narediti na poti do stabilizacije, je, da v sistemu ustvarimo možnosti, v katerih bo organizacijsko in statutarno nastalo socialistično samoupravno gospodarsko podjetje, sposobno poslovanja v tržnih razmerah. Njegove pravice in obveznosti ter vse, kar iz tega izhaja, morajo biti nedotakljive in družbeno zaščitene. Odgovornosti za neuspeh in pravice do sadov uspeha ne smemo odmerjati vspretek.

Glede na trajni razvojni značaj izvoza moramo vse razvoje in tekoče ukrepe usmerjati k temu cilju. Gibanje finančne akumulacije in devizni zdaj praktično ni mogoče zunaj ožjih teritorialnih meja, brez te mobilnosti pa ni mogoče preurediti gospodarstva tako, da bo pripravljeno na večji izvoz. Zato je treba gospodarskim organizacijam nujno omogočiti, da bodo lahko vlagale v druge delovne organizacije, ne da bi zaradi takšnega poslovanja tvegale lastnino in korist.

Takoj moramo odpreti devizni trg ter omogočiti vse stimulacije in ugodnosti, namenjene izvozu blaga in storitev, pa tudi druge pravice, kadar se devize prodajajo na deviznem trgu. Tistemu, ki deviz ne bo prodal na deviznem trgu, ne smemo dati niti razvojnih prednosti niti spodbude. Ne smemo ga obravnavati kot izvoznika, to pa pomeni, da ne more uživati vseh tistih ugodnosti, tudi kreditnih, uvoznih in drugih ne, kajti te so namenjene tistim, ki prodajajo devize na enotnem jugoslovanskem trgu.

V skladu z že navedenim je treba odpraviti kontrolo cen, kar ne bi veljalo samo za manjše število ključnih izdelkov, ki imajo v ponudbi na domačem trgu že tako monopol. Prav tako je treba uzakoniti pravico do večjih razlik v dohodku med delovnimi organizacijami in posamezniki ter ustvariti takšne gospodarske možnosti, da bo mogoče presežke oziroma prihranke od tako zasluženega dohodka brez tveganja za lastnika vlagati v re-produktivne tokove gospodarstva.

Za trajno stabilizacijo so bolj kot administrativni potrebni gospodarski ukrepi. Pravica uspešnih do zaštite mora preglasiti zdaj li-nearno solidaritno in pravico do zaštite ne-uspešnih.

VILJEM MERHAR: Kolikor soglasno s tem, da je naša inflacija povpraševalna in je pojava oblika delitve (stroškovne) in strukturne inflacije, ki se ji prav zaradi strukturne inflacije pridružuje še uvožena inflacija, potem bi morali za vsako od navedenih oblik inflacije (zariski inflacije) napraviti ustrezen in z oblikami inflacije konsistenten stabilizacijski program. Ta program pa bo moral smiselno povezati kratkoročno stabilizacijsko usmeritev, ki lahko pristopa k stabilizaciji iz povpraševalne strani z redukcijo vseh oblik neproduktivne potrošnje, z dolgoročno stabilizacijsko usmeritvijo, ki mora nujno pristopiti k stabilizaciji iz ponudbene strani. Kratkoročne vidike stabilizacije gospodarstva moramo tedaj povezati z njihovimi dolgoročnimi vidiki, če želimo uspeti v stabilizacijskih prizadevanjih v procesu stabilizacije gospodarstva in družbe. Nepovezanost in nekonzistentnost kratkoročnih z dolgoročnimi stabilizacijskimi usmeritvami se je v naši praksi namreč že izkazala kot neučinkovita. Zato si sploh ne bi smeli dovoliti ponovitve stabilizacijskih pretežno kratkoročnih in zgolj na povpraševalno stran vezanih sredstev ekonomskih politike, ki smo jih uporabljali po letu 1965, ko smo stopili v družbenoekonomsko reformo in ko, kakor je znano, s stabilizacijskimi prizadevanji sploh nismo uspeli. Nasprotno, inflacija smo poglobili in jo čedalje bolj poglobljamo.

Povečati družbeno produktivnost

Kratkoročno na povpraševalno stran – to je na redukcijo vseh oblik neproduktivne po-

trošnje – usmerjeno stabilizacijsko politiko bo treba ocenjevati tudi z vidikov zaposlovanja naših produkcijskih kapacitet, ker si v procesu stabilizacije našega gospodarstva iz socialnih in populacijskih razlogov ne bi smeli dovoljevati prekomerne nezaposlenosti. Prav zadnji vidik zahteva in poudarja dolgoročno sredstva stabilizacijske politike, ki naj preko vplivanja na ponudbeno stran, to je preko učinkovitejšega narodnogospodarskega in podjetniškega planiranja, aktivira naše človeške, materialne in prirodne produkcijske faktorje tako, da se bo ob povečanju družbene produktivnosti, ki jo moramo dosegati predvsem s povečano učinkovitostjo investicij, povečala družbeno usklajena ponudba, ki bo omogočala čedalje manj motenj v procesih naše družbene reprodukcije.

VALENTIN MENDIŽEVČ: Žal danes ugotavljamo, da vseh nalog, za katere smo se opredelili z resolucijo o ekonomskem razvoju za leto 1983, na vseh področjih ne izpolnjujemo, morda so edina izjema le osebni dohodki. Za slednje smo v preteklih letih govorili, da so vzrok inflacije. Danes zanesljivo, lahko trdimo, da to ni res. Zato se sprašujemo ali so bili resolucijski cilji pretirano optimistično postavljeni, čeprav osebno mislim glede na sedanji položaj, da niso bili, ali pa smo bili ne dovolj resni in ne pripravljeni akcije tudi izpolnjevati. Na žalost ugotavljamo, da produktivnost ne raste, celo pada, da raste inflacija, da nimamo zanesljivega sistema in v pravih ekonomskih kriterijih za obvladovanje cen, da se povečujejo stroški proizvodnje, še posebej skrb zbujajoče pa je, da se povečuje družbena težnja na račun splošne in skupne porabe. Grozi pa nam tudi enotno visoka prekoračitev zveznega proračuna.

V anketi so sodelovali: dr. MILJKO TRIFUNOVIČ, inštitut za zunanjo trgovino, Beograd, dr. VILJEM MERHAR, ekonomska fakulteta Borisa Kidriča, Ljubljana, VALENTIN MENDIŽEVČ, glavni direktor IMP Ljuba Viktor Kolesa, Ivančica, mr. VUK OGNJANOVIČ, guverner narodne banke Črne gore, ZVONIMIR TANKO, ekonomist, svetovalec, Ljubljana, dr. FRANCE ČERNE, ekonomska fakulteta Borisa Kidriča, Ljubljana, dr. ILIAS BOŠNJAKOVIČ, ekonomski inštitut, Sarajevo, mr. RASTO OVIN, visoka ekonomska-komercialna šola, Maribor, OTO NORČIČ, ekonomska fakulteta Borisa Kidriča, Ljubljana, MIRO STERŽAJ, direktor DO Mlekopromet, Ljutomer.

Spremeniti miselnost – ne menjati zakonodaje

Vse to negativno močno vpliva na tiste organizacije, ki se aktivno vključujejo z večjim deležem v izvozu na zahodna tržišča, še posebej pa tiste, ki več izvažajo kot uvažajo. Od tod tudi trditve nekaterih, da se bolj izplača prodajati doma ali izvažati na vzhodna tržišča, kjer so razmeroma dobre cene in ne tako strogi prodajno-tehnični pogoji. Ob tem pa jim izdatno pomaga še nerealno visoka vrednost klirinskega dolarja. Zato ni presenetljivo, če nekateri izvozniki raje izvažajo na vzhodna tržišča ali pa prodajajo doma po razmeroma visokih cenah in kupujejo v taki ali drugačni obliki konvribilne valute po 100 odstotkov višji ceni, ker to tudi zmorej, kot da bi se vključevali v zahodni trg pod razmeroma težkimi pogoji. Včasih se na teh tržiščih komaj pokrrije vse materialne stroške.

V zadnjem času se pojavlja močno prisotna ne samo devizna, temveč tudi dinarska nelikvidnost. Za dinarsko nelikvidnost moramo iskati vzroke v dokaj skromnih izvoznih vzpodbudah pri izvoznikih, neurejenem sistemu cen in ne nazadnje v razbitosti našega samoupravnogospodarsko-poslovnega sistema gospodarskih subjektov.

Mislim, da ni potrebno v ničemer menjati naše sedanje zakonodaje, temveč spoštovati veljavno in v mnogem spremeniti miselnost. Potrebni smo več let in treba je bilo zapustiti v nelikvidnost, da smo ugotovili, da naj bo delovna organizacija tisti gospodarski subjekt, na kateri naj se vodi poslovna politika, pa tudi zbiranje kapitala. Le na ta način bomo pričeli reševati našo težo precej zamujeno investicijsko politiko in odpravljali tako dinarsko kot devizno nelikvidnost. Samoupravne povezave naj bi bile take, da bi se sleherna delovna organizacija devizno in likvidno sama pokrivala ob programski povezavi vseh temeljnih organizacij, kakor tudi v reprodukcijski verigi.

VUK OGNJANOVIČ: Razmislimo že končno temeljito o tem, koliko nas stanejo naši izdelki in naše storitve. Začnimo z analizo, ki kritično razgrinja prvine vseh naših stroškov, od stroškov temeljnih organizacij zruženega dela do stroškov na vseh ravneh samoupravnih organizacij zruženega dela in stroškov družbene organizacije od občin do federacije.

Kako do povprečne evropske storitosti

Cilj bi moral biti, da dosežemo povprečno evropsko delovno storitost in učinek poslo-

vanja, da se poslovna politika organizacij zruženega dela, torej gospodarskih subjektov, tesno poveže z ukrepi gospodarske politike, da se izločijo sistemi, ki ne temeljijo na pozitivni, temveč na silil k storilnemu in učinkovitemu delu. Tako se moramo lotiti zvečanja konkurenčnosti našega blaga, naših proizvodov na tujem trgu, s tem pa tudi zvečanja deviznega priliva. Hkrati je to prava pot do utrditve nacionalnega gospodarstva in celotne družbene organizacije.

Sploh pa na tem področju in pri tej usmeritvi še vedno nimamo jasnega odnosa do stabilizacijskega programa. Prav tu, zaradi nerazumljivega omejevanja, da iz institucije družbene lastnine izpeljemo celoto sistema, najbolj – da ne rečem dramatično – zaostajamo.

ZVONIMIR TANKO: Kot je danes že docela jasno videti, smo prišli na konec neke gospodarske poti. Taka namreč, po kateri smo izgubili vsakršno objektivno mero za vsakršno gospodarsko dejavnost: cene niso več cene, stroški niso več stroški, plače niso več plače, dobička sploh ni več, je samo še dohodek, ki smo ga že deset let naprej prahili, izguba ni izguba, dolgi sploh niso več dolgi. Delo ni več delo, spodbuda za delo ni več to, proizvodnja ni več proizvodnja, prodaja ni več prodaja, nakup ni več nakup, dinar ni več dinar – ostala je samo še (tupa) valuta, ki nam grozi, da nam bo vse – seveda sprčo vsega prej narobe obrnjena – kar smo doslej dosegli, uničila.

Preizkušeno (kmečko) pravilo gospodarjenja

Zato moramo začeti znova gospodariti in to od samega začetka in seveda po starih preizkušenih pravilih (kmečkih, da tako rečem) gospodarjenja:

● prvič, ne glede na doseženo stopnjo inflacije moramo omogočiti gospodarstvu, da formira svoje cene po stroškovnem načelu – lahko tudi v zvezi s tujimi cenami, kjer je taka primerjava možna. Tako bomo z ene strani sploh videli, kje kdo je in z druge strani uravnovesili pretirano povpraševanje, kar je sploh prvi pogoj za normalno gospodarjenje. Priznajmo že enkrat, da je inflacija posledica neracionalnega gospodarjenja družbe kot celote in ne preganjanja jo z administrativno in nesmiselnim kontrolo nad cenami. Spodajmo se raje z njenimi vzroki, sicer se bo znalo vse proizvodniško gospodarstvo, ki ima cene pod neekonomskim nadzorom, v izgubo;

● in to je drugo. Začnimo družbeno usmerjati delitev dohodka in osebnih dohodkov tako, da bo delitev res postala vzvod za racionalno gospodarjenje naše družbe. To pa pomeni, da moramo določiti neke osnovne plače (globalno) po objektivnem pomenu gospodarskih dejavnosti in tako omogočiti gospodarstvu, da bo lahko normalno formiralo svoje stroške. Preostalo je dobiček, ki naj postane osnovno gibalno racionalnosti gospodarjenja, od njega naj zavisi delež iz dobička, ki se za spodbudo deli na plače. Vse vodstvene osebe v gospodarstvu naj formira – družbeno urejeno seveda – svoje osebne dohodke, tako da bo čimom, najmanj polovica plače odvisna od družbenih meril doseganja dobička. Le tako bomo ustvarili zadostno spodbudo, da se bo vodstva sestava začela bolj prizadevati za čim racionalnejše gospodarjenje – svojega – podjetja;

● tretje, omogočimo po stroškovnih načelih, izvoznim naravnanim gospodarstvom – ki mora seveda tudi uvažati – da bo imelo večje dobičke in zato seveda tudi večje osebne dohodke in investicijske sklade, da se bo lahko bolj uspešno kot doslej in kot drugi razvijalo. Ne dušimo ga z državnim kontrolo cen kot doslej, ker je to v bistvu v nasprotju s cilji, ki si jih zastavljamo oziroma ki si jih moramo-hteč, nočes-zastavljati;

● četrto, odločno je treba zmanjšati družbeno nadstavbo in s tem zmanjšati družbeno težnjo; tako bomo omogočili gospodarstvu, da se bo tudi po tej strani gospodarsko okrepilo. S tako družbeno težnjo, kakršno imamo sedaj – seveda na vseh družbenih ravneh – ki znaša skoraj toliko kot vse plače zaposlenih v gospodarstvu, ne moremo napraviti niti koraka naprej. Niti vračati dolgov, niti ustvarjati akumulacije za prihodnji razvoj;

● in peto, nobenega izhoda iz sedanjega položaja ni brez velikih žrtv in brez velikih pretresov, tako za vse nas kot za posamezna podjetja ali cele gospodarske veje. To velja tako za življenjski standard kot za sedanje in prihodnje zaposlovanje. Ljudi bo treba znova navaditi delati in prijeti za vsako delo, tako kot prej v najhujših časih. To pa brez velike muje in muje ne gre. Preveč smo se v preteklosti razvzdili malo in slabo delati in sorazmerno lahko živeti. Temu je sedaj konec! Začetek novega pa je izredno težak, saj je pravzaprav pravo nasprotje vsega tega, kar smo doslej delali.

FRANCE ČERNE: Na anketno vprašanje, kaj storiti čimprej, bi na kratko odgovoril tole: to je že storil oziroma kaj kmalu storil Zvezni izvršni svet oziroma zvezna skupščina.

Glede na izjemo ali tudi izredno stanje, v katerem je našo gospodarstvo oziroma Jugoslavija – naznajte in naznajte – menim, da ima ekonomski sistemski teoretičar malo manevrskega prostora in preveč tvegajočih dilem za drugo razmišljanje. Po točki zvoniti je prepozno (zvonil pa sem – to moram danes ugotoviti – skoraj dvajset let). Zgodovina se ponavlja, toda vsakokrat stane več. Čeprav je vsem znano, da se starih napak ne popravljajo z novimi. Žal smo morali vse te napake videti šele s tujimi očmi.

Potrebne so izjemna pripravljenost, enotnost in sposobnost

Zato bi izrazil bolj politično kot ekonomsko mnenje: danes so nam potrebne bolj kot kdajkoli izjemna pripravljenost, enotnost vseh delovnih ljudi in narodov, izjemna sposobnost in moralna odgovornost vodilnih gospodarstvenikov in gospodarskih politikov. Nared rečem, pa moram, da je vsega tega v naši družbi premalo, celo vse manj. Ljudje težko verjamejo nečemu, če so besede tako dolgo rojevale samo besede...

ILIAS BOŠNJAKOVIČ: Dolgoročni program gospodarske stabilizacije je kompleksna in zapletena zamisel. Težko je iz njega izločiti posemne področje in mu pripisati, da je najvažnejše. Veliko je vprašanj, ki terjajo prave odgovore, če hočemo, da program uspe. Nakazal bom nekatera od teh vprašanj, ki so po mojem mnenju odločilnega pomena.

Združeno delo mora prevzeti svojo odgovornost za razširjeno reprodukcijo in razvoj. Čeprav je ta odgovornost z ustavo in zakonom o združenem delu že začetna, v praksi še vedno ni prišla povsem do izraza. Uveljavila se je miselnost, ki takšni usmeritvi ni v prid. Te miselnosti pa ni mogoče spremeniti čez noč, še zlasti ne, če ustvarjamo možnosti z zakoni in predpisi. Potreben je proces »reform« miselnosti in morale.

Ekonomske zakonitosti morajo odigrati odločilno vlogo. Da bi se to zgodilo, so potrebne ustrezne razmere, v katerih igrajo nujna, pritisk in negotovost pomembno vlogo. Ravnozveja med pravicami in odgovornostjo ni mogoče vzpostaviti brez močnega delovanja teh prvin. Toda nekatere temeljne vrednote našega sistema, kot sta varnost in solidaritno, lahko otolijo ost delovanja ekonomskih zakonitosti. Zato je

treba v tem pogledu spretno vzpostavljati odnose, ki so sprejemljivi in tudi delujoči.

Svetu ponuditi naše sposobnosti

Usmeritev k ustvarjanju širših možnosti za ekonomske zakonitosti našega naraščanja na področju načrtovanja in trga. Najčistejši prostor za delovanje imajo ekonomske zakonitosti na trgu, na katerem vlada konkurenca. Vsako načrtovanje posredno ali neposredno vpliva na omejevanje tega prostora. Upoštevajoč vse to, se moramo nenehno truditi, da dobimo največje se razmerje med načrti in trgom, kajti to zagotavlja tudi uresničevanje samoupravnih ciljev in učinka.

Na področju razvoja moramo naloge uskladiti z realnostjo. Večje vključevanje v mednarodno delitev dela je resen problem. To, kar imamo ponuditi svetu, niso toliko naravni viri (predelani) kot naše sposobnosti, ki jih bomo morali dolgo in vztrajno razvijati. Prav zaradi tega je intenzivnejše vključevanje Jugoslavije v mednarodno delitev dela naporno in zapleteno. Toda uspeh ni nemogoč, če bomo zavzeto krenili v tej smeri.

Zdaj pa še nekaj o motivih našega razvoja. Doslej smo govorili, da proizvajamo iz potlač. To je nedvomno humano načelo, toda z njim v surovem svetu konkurence ne bomo prišli daleč. Ne smemo pozabiti na cilje same ekonomije, ki mora biti tekmovalna in prodorna, storila in učinkovita, skratka vitalna, če se hoče obrždati in napredovati v težkem boju na svetovnem trgu. Le takšna je lahko podlaga za visoke cilje naše samoupravne družbe.

RASTO OVIN: Menim, da ne gre za vprašanje gospodarske politike, saj le-ta v razmerah, ko so med sabo pomešani elementi direktivnega gospodarstva, dogovorne »ekonomske« in inertnih tehnoloških tržnih povezav, lahko stori le boro malo. Bolj značilna za sedanji trenutek je nujna potreba po vzpostavitvi sistema gospodarskih mehanizmov, ki bo naravnani na proizvodnjo, saj drugega jamstva za nadaljnji razvoj pač ni. Predpogoj za takšno izboljšanje gospodarskega sistema je kreativen dialog, ki pa ga vse preveč ovirajo razni predposodi, ki so za naš čas in položaj že težko razumljivi.

Na 100 zaposlenih – 102 zaposlena v režiji

Mnenja sem, da je v zdajšnjem trenutku najpomembnejše sistemsko urediti razdelitev proizvodnje. Najbolje smo v tem do sedaj uspevali pri zaviranju osebne porabe, vendar so možnosti že skoraj izčrpane. Razen tega gre tukaj tudi za nagajevanje tistih, od katerih pričakujemo večjo proizvodnjo. Zmanjšati je potrebno breme, ki smo ga gospodarstvu naložili v »dobrih letih«, ko smo razvili brezštevilne upravne in polupravne institucije, ki bistveno bolj učinkujejo na povečanje potrošnje, kot pa na povečanje proizvodnje in učinkovitosti gospodarjenja. Znan je podatek, da smo imeli lani na 100 zaposlenih v neposredni materialni proizvodnji 102 zaposlena v režiji vseh oblik.

Raziskave na Institutu za ekonomsko diagnozo in prognozo na Visoki ekonomsko-komercialni šoli v Mariboru so pokazale, da je delček fiskalnih in parafiskalnih obremenitev v jugoslovanskem produktu na ravni tistega, kar ga imajo najrazvitejše dežele Evrope (skandinavске dežele, Benelux). Pri tem pa je raven družbenega produkta na prebivalca v Jugoslaviji med najnižjimi v Evropi. Omenjena poraba (v strukturi cen) seveda draži naše izdelke in dodatno zmanjšuje naše možnosti za izvoz. Mislimo, da so ravno tukaj rezerve za kompenziranje pritiska.

STABILIZACIJA PO FRANCOSKO

Elizejski napitek in samokritika

PARIZ, julija – Može obrtnika Jacquesa so zvali 80 kil sintetičnega blaga, iz katerega je sešita največja zastava na svetu, tricolora, ki šestkrat na leto plapolala pod obokom slavaloka zmage. Nad vrtovi Trocadéra so se razletele poslednje rakete enega najdražjih ognjemeta v kroniki praznovanj 14. julija, kamioni mestne snage so odpeljali na tone odpadkov z Marsovih polj, parterja te pirotehnične predstave.

Po prazničnem četrtku so začele francoske počitnice. Že v petek je bilo vse zaprto, čeprav je bil še delovni dan.

Tradicionalna vojaška parada na Elizejskih poljanah je bila letos v znamenju »stabilizacije«, in tudi slavnostno tribunno na trg Concordie so tokrat pravi postavile kar inženirske enote – da ne bi bilo treba plačati računa zasebnim podjetjem. Samo obrtnik Jacques Cottin je spet spravil v pet 6.000 frankov, kolikor stane državo enodnevna sposojalnica največje zastave na svetu, sešite že leta 1955. V ceni je namreč vrčnaueno nenehno obnavljanje barv, rdeča najhitreje obledi, pravi, kajti to polje morajo menjati dvakrat na leto, modro samo enkrat, belo redkeje. Razvijanje velikanske tricolora traja dvajset minut: 352 kvadratnih metrov blaga, dolgega 22 in širokega 16 metrov, je kolčiva operacija, kajti v prepihu pod visokim obokom Slavoloka zmage morajo paziti, da se zastava ne bi vnela ob večnem plamenu na grobu Neznanega vojaka.

Viski rodoljubnega okusa

Prav tako tradicionalnega sprejema na vrto Elizejske palače pa stabilizacija ni osiromašila. Med kakimi 5000 povabljenih ni bilo Georgesa Marchaisa, generalnega sekretarja KPF, čeprav se je že dan poprej vrnil z nepričakovane obiska v Moskvi.

Pariška politična srenja je v tej vidni odsotnosti videla dokaz rastočih nesoglasij med državnim poglavarjem in komunisti, baje pa je pismo s povabilom običajno na pošti in ko so to ugotovili, je elizejski motorist v zadnjem hipu odhitel na sedež KPF z novim

ska, ki ga na naše cene vršijo drseči tečaj in obresti.

OTO NORČIČ: Problem stabilizacije našega gospodarstva leži v dobrih meri zunaj domene praktične ekonomije, čeprav so usklajen ekonomski sistem, pravilna ekonomska politika in ustrezno izbrani ukrepi prvi pogoj za stabilizacijo. Vse to je namreč lahko brezbizno postavljeno, pa v resnici ne bo pravih rezultatov, če se ne bomo »stabilizirali« prvenstveno na moralno-etičnem in tudi političnem področju, na katerem se oblikuje sistem vrednot in norme našega vsakdanjega obnašanja. Gospodarska kriza takih razsežnosti, kot smo ji priča, je lahko nastala le z dovoljo širše krize družbene zavesti, sicer bi jo že zdavnaj premagali.

Rehabilitacija socialističnih norm obnašanja

Ozdravitev gospodarstva terja zato nujno vzpostavitev in rehabilitacijo takih družbenih norm obnašanja, ki bi naj oblikovale socialističnega človeka in socialistično družbo kot celoto. Te norme in pravila obnašanja bi nujno morale vključevati naslednje:

– odpravo vseh privilegijev in možnosti izkoriščanja;
– izpolnjevanje sprejetih obveznosti (n. pr. pravočasno plačevanje računov in vračanje dolgov)
– uveljavitev načela »vsak po svojih sposobnostih, vsakemu po njegovem delu«;
– delitev le ustvarjenega produkta in družbena kontrola te delitve;
– uveljavitev kulta dela in varčevanja (za jutrišnji dan, za nova delovna mesta mlade generacije);

– družbeno ovrednotenje vseh faktorjev proizvodnje (kapitala, dela in zemlje), kjer bi objektivni ekonomski mehanizmi določali njihove cene uporabe in s tem preprečevali, zasebniki, skupinski priščanje dela družbenega kapitala, osebne dohodek za nedelo in nadaljnje naraščanje neobdelane rodovitne zemlje, itd...

Naše spremenjeno in moralno-etično prenovljeno ravnanje v tej smeri, bi lahko v zelo kratkem času stabiliziralo naše gospodarstvo. Kot posledice spremenjenega ravnanja vidim velike dodatne presežke družbenega produkta, v okviru njega pa na novo predvsem presežke hrane in turističnih storitev, kot rezultat dela in naših izvirnih inovacij; velike presežke, ki bi trajno zagotavljali zdrave temelje našim mednarodnim ekonomskim odnosom, brez bojazen, da ne bi mogli poravnati naših mednarodnih ekonomskih obveznosti.

Kar se pa tiče strogo ekonomskega vidika prioritete določene področja stabilizacije, je to gotovo tisti področje, na katerem se oblikuje merilo vrednosti in cene, to je področje denarja in kredita, tam, kjer se oblikuje veljava domače denarne enote in njeno razmerje do tujih valut, saj vidimo, da je dinar izgubil primarno funkcijo: merilo vrednosti in cene ter delno celo funkcijo plačilnega sredstva. V širšem smislu spada sem tudi področje družbenega kapitala in oblikovanje njegove cene, ki bi dovolj visoka, odvracala gospodarske avanturiste od nepremišljenih investicij in bolj kot do zdaj favorizirala res tiste panoge, kjer imamo komparativne prednosti, kot sta kmetijstvo in turizem.

MIRO STERŽAJ: Težko je je opredeliti za področje, ki bi pomenilo hitrejšo gospodarsko uralitev. Menim, da je teh več in so med seboj sovodvisna. Nekaj nepravilnosti je v ukrepanju, kar je verjetno posledica po hitrem postopku sprejetih nedorečenih zamisli. Še večja resnica pa je verjetno v tem, da smo pri izvajanju nedosledni. Vendar pa bo red povsod tam, kjer bodo ljudje upoštevali usakojene ali dogovorjene norme, kajti vsako krizno obdobje zahteva še posebej predvsem red in delo.

Mislim pa, da zahtevajo posebno pozornost:

vabilom, toda generalnega sekretarja tedaj že ni bilo več v prestolnici. Se non è vero... Pač pa je namesto Marchaisa videla elizejske vrtove sedemdesetletna ženička, ki je ni nihče povabil. Varnostni ukrepi so bili letos izjemno strogi, toda podjetna neznanca se je preprosto prilpila kolegu iz Tanjuga, ki je ob kovanih vrhavih visoke ograje s pozlačeni otmili lepo pokazal povabilo in dokumente, potem pa malce debelo pogledal, ko je sicer elegantno oblečena starka skupaj z njim hladnokrvno odobrednela na sprejem in se mu sredi trate, na varnem pred usesi varnostnikov, hitela zahvaljevati, ker ji je »pomagal« da se ji je uresničil življenjski sen – videti predsednika republike in francosko smetano.

Nepovabljeni gostja najbrž ni poskusila pijače, ki so jo točili ob tej priložnosti. Vse, s čimer so na sprejemu namreč postregli, je bilo »Made in France«, kot so gostitelje posebej poudarili – včevši viski. V splošni kampanji omejevanja uvoza in spodbujanja domače proizvodnje so elizejski intendant staknili edinega Francoza, ki kuha pravi viski. Oziroma, ga je kuhal, kajti zaradi prehude tuje konkurence in prešibke komercialne mreže je proizvodnjo pred tremi meseci ustavil. Elizejsko naročilo – 300 steklenic z etiketo »Whisky Breiz«, kar po keltško pomeni »bretonske viski« – je za monsieur Dikan-skija, lastnika podjetja, ki sicer destilira industrijske alkohole in melase, kajpada prvostan in še brezplačna reklama, pa bo nemara še enkrat poskusil konkurirati pristnemu »Scotch«. Kljub rahlo pomilovalnim ocenam največjih pariških izvedencev, ki so v naslednjih dneh strokovno okušali »Le Bi-nious«, kot se sicer imenuje znamka te pijače. »Da se piti« je rekel šef slovitega lokala »Harry's Bars«. Še slovitejši Gaston Jenôtre, gostinec, specializiran za pripravu najelicitnejših sprejemov, pa je blagohotno ugotovil, da se »okus te simpatične pijače giblje med okusi cognaca, calvadosa in armagnaca.« Ministrica za zunanjo trgovino Gressonova neusmiljenih kritikov gotovo ne bo predlagala za odlikovanje z Legio časti: zdaj je moda in nasplod državljanska dolžnost, da v trgovini kupca z napisni in etiketami opozarjajo, da je razstavljeno blago francoskega izvora.

Pogovor pri kavi in rogličkih?

Tradicionalen je bil tudi gostiteljev govor na elizejskem sprejemu. Predsednik Mitterrand je moral tokrat postaviti nekaj pik na i, najprej zaradi Marchaisovih raketnih manevrov v Moskvi, potem zaradi »samokritike«, ki mu jo je bil pripisal neki znan novinar. Zadnje dni junija je državni poglavar namreč ob uri zajtrka pred mikrofonom radijske postaje Evrope 1 »kramljal« s tremi novinarji, po oddaji pa z njimi posedel ob kavi in rogličkih. Nevezani pogovor, ki je bil vsekakor zanimivejši od premišljenih odgovorov, pripravljenih za eter, je eden od trojice novinarjev nato po spominu zapisal in ga gladko objavil v nekem malo branem katoliškem tedniku. Novinar je sicer pošteno opozoril, da intervju ni uraden, vendar je predsednikove besede pogosto postavljaj med narekovanje. In kakšne besede!

»Res je, leta 1981 smo nemara male sanjari-li in podedenjavali trajnost mednarodne krize, kot sem tudi sam prečenjavajo dobro voljo Amerikanov. Poslej od Reagana nič več ne pričakujem... Prav imate, napravil sem napako, ker nisem že 18. maja 1981 devalvir-al... Stabilizacijsko politiko sem hotel uvesti

izvožno-uvožno prizadevanja, censka politika, skupna in splošna poraba ter kreditnomonetar-na politika.

Uvožno-izvozna prizadevanja so nujna, vendar kaže da jih nikdar ne dorečemo. Letno najmanj dvakrat sprevijamo odločitve, kar povzroča negotovost med izvozniki, dodatek k temu pa je tudi nepravilna poravnava stimulacij, ki pri večjih izvoznikih povzročajo celo fiktivne izgube (posredna destimulacija produktivnosti). Tudi pravice in dolžnosti bi morali v celoti reševati v siseotu in potrebna devizna sredstva zagotavljati posamezni branži, na domačem tržišču pa prodajo za tuj denar ukiniti, razen iz konsignacij.

Zakaj prav zdaj sis za energetiko?

Censka politika, urejena centralno-administrativno, ni najboljša rešitev. Nesprejemljiva je zamrzitev samo končnih izdelkov. Določiti bi namreč morali vse osnovne pravice in primarne proizvodnje, katera zahteva osnovni obstoj in napredek. Vse ostalo pa pustimo ekonomiki, ki bo verjetno opravila najboljša sama na neposredni tržni tribuni (pa tudi z našo novo SaS metodo).

Skupna in splošna poraba bi morala biti v mejah mogočega in dogovorjenega. Kratko, to bi gotovo morala najprej veljati mera stabilizacije. Preveč smo raz